

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jurij Perpar

Konstrukcija etničnega kolektivismu v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19.
stoletju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jurij Perpar
Mentorica: doc. dr. Cirila Toplak

Konstrukcija etničnega kolektivizma v deželah t. i. Notranje Avstrije
v 19. stoletju

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Konstrukcija etničnega kolektivismu v deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju

Menjavo občutenja kolektivnega v dolgem 19. stoletju v avstrijskem cesarstvu in Avstro-Ogrski označuje nastanek in utrditev novih zamejitev med ljudmi in novih občutenj kolektivnega (ki se kažejo kot oblike etnične pripadnosti). Nova občutenja kolektivnega določa etnična, rodovna pripadnost, ki v večjezičnih deželah t. i. Notranje Avstrije nadomesti občutenja deželne pripadnosti in identitete. Menjava načinov občutenja kolektivnega se v omenjenih deželah zgodi na treh ravneh (ne)diskurzivne prakse, vsaka od teh pa prispeva k postopni razgradnji in nadomestitvi starih oblik mišljenja kolektivnega in starih identitet. Prvo raven v predmarčnem obdobju 19. stoletja je zaznamovala vzpostavitev jezikovne avtarkije v deželah Notranje Avstrije. Jezikovna avtarkija slovanofonega, povečini kmečkega prebivalstva, je bila del restavracijske politike, ki so jo vodile posvetne in cerkvene oblasti v predmarčni dobi, in je (vsaj na Kranjskem) bila namenjena cenzuri in nadzoru slovanofonega prebivalstva. Jezik je bil uporabljen kot sredstvo nadzora in cenzure. Taka praksa je bila namenjena restavraciji predrevolucionarnih načinov vedenja oblasti in ohranjanju starih fevdalnih, cerkvenih in monarhičnih političnih struktur. Drugo raven določa iz deželno-slovanskih govorov skonstruiran slovenski jezikovni standard, ki ni bil več le instrument nadzora, pač pa je postal identitetna točka slovenske etnične entitete. Na tej ravni je na podlagi rodingrudovske artikulacije in metahistoriziranja etničnega zgodovinskega prišlo tudi do genealoške objektivizacije oziroma naturalizacije slovenske etnije in z njo kulturnih atributov, ki jo določajo. Z biologizacijo etnij, grude in jezika se zdi, da je prehodnost med rodovi nemogoča, razlike pa nepremostljive in dokončne. Tretjo raven določa politizacija naturaliziranih razlik; skozi politični diskurz, ki se najprej pojavi in manifestira kot projekt Zedinjena Slovenija v letu 1848, se širi spoznanje o razmerjih tujstva in kolonialnih ter zatiralskih razmerjih, ki da obstajajo med rodovi monarhije že od nekdaj.

Ključne besede: novi kolektivismu, jezik, etnična pripadnost, metahistorizacija, razmerja tujstva

The construction of ethnic collectivism in lands of the so-called Inner Austria in the 19th century

In the course of the 19th century the concept of belonging changed and new collective identities developed with inhabitants of lands of the so-called Inner Austria ruled by the House of Hapsburg. This transformation was not sudden, multilingual identities in the provinces disappeared rather gradually. The transformation occurred as a consequence of the restoration of reactionary rule and the re-evangelization in the pre-March era, i.e. in the period prior to the failed March 1848 Revolution. The restoration brought about censorship of the press, restriction of public discussion on ideas such as republicanism, the Rights of Man and the Rights of Citizen, etc. The Enlightenment ideas and ideals had therefore been reversed and a transition followed from the universalism of the Enlightenment to ethnic particularism. In the crown province of Carniola, the newly arising ethnic entities were founded and reinforced by linguistic distinction and distinctions in the social status of inhabitants. Poorly and unilingually (i.e. Slavic) educated peasantry, controlled by the Catholic Church, increasingly determined attributes of newly formed Slovenian ethnic and cultural entity, while well-read population, mostly of noble and bourgeois origin, that more successfully avoided the grip of the Church, increasingly emphasized their German manners and connection with German culture. In other words, disappearance of multilingual identities in the provinces and simultaneously widening gap between Slavic and German entities were directly related to the restoration of reactionary rule and re-evangelization in the pre-March era, as well as to a new historical and cultural particularism, based on linguistic divisions that ended up fuelling ethnic nationalist claims for »self-determination« or at least for autonomy within the Monarchy. Slovenian nationalists ascribed the backwardness of the Slovenian ethnic group and its subaltern role to colonial relationships among ethnic groups in the Monarchy, dominated by the Germans.

Keywords: linguistic divisions, newly arising ethnic entities, colonial relationships

Kazalo

1 Uvod.....	5
1.1 Opredelitev problema.....	5
1.2 Namen in cilji diplomskega dela.....	5
1.3 Uporabljena metodologija.....	6
1.4 Struktura diplomskega dela.....	8
2 Konceptualne sheme	8
3 Razsvetljeni Kranjci, restavratorji in nemška matrica	17
4 O biološkem metazgodovinskem – biologizacija in naturalizacija etnije.....	22
4.1 Metazgodovinsko in religiozno dojetanje etnije	22
4.2 Rod in gruda.....	24
4.3 Historiziranje biološkega metazgodovinskega.....	26
5 Jezik.....	29
5.1 Zasedba zasebnega in javnega prostora – hegemonija etničnega	29
5.2 Ekskurz: agresorski kolonializem in rase.....	35
5.3 Jezik kot orodje restavracije.....	37
5.4 Kodifikacija slovanskih govorov v deželah Notranje Avstrije	47
6 Politični projekt Zedinjena Slovenija, razmerja tujstva in notranji kolonializem.....	50
7 Zaključek.....	57
Literatura.....	65

1 Uvod

1.1 Opredelitev problema

Zgodovinopisje etnij oziroma nacij pogosto temelji na mitomanskem poenostavljanju, predpostavki o (etničnem) izvoru, transcendentalnem temelju, na praksi časovno linearnega in kontinuiranega opisovanja dogodkov v preteklosti, pogosto ne meneč se za epistemološka vprašanja posameznih obdobj. Največkrat gre za oblastniško-ideološke razloge takega pisanja zgodovine, ki so v funkciji poenotenja etničnih in nacionalnih entitet, tj. gre za manipuliranje in (zlo)rabo zgodovinopisja kot dela hegemonistične prakse dominantnih družbenih in kulturnih centrov moči. Arheologija vednosti (ki ji nekateri pravijo tudi nova genealogija, Foucaulteva genealogija ipd.) razbija linearno-kontingento dožemanje preteklosti, ki pogosto določa zgodovinopisje etnij, izpostavlja diskontinuiteto in kontingentnost dogajanja ter razbija občo zgodovinopisje. Zgodovinopisje bi moralo dojeti *izjemnost*, posebnost različnih serij (dogodkov), ki si sledijo, se križajo in prekrivajo, moralo bi zajeti *naključja* in se odpovedati transcendentalnim temeljem, etničnim arhetipom, ideji o prazvoru in njemu prilegajoči se kontinuiteti (Foucault 2001). Odpovedati bi se moralo vstavljanju vzročno-posledičnih vezi med posamezne dogodke, procese in fenomene preteklosti; ravno tako bi se moralo tam, kjer bi bile vzročno-posledične vezi dejanske, odpovedati podmeni nujnosti, ki jo vsebujejo. Moralo bi se odpovedati odsotnosti razreza in kontingentne diskontinuitete.

1.2 Namen in cilji diplomskega dela

Namen diplomskega dela je opisati razgradnjo prednacionalističnega občutenja kolektivnega na Kranjskem (in drugih deželah t. i. Notranje Avstrije v 19. stoletju), vznik etničnih razmejitev in način razmejevanja, nove oblike občutenja kolektivnega, nastanek antagonizmov med novo oblikovanimi etničnimi entitetami, opisati spremljajočo družbeno prakso, ki je privedla do novega občutenja razmerij tujstva med prebivalci dežel, in opisati konstrukcijo (občutenih) razmerij podrejanja oziroma zatiranja med etnijami v habsburški monarhiji.

Namen in cilj diplomskega dela je torej analiza posameznih diskurzivnih in nediskurzivnih vrst prakse, zgodovinske regularnosti, razmerij (institucionalnih, političnih ...) sil oziroma

razmerij med različnimi dejavniki, ki so na podlagi svojih strategij v posameznih zgodovinskih trenutkih vplivali na razvoj etnične in predetničnih oblik zavesti, na občutenje pripadnosti, mutacije pomenov diskurzivnih pojmov, objektov oziroma elementov, ki zadevajo različne oblike občutenja kolektivnega. Zanima nas, kako so različni dejavniki v različnih obdobjih pomagali ustvarjati, spreminjati in (ali) izkoriščati občutenje pripadnosti različnim oblikam kolektivnega, pa naj gre za prednacionalistično občutenje pripadnosti, koncipiranja rodovne, jezikovne etničnosti in nacionalizma, logiko krvi in grude (fenomena, ki ga Rotar (2007) poimenuje rodingrudovstvo) itd. Prav tako so v diplomskem delu predstavljeni epistemološki prelomi, ki spremljajo drugačne načine dojemanja kolektivnega, družbenega, skupnosti, z institucionalnimi, s kulturnimi, političnimi ipd. dejavniki, ki določajo spremenjeno epistemološko dožemanje; s produkcijo novih načinov ločevanja posameznih skupnosti skozi diskurzivne in institucionalne oblike prakse; s prepletanjem in z zavezništvom različnih diskurzov, tj. s tvorjenjem različnih diskurzivnih verig ekvivalenc; s pomenom genealoške objektivizacije oziroma biološkega metazgodovinskega za rodingrudovski diskurz; s politizacijo rodingrudovstva; z nacionalistično mobilizacijo množic itd. Smotri analize so v nemajhni meri arheološki, saj je njen namen nekakšno arheološko odkrivanje matric vedenja (samo(zavedanja)) v izbranem obdobju preteklosti, s poudarkom na dogajanju na ozemlju današnje Republike Slovenije (in okolice). Namen diplomskega dela je tudi dekonstrukcija mitomanskih podob, ki jih omogoča oziroma proizvaja (še vedno) prevladujoč nacional(istič)ni diskurz in njemu prilegajoče dvorno etnobrambovsko zgodovinopisje. Predmet obravnave v diplomskem delu je, nekoliko poenostavljeno rečeno, slovenstvo oziroma njegova konstrukcija, ki ji sledimo na podlagi njene genealogije.

1.3 Uporabljena metodologija

Vrsti metodologije sta dve: foucaultovska arheologija vednosti, s katero se ne pojasnjuje toliko, kaj, pač pa, kako so prebivalci obravnavanega obdobja dojemali različne družbene in kulturne pojave, kako so nastajali novi koncepti, kaj je vplivalo na njihovo novo pomensko materializacijo ipd. Druga vrsta metodologije je dekonstrukcija označevalne prakse, pojmov, rabljenih v preučevanem obdobju in danes, njihove spreminjajoče se pomenske materializacije ipd.

Foucaultovska arheološka metoda dogodke analizira v njihovi eruptivnosti, izjemnosti,

posebnosti, puntualnosti in nelinearnosti, ne da bi iskala (skupne) transcendentalne temelje, prazvor, globljo zgodovino, ki da jo zastira manifestativna. Arheologija ni deskripcija celot, pač pa posameznih konfiguracij. Arheologija celote odpravlja, ne nudi poenotnih zaključkov, kot je pogost primer pri občem zgodovinopisju. Arheologija opravlja deskripcijo (ne)diskurzivne prakse, njeno zaporedje (ob tem razbija nujnost vzročno-posledičnih povezav in relacij), kakor tudi deskripcijo zgodovinske diskontinuitete, opisuje prelome, protislovja, zgodovinska naključja, transformacijo (ne)diskurzivnih elementov in diskurzivne regularnosti, opisuje prekrivanje različnih diskurzov, tvorjenja diskurzivnih verig ekvivalenc (Foucault 2001). Poenostavljeno rečeno, arheologija je sredstvo razmitologizacije kontinuirano razumljenih zgodbic (starega zgodovinopisja), je sredstvo analize diskurzivne in nediskurzivne regularnosti v posameznih kontingentih preteklosti in razmerij moči (med posameznimi družbenimi dejavniki), ki (jih) določa omenjena regularnost, vzpostavlja dominantno kulturo, omogoča določeno hegemonijo in posredno tudi končne rezultate ter oblastno prakso. Arheologija se torej loteva epistemologije posameznega obdobja in institucionalne, družbene nediskurzivne prakse, ki vpliva na to, katero vedenje je v določenem obdobju veljavno in kako je ljudem posameznega obdobja omogočeno, da pridejo do določenih spoznanj in vedenja, ki posledično vplivajo na njihovo ravnanje. Arheologija torej raziskuje način oziroma pogoje, v katerih nastajajo diskurzivni elementi, npr. pojmi. Za analizo pomenov pojmov in njihove različne pomenske materializacije v posameznih obdobjih in situacijah pa je namenjena dekonstrukcija. Medtem ko arheologija analizira pogoje in način nastanka pojmov in njihove materializacije pomenov, dekonstrukcija pove, kaj materializacija pojmov v določenem obdobju pomeni. In medtem ko se dekonstrukcija destruktivno ukvarja z razmerjem med konkretnimi in (alternativnimi) pomeni, z razmerjem med označencem in označevalci, z razmerji med pomeni, s pomensko artikulacijo, se arheologija bolj osredinja na pogoje, ki določajo artikulacijo, diskurzivne relacije in regularnost med izjavami, diskurzi in prakso. Arheologija se posveča dogodku, okoliščinam in intervenciji izjavljanja, efektu izjave. Arheologijo torej ne zanimata igra pomenov in relativnost pomenov, pač pa »to, kako pomen nastaja, kaj in kdo ga trenutno stabilizira, kaj nanj vpliva, kako označevalni sistemi konstruirajo družbeno in kulturno realnost in kako se vanje umešča subjekt. Tako gre v (post)strukturalizmu bolj kot za samo nestabilnost pomena, za to, da je, ravno zaradi dejstva, da stvari nimajo pomena same po sebi, možno vsak partikularni ideološki pomen univerzalizirati in naturalizirati« (Hrženjak in Vendramin 2003, 13). Arheologija se torej bolj posveča epistemološkim okoliščinam, ki jih določa zgodovinsko-kontingentna regularnost. Npr. univerzalizacija neke družbene pojavnosti ali

njena naturalizacija sta odvisni od razmerij moči, od artikulacijske in hegemonistične prakse (npr. naturalizacija jezika v romantično-kulturno-rodovnem nacionalizmu). Arheologijo tako zanima oblastni diskurz, izjava kot intervencija (v že neko obstoječe polje sil). Izjava ni pomen, ni skupek besed, ni stavek, je dejanje. Arheološke deskripcije ne zanima sam pomen, pač pa politična, oblastna igra moči, saj ta začasno stabilizira pomene. Pravzaprav so Foucaulta, ki se je branil oznake, da je filozof, zanimala predvsem razmerja političnih moči, tj. zanimalo ga je delovanje oblasti ter hegemonistični in institucionalni načini podrejanja in dominacije. Če je namreč res, da kulturo določajo skupni pomeni in da sta osrednji kulturni praksi produkcija in interpretacija pomena, je materializacija pomena odvisna od razmerja moči, tj. od nediskurzivne prakse, ki se prepleta z artikulacijsko.

Poleg omenjenih metod analize so bili v diplomskem delu uporabljeni še naslednji metodološki prijemi: študije primerov, ekstenzivni raziskovalni pristop in zgodovinsko analiza.

1.4 Struktura diplomskega dela

Diplomsko delo obsega izjavo o avtorstvu, povzetek, kazalo, uvod z opisom uporabljene metodologije, nakazano problematiko oziroma predmet raziskovanja, študije primerov, sprotno ugotavljanje novih dognanj, zaključek in seznam uporabljene literature, prilog pa ni.

2 Konceptualne sheme

Mogoče je različno dojetje pojma nacionalizma, vendar se je treba izogibati konceptualnemu sprehajanju skozi zgodovinske režime, v katerih koncepta in termina nacionalizma niso poznali. V poznem 18. stoletju se ljudem na primer niti sanjalo ni, kaj je nacionalizem. Zanje ni obstajal ne kot (zavestno posredovan, teoretsko dodelan, dogmatični, ideološki) koncept, niti ne kot (opisni) termin. Z diskurzivno uporabo in vlaganjem koncepta nacionalizma, kot ga razumemo danes, v obdobja preteklosti, kjer je bil ta koncept in izraz neznan, bi ponovili napako mitomanskega zgodovinopisja, za katero je značilno ustvarjanje neskončne sedanosti tudi na podlagi rabe sodobnih, poznejših konceptov in njihove pomenske materializacije v polju vseh obdobj preteklosti. Tako se najdemo pred težavo,

kako poimenovati, tj. s katerimi označevalci opisati določene fenomene preteklosti (tj. označence), še bolj pa, kako se približati konceptualni materializaciji pomenov v posameznem obdobju preteklosti. Jasno je, da je nekatere termine treba rabiti, sicer zadeve sploh ne moremo opisati, razložiti in analizirati. Težava je še toliko večja, ker se termin in koncept nacionalizma lahko nanašata na različne fenomene, kot so npr. (državna) ideologija, čustva (množice), kultura ali (nedržavna: verska, etnična ...) družbena gibanja, ki pa so vsi osredinjeni na tako ali drugače koncipirano nacijo, narod. In tu se tako rekoč sam od sebe nakazuje drug problem oz. vprašanje o tem, kaj sploh je nacija. Od odgovora nanj je odvisna tudi kategorizacija nacionalizma. Interpretacija koncepta nacije je ideološko in svetovnonazorsko razumljena različno, nacija kot sodoben politični koncept začne uporabljati šele po francoski revoluciji, dodobra pa se razširi šele po letu 1830¹ (Hobsbawm 2007, 26).

¹ Nacija se kot del politične terminologije in torej kot politični koncept prvič pojavi za časa francoske revolucije konec 18. stoletja, in sicer kot koncept, ki vsebuje predvsem protimonarhistično (tj. protifevdalno) ost in ki promovira novo politično stvarnost, novo politično paradigmo, ki torej odpravlja staro logiko družbene delitve na (fevdalno) gospodo oziroma suverena – monarha in podložnike ter jo nadomešča z republikansko paradigmo suverenega ljudstva, podprto z idejo (idealom) človekovih in državljanskih pravic in svoboščin vsakega posameznika. Rečeno drugače: nacija za časa francoske revolucije je fantazma (artikulacija, označevalna praksa, diskurz), ki se opira na republikansko podporno fantazmo, medtem ko je nacija, kot jo koncipira etnični nacionalizem, podprta s fantazmo krvi in zemlje ter (ali) skupne kulture (ki enega ali več arbitrarno izbranih kulturnih fenomenov določi kot določujoče attribute neke skupine ter jih še naturalizira oziroma metahistorizira). Biti del francoske nacije za časa revolucije konec 18. stoletja je tako pomenilo (prostovoljno) sprejeti republikanski ustroj države oziroma politične prakse. Kdor je bil republikanec, je bil del nacije (ne gleda na etnično pripadnost). Tako ni bil več podložnik (ali plemič), pač pa državljan. Francoska državna nacija je bila spočeta v demokratični revoluciji leta 1789, njen temelj pa ni bila skupna kultura (ali fantazma o rodu in grudi), pač pa skupna volja. Idealistična predstava francoskih revolucionarjev je bila, da državljanji formirajo skupnost, ker tako hočejo (državljanstvo kot vsakodnevni plebiscit); gre torej za politični projekt, ne za kulturni ali rodovni. Nacija v republikanski zastavitvi deluje kot skupek individuumov, ki živijo na istem ozemlju, podrejeni istemu zakonu in isti vladi (Zeev Sternhel v Rotar 2007, 69). Politična nacija, zamišljena za časa revolucije, pomeni republikansko obliko vladavine, ki bo asimilirala etnične in verske manjšine, tj. kulturne manjšine. Ta asimilacija je (bila) največkrat nasilna: politične nacije so pogosto rojene v vojni (npr. francoska nacija je posledica lingvistične homogenizacije, politične centralizacije, brutalne asimilacije oziroma kulturocida etničnih manjšin itd.). Francoski nacionalni projekt je torej zahteval žrtve ne samo med pripadniki (rimskokatoliškega) klera in plemstva (kot agentom predrevolucionarne družbene in politične paradigme), pač pa tudi med pripadniki različnih (tudi etničnih) partikularnih skupin. Državljanška identifikacija, temelječa na tvorjenju in obrambi (republikanskega) političnega reda, je bila 150 let slepa za kulturno in etnično določenost posameznikov. Za francoske republikance temelji (in določujoč družbeni kontekst) posameznika niso zgodovina, kultura in etničnost, pač pa razum in pripadnost republikanskim idejam, vključujoč tisto o suverenosti ljudstva ter pravicah državljana in človeka (Bobbio v Castles in Davidson 2000, 38). Državljan je posameznik postal ne glede na etnično, kulturno ali kako drugo partikularno pripadnost, že, če je kot razumen posameznik sprejel republikansko ureditev v Franciji (državljanstvo kot stvar politične lojalnosti republikli in razumu). Univerzalistični mit francoskih revolucionarjev o naravnem pravu je zavračal zgodovino in kulturno partikularnost, določenost, v katero so ujeti posamezniki (Castles in Davidson 2000, 38). Vendar pogosto nasilno spočetje državne nacije ni njen edini problem, ampak je problem tako koncipirane nacije v tem, da nujno spodleti. Kljub (pogosto brutalnemu) odpravljanju (etnične, kulturne in zgodovinske) partikularnosti, ki ni potekalo le za časa revolucije, pač pa tudi v desetletjih formiranja francoske nacije po njej, je dejstvo, da revolucionarni koncept nacije ni doživel (prvotno) zamišljene pomenske materializacije, saj ni ukinil etnično, kulturno in zgodovinsko partikularnost. Povedano natančneje, na pogorišču starih je zrasla nova, sprva resda zamišljena kot politično-republikanska, nacija, ki pa je v svojem bistvu prav tako (postala) partikularna, kulturno določena entiteta

Zelo preprosta in pogosta je delitev na državo – nacijo in etnijo – nacijo; prvi termin naj bi opisoval republikanski koncept nacije, temelječe na ljudski suverenosti in univerzalnih pravicah človeka in državljana, drugi pa koncept nacije, temelječ na nekakšnih partikularnih fenomenih, kot so kri, rod, kultura, jezik, gruda, rasa ipd. Iz prvega koncepta tako nekateri teoretiki izpeljejo državljanski nacionalizem, iz drugega pa rodovni (oziroma rodingrudovski, kot temu reče Rotar), rasni oziroma rasistični, kulturni in etnični nacionalizem oziroma etnonacionalizem. Tako razločevanje seveda ne odpravlja vseh nejasnosti, saj je npr. lahko tudi državni nacionalizem rasistični. Tudi za vsako izmed omenjenih izpeljank nedržavljskega nacionalizma je lahko značilno posebno tolmačenje; npr. kulturni nacionalizem temelji na ideji skupne kulture, najpogosteje je privilegirani kulturni označevalec, ki določa kulturno pripadnost oziroma nepripadnost neki skupnosti, govorjeni ali vsaj zamišljeni (standardiziran, kodificiran) jezik. Kulturni nacionalizem je lahko oblika etničnega, celo rasističnega nacionalizma, če so posamezni kulturni atributi, npr. jezik, objektivizirani kot naravna danost, ki da je prirojena neki etniji in jo naravno determinira. Nekakšna opozicija državljanskemu nacionalizmu naj bi bil (nemški) romantični nacionalizem, slednji je sicer oblika etničnega nacionalizma, vendar v primerjavi z njim nujno postavi zahtevo po državi, ki jo vidi kot naravni, organski izraz nacije. Državljskemu nacionalizmu pa naj bi bil opozicija zato, ker nacionalno državo utemeljuje na dominantni etnični skupini, in ne na državljanskih pravicah vseh državljanov, ne glede na etnično pripadnost. Liberalni nacionalizem koncept nacije podreja ekonomskemu razvoju, tj. za liberalne nacionaliste je morala biti nacija dovolj velika, da je kot gospodarska razvojna enota lahko (ekonomsko) preživela; izumljeno je bilo ekonomsko utemeljeno načelo praga: če je bila nacija majhna, ni bila upravičena do obstoja, saj ni prestopila praga (govor je o (ne)samozadostni ekonomiji nacij). Liberalno načelo nacije 19. stoletja je precej drugačno od poznejšega Wilsonovega in Leninovega načela nacije, ki vsem nacijam zagotavljata pravico do samoodločbe, ne glede na velikost in ekonomske zmožnosti (Hobsbawm 2007, 42-57). Termin nacionalizem je zelo kontaminiran s pomeni, njegova nekritična raba pa vodi v

oziroma etnija, ki se je z rodovnim metahistoriziranjem in biopolitiko prav tako umestila v polje rodingrudovstva. Tudi držav(n)a nacija producira oziroma predstavlja partikularnost. Tudi (republikanska) država – nacija potrebuje notranjega in zunanjega drugega, lahko producira rasizem in šovinizem, le da se slednji upravičuje s pohodom univerzalizma nad partikularnost, ne da bi se pohodniki zavedali svojih partikularnih pozicij. In ne samo to. Tistim, ki so ujeti v epistemološko paradigmo individualizma in univerzalizma, uide posameznikova singularnost, ki je presek pripadnosti posameznika različnim oblikam partikularnosti, kar pomeni, da med človekove in državljanske pravice ne gre šteti le zamišljenih pravic posameznika kot individuuma, pač pa tudi kot pripadnika več različnih (zamišljenih) skupnosti, entitet (rase, družbenega spola, subkulture, spolne usmerjenosti ...), ki določajo njegovo identiteto. Ne nazadnje posameznik ni sploščen le v državljana kot javno bitje in človeka kot zasebno bitje.

konceptualno zmešnjavo. Problem je dvojni: i) presežek pomenov koncepta nacije in koncepta nacionalizma ter ii) prestavljanje teh konceptov v obdobja preteklosti, ko ne koncept ali termin nacija in ne koncept ali termin nacionalizem nista bila ne v rabi, še manj pa sta bila tako ali drugače konceptualno materializirana. Preseči ta problem ni enostavno. Za opis nekaterih fenomenov iz preteklosti je namreč treba rabiti sodobno terminologijo, ob tem pa paziti, da s prestavljanjem današnjih terminov v pretekla obdobja ne prestavljamo hkrati tudi današnjih pomenov in njihovih interpretativnih različic. Ker je sporno tudi prestavljanje sodobnih terminov v pretekla obdobja, še zlasti, če gre za presežek pomena, si je nemara bolje izmisliti novi označevalni termin, ki (še) ni kontaminiran s presežkom pomena.

Koncepti, ki bojo (pogosteje) uporabljeni v tem spisu so: nacija, etnija, nacionalizem, protonacionalizem. Razumevanje teh pojmov je bilo v različnih obdobjih različno. Pojem nacije je bil izvorno s francosko revolucijo vpeljan politični pojem (termin je bil sicer v rabi že pred revolucijo leta 1789), katerega prva pomenska materializacija je bila vezana na protimonarhistično, republikansko paradigmo ljudske suverenosti in pravic človeka in državljana; poznejša materializacija daje temu konceptu drugačen pomen, npr. nacija – etnija (ali etnija – nacija) ni mišljena najprej ali celo le kot podmena ljudske suverenosti in pravice državljana in človeka, pač pa fantazma nacije, katere podporna fantazma je skupnost, formirana kot etnija oziroma Etnija. V diplomskem delu se nanaša na pleme, rod. Še natančneje: etnija je označevalni koncept, ki so ga zasnovali vplivni, dominantni in oblastni posamezniki ali skupine in ki v nekem (zgodovinskem) trenutku neko kulturno formirano partikularnost uporabi kot sredstvo delitve in razločitve med ljudmi, še več, lahko jo uporabi tudi kot identitetni indikator in (ali) identifikacijsko točko, na podlagi katere zameji neko skupnost in s tem doseže, da postane etnija; po zamejitvi pa lahko koncept nasloni še na biološko, krvno, plemensko, rodovno, naravno metazgodovinsko, s čimer se etnija skozi predpostavljeno biološko reprodukcijo vzpostavi kot rod, etnija, pleme in rasa. S pojmom država – nacija (ali nacija – država) je mišljena prvotna materializacija pomena termina nacija, katere avtorji so francoski revolucionarji s konca 18. stoletja; pri zapisu etnija – nacija (ali nacija – etnija) pa gre za poznejšo, rodovno, naturalizirano, plemensko, kulturno interpretacijo pomena in termina. Nacionalizem pa je, seveda, produkt označevalne prakse in artikulacije, vendar v primerjavi z etnijo fenomen, razumljen tudi na strani spolitiziranih množic, ki sledijo nekemu političnemu nacionalnemu oziroma nacionalističnemu programu: nacionalizem je fenomen, s katerim je mišljeno, da tudi širše množice (ne samo avtorji, konstruktorji nacionalnih projektov in programov) mislijo nacionalno. V primeru pojma

državlanski nacionalizem je na primer mišljen fenomen, ki se pojavi proti koncu 19. stoletja (Hobsbawm 2007) in ki ga določa koncept republikanske države – nacije. V primeru rabe izrazov etnični, rodovni, rodingrudovski, kulturni, krvni, romantični ipd. nacionalizem pa gre za fenomen, ki se pojavlja od zadnje petine 19. stoletja in ki ga določa koncept etnije – nacije. Termin protonacionalizem pa je v nadaljevanju povzet po Hobsbawmu. Glede na že omenjene pomisleke o rabi termina in koncepta nacionalizma pred letom 1880 je ta termin, za katerim pa se nikakor ne skriva enoznačni koncept, primernejši. Gre za to, da so nacionalna gibanja in države nemalokrat znali mobilizirati (ali pa po drugi strani razkrajati) občutke kolektivne pripadnosti, ki so bili znani že pred popularizacijo nacionalizma. Te stare vezi, zamišljene kolektive Hobsbawm imenuje protonacionalizmi, ki se lahko manifestirajo kot nadlokalne oblike ljudske identifikacije (npr. verska) ali kot lokalne; primer protonacionalizma je ljudsko gibanje od spodaj, imenovano sveta Rusija. Za pripadnike tega gibanja je biti ruski pomenilo biti pravoslavac in kmet (Hobsbawm 2007, 58-63). Podoben fenomen opaža Rotar na Kranjskem v večjem delu 19. stoletja, ko je biti slovenski oziroma biti slovanski Kranjec pomenilo biti katolik in (polpismen) kmet. Vendar kranjski primer ni enak ruskemu. In sicer zato, ker je bil projekt sveta Rusija nekakšno ljudsko gibanje, in ne artikulacijski, označevalni, diskurzivni projekt elit, pa čeprav so bile identitetne točke tega protonacionalizma elitniške: svete ikone, vera, car in država. Zastavlja se torej vprašanje, ali bi omenjeni kranjski primer sploh lahko umestili med protonacionalizme, glede na to, da, če je verjeti Rotarju, slovansko-kranjska geneza ni posledica nekega gibanja, ki bi se vzpostavilo skozi avtoreprezentacijo množic, pač pa je slovansko-kranjsko etnijo skozi diskurzivno in nediskurzivno prakso vzpostavila politična, kulturna in cerkvena elita na Kranjskem in v cesarstvu, torej središča moči, oblasti in prevladujočih etnotvornih trendov, ki so takrat prevladovali v deželah pod nemškim (kulturnim in političnim) vplivom. Rotar namreč konstrukcijo etničnega slovenstva pogojuje z vpetjem verske (tj. reevangelizacijske), protirazsvetljenske in protirepublikanske artikulacije v posebno diskurzivno verigo ekvivalenc, ki je spremljana in podprta z restavracijsko prakso (ki je povezana z izobraževanjem, s cenzuro, z institucionalno prakso ...) posvetne in cerkvene oblasti predmarčne dobe ter s kmetsko-stanovsko danostjo večine polpismenega prebivalstva Kranjske. Poenostavljeno je za Rotarja nastavek etničnega slovenstva v diskurzivni verigi ekvivalenc: nedemokratičnost, protiliberalizem, protirevolucionarnost, pobožnjakarstvo, oblastniška avtoritarnost oziroma zahteva po spoštovanju avtoritet monarhije; te nastavke pa podpirajo kmetsko-stanovska danost in nediskurzivna praksa obnove fevdalno-monarhičnih institucij, vpletanje cerkve na vsa področja življenja (in še zlasti na področje šolstva) oziroma

cenzura ter nadzor prebivalstva, ki se izvajata s spodbujanjem rabe slovanskega govora Kranjske in oddaljevanja slovanofonih prebivalcev dežele od (zahtevnejše) rabe nemščine, v kateri bi lahko prebirali zahtevnejša književna, znanstvena in filozofska besedila, ki bi jim, po prepričanju nemalo takratnih cerkvenih in plemiških veljakov, z razsvetljenskimi, republikanskimi idr. novotarijami nevarno zmešali glave in (ali) jih polenili (Rotar 2007). O teh Rotarjevih opazkah bo govor tudi v nadaljevanju diplomskega dela, v zvezi z razmišljanjem o protonacionalizmu pa je treba dodati, da restavracijska diskurzivna veriga ekvivalenc ni fenomen protonacionalizma. Vsaj na začetku namreč v tej diskurzivni verigi manjka kolektivna zavest. Artikulacijska veriga ni delo kmetskega stanu, ampak je bila produkt takratnih kulturnih, cerkvenih in političnih avtoritet na Kranjskem (pa tudi v drugih deželah Notranje Avstrije), ki pa se je postopno, na podlagi različne prakse delovanja tako klera kot posvetne (deželne) oblasti (z obvladovanjem šolstva, nekaj medijev ipd.), približala fenomenu kolektivne prednacional(istič)ne zavesti. Etnična zavest tudi ni primerljiva z deželnim protonacionalizmom oziroma deželnim patriotizmom oziroma občutki pripadnosti in lojalnosti posamezni deželi, ki so bili znani že pred etničnim protonacionalizmom. Poleg tega pri etnični zavesti slovanofonih, ko se ta zasidra med ljudmi, ni šlo toliko za pozitivno identifikacijo ljudi s kmečkim stanom in izmišljeno tradicijo, Rimskokatoliško cerkev ipd., pač je bil poudarek na negativni identifikaciji, ki je zadevala nemške grožnje. Za to obliko sproducirane (in v primerjavi z deželnim protonacionalizmom na začetku razmeroma šibke) kolektivne zavesti je v rabi izraz etnobrambovstvo, ki je bil najprej vezan na dejavnost in zavest tistih nekaj etnotvornih očetov naroda predmarčne dobe, ki povečini tudi sami v etnični diskurzivni verigi ekvivalenc niso videli nastavkov za demokratizacijo in liberalizacijo družbe ali vsaj za politizacijo množic, za spodbujanje aktivnega državljanstva in druge podobne fenomene, ki so že bili atribut oblik nacionalizma s konca 19. stoletja. Etnobrambovstvo slovanofonih je torej odgovor (predvsem izobražencev) na nemški etnični projekt (pangermanizma in velikonemštva), ki pa (še) ni izoblikovana politična akcija, pač pa prej oblika kulturnega boja in poskus vzpostavitve skupne kulturne identitete slovanofonih v deželah Notranje Avstrije.

Vsekakor velja, da so tudi na Kranjskem v 18. in zgodnjem 19. stoletju obstajali občutki kolektivne pripadnosti, vendar so bili vezani predvsem na deželno pripadnost in identiteto, ki je lahko obstajala zato, ker v deželi še ni bilo mogoče občutiti slovansko-nemškega antagonizma v tolikšni meri in tako kot pozneje. Pri protonacionalizmu gre lahko za gibanje, mobilizacijo občutkov kolektivne pripadnosti, hkrati pa tudi za označevalno prakso, za oblike

identificiranja ipd., vendar med protonacionalizmom in poznejšim nacionalizmom ter njihovimi političnimi programi, ki so jih spisale posamezne elite, ni nobene nujne vzročno-posledične zveze, in to celo v primerih, ko se in so se nacionalistična gibanja in nacionalni programi izrecno izgovarjali na neko prejšnjo protonacionalistično zamišljeno skupnost ali gibanje kot na temelj poznejše sodobne nacije ali nacionalističnega gibanja, torej celo v primerih, ko so se nacionalisti razglašali za kontinuiteto določenega protonacionalizma in njegove diskurzivne elemente povezovali v svoje diskurzivne verige ekvivalenc. Kontinuitete ni. Protonacionalizem se je pogosto naknadno vgrajeval v poznejše nacionalne mite in tradicije. Slednji so vedno zbir odbranih fenomenov, fragmentov iz preteklosti, prirejenih za aktualne politične, kulturne in oblastne potrebe, tj. potrebe skupin, ki promovirajo, zastopajo, artikulirajo in širijo nek nacionalni projekt. Izmišljanje tradicije je bistvo nacionalistične mitologije. Največkrat gre za mitiziranje nekaterih resničnih dogodkov, procesov, tvorb, oseb in drugih dejavnikov iz preteklosti. Tradicija je torej bolj stvar neke aktualnosti kot pa časa pred to aktualnostjo. Gradi na fenomenih iz preteklih obdobj, vendar so ti selektivno odbrani (nekateri drugi pa pozabljeni, zanikani), tudi primerno pojmovno preinterpretirani in na pravi način vpeti v simbolna omrežja mitološke resnice, skupnostno imaginarnost in hegemonijo, ki jih producirajo, vzdržujejo in širijo središča moči (oziroma dominantna kultura) v nekem zgodovinskem kontingentu. Na različne oblike protonacionalizma in iz njihove izpeljane tradicije so se pogosto sklicevali in jih za temelje svojih nacionalnih političnih programov razglašali mnogi očetje nacij in drugi pripadniki posameznih političnih nacij. Politična nacija je lahko npr. buržoazija, kler in (ali) plemstvo (Hobsbawm 2007, 90), ki nastopa in govori v imenu vseh ljudi oziroma pripadnikov, skozi diskurz vzpostavljene nacije, in ki hkrati razglaša, da brani nacionalne (etnične) interese; politična nacija se torej razglaša za zastopnico interesov vseh pripadnikov neke (zamišljene) skupnosti, največkrat pa ščiti svoje partikularne koristi in privilegije. Politična nacija se ima lahko torej za predstavnico vsega ali vsaj večine prebivalstva na nekem območju, lahko pa za nacijo razglaša le določen krog ljudi. Čeprav so na primer na Slovenskem pisci in tistih nekaj podpornikov političnega projekta Zedinjena Slovenija sredi 19. stoletja imeli s terminom in z jezikom utemeljenim konceptom, imenovanim slovenski narod, v mislih vse slovansko govoreče ljudi v deželah Kranjski, Koroški, Štajerski ter v Istri in na Goriškem, so bili del politične nacije v resnici le oni, ne pa tudi razmeroma nespolitizirana množica, ki jih je njihov projekt sicer diskurzivno označeval (in nagovarjal), vendar v ljudskih množicah kakega navdušenja ali samoreprezentativnega odzivanja na začetku ni vzbudil. Lahko pa gre tudi za situacijo, ko je na nekem ozemlju več oblik protonacionalizma, vsaka pa gradi svoj simbolni nabor in producira svoje identitetne

točke. Medtem ko plemstvo v svoj nacionalni projekt ni vključilo podložnikov in »burgerjev«,² je za plemstvo plebs neznana, neobstoječa, na nek način celo tuja nacija, in to celo v primeru, ko je morebiten plebejski oziroma podložniški protonacionalizem (v istem času na istem območju) v svoje simbolno, imaginarno in nabor identifikacijskih točk vpisal domače, lokalno plemstvo oziroma se pri projektu gradnje nacije (in (ali) države) skliceval ne plemiško historično politično nacijo ali monarha (primer svete Rusije). Skratka, čustva in simbole protonacionalizma lahko uporabi in predela tudi sodobni nacionalizem in jih uporabi kot svoje ideale, vendar pa protonacionalizem ne zadostuje za oblikovanje nacionalnosti, nacij in držav (Hobsbawm 2007, 95), kakor tudi ni ključen za nastanek nacionalizma. Po drugi strani pa lahko nacionalizem (namerno ali ne) nadomesti protonacionalistično občutenje kolektivnega; tak je primer slovenskega nacionalnega projekta, ki je na koncu spodnesel deželni protonacionalizem na Kranjskem.³ Nacionalizem spodbudi razmerje moči ter (diskurzivne in nediskurzivne) regularnosti, ki je značilno za družbenozgodovinski kontingent, v katerem je bil nacionalizem spočet, in ne razmerja moči, regularnosti prejšnjih zgodovinskih kontingentov. Pri protonacionalizmu gre torej za kolektivno zavest, specifično občutenje kolektivnega pred nastopom nacionalizma, in slednji preprosto ni nadaljevanje protonacionalizma, čeprav se morda sklicuje na določeno protonacionalistično kolektivnost.

Nekritično diskurzivno prestavljanje koncepta nacionalizma v vsa obdobja preteklosti in v vse zgodovinske kontingente je torej lahko problematično. Termin nacionalizem se namreč, kot navaja Hobsbawm (2007, 97, 107), pojavi šele v zadnji petini 19. stoletja, ko se z njim pojasnjujeta popularizacija in šovinizacija nacionalnih programov, tj. ko posamezne nacionalne programe, nacionalne ideje, ki so se začele kot politične zamisli skupin

² Razlika med konceptoma burger in citizen (ali citoyen – beseda izhaja iz latinščine in je poimenovanje za državljanski status): citizen in citoyen sta mogoča v deželah, v katerih vsaj v načelu vlada ljudstvo, bourgeois in burger pa kot podzvrst podložnika spadata v monarhijo; obstaja tudi razlika med konceptoma nacija in ljudstvo (nem. Volk), slednje pa je za cesarja še vedno sinonim za podložništvo najnižjega, čeprav najštevilčnejšega sloja (Rotar 2007, 71).

³ Deželna identiteta in občutje pripadnosti Kranjski dolgo nista bila last le ene, tj. slovanske oziroma slovenske entitete, saj so tudi nemško govoreči deželani dolgo izkazovali patriotska čustva in pripadnost deželi Kranjski. Deželni protonacionalizem je bil kulturno inkluziven, tj. ni bil del protinemškega ali proslovanskega etnobrambovskega ali nacionalističnega diskurza, medtem ko si je slovenski etnični nacionalizem deželo Kranjsko najprej ekskluzivno lastil, na koncu pa jo je uničil, odpravil, saj je združevanje Slovencev pomenilo tudi odpravo dežel in deželnega protonacionalizma. Protonacionalizem je z artikulacijo v deželno verigo ekvivalenc še vključeval nemško govoreče, dvojezično kulturo ipd., medtem ko je nacionalizem nemški moment vse bolj izključeval. Slovenski nacionalni projekt iz leta 1848 in poznejši nacionalizem sta pač tvorila drugačno diskurzivno verigo ekvivalenc, iz katere je bil izločen nemški moment, tj. Kranjska je postala (izključujoče) slovenska.

entuziastov, pograbi množica. Rečeno natančneje: zgodnji nosilci idej nacij ter tudi nacionalnih (političnih) programov so bile (ekonomske, politične, kulturne ...) elite po letu 1880, ko se politična scena, pogojno rečeno, zdemokratizira,⁴ ko se spolitizirajo množice, pa se pojavijo tudi vzgibi od spodaj, tj. nacionalizem. Nacionalizem množic je torej politična participacija vseh, ki se umeščajo v določeno (zamišljeno) skupnost in ki jih družijo enake oziroma podobne ideje, občutki pripadnosti, čustva, mitologija in (pogosto naturalizirane, rodingrudovsko razumljene) identifikacijske točke. Nacija, kot zamišljena skupnost, je v poznem 19. stoletju v Evropi nadomestila čustveno praznino, ki je nastala zaradi umika, razpada, pomanjkanja, slabitve preteklih organskih (korporativistično razumljenih) človeških skupnosti in mrež (tudi religijskih). (Hobsbawm 2007, 58) Nacija razmeroma diferencirani množici sodobne družbe omogoča omreženje, je novi model zamišljene skupnosti, ki ga sprejme množica (ki pa si skupnosti, ki jih tvori, največkrat ne predstavlja kot zamišljene, pač pa prej kot naturalizirane, tj. kot rodingrudovske). Vzgibi od spodaj največkrat niso bili miroljubni. Sam izraz nacionalizem, ki nastane v zadnjih desetletjih 19. stoletja (Hobsbawm 2007, 123), je sprva pravzaprav pomenil desničarsko politično ksenofobijo, ki se je mestoma hranila tudi s spoznanji, ki jo je servirala poljudna znanost o rasah tiste dobe, kar je neredko preraslo v (biološko razumljen) rasizem. Nosilec desničarskega nacionalizma je (množični) nižji srednji razred. Tip nacionalizma, ki se je razvil proti koncu 19. stoletja, ni bil nič več podoben državnemu patriotizmu (republikanskega tipa), celo kadar se je nanj navezoval; še več, ni bil lojalen niti državi, pač pa le določeni različici te države. tj. državi, v kateri prevladuje ena narodna, etnična, jezikovna, rodovna, kulturna skupina, druge pa so ji podrejene. (Hobsbawm 2007, 113)

(Porevolucionarna) država v Evropi (tj. tip vedenja oblasti po padcu Napoleona) se s postopno (in v različnih delih Evrope z zelo različno potekajočo) politizacijo množice ni nujno razvijala iz države – monarhije v državo – nacijo, ki gradi na idealu ljudske suverenosti ter pravic

⁴ Demokratizacija v Evropi, tudi v avstrijskem cesarstvu, se je pravzaprav začela že pred letom 1880. Gre za postopen proces, ki ne zajema nujno politizacije širših množic, sploh pa ne čez noč. Prve volitve je v Avstrijo prinesla revolucija leta 1848, ki ji je sledil Bachov absolutizem, po njegovem padcu pa se je zastali proces demokratizacije države nadaljeval. Tako je 26. februarja 1861 izšel cesarski patent, ki je prinesel osnovni zakon o državnem zastopstvu, novem državnem parlamentu ter deželne rede in deželnozborske volilne rede za vse dežele poznejše avstrijske državne polovice. Govor je o t. i. februarski ustavi. Ob tem je treba dodati, da volilna pravica ni bila niti splošna niti enaka, posamezne dežele, nacionalnost, družbeni razredi in družbeni spol so bili namreč neenako zastopani. Splošna volilna pravica je bila v Avstro-Ogrski uveljavljena leta 1907. Treba pa je razlikovati med demokratizacijo in politizacijo množic. Demokratizacija sicer lahko pomeni imeti volilno pravico, vendar je bila ta dolgo pravica le nekaterih, medtem ko je politizacija množic, ki se zgodi ravno z nacionalizmom, sicer lahko razumljena kot več politične participacije za večino in aktivno državljanstvo večine, vendar ne nujno v smislu aktivne in pasivne volilne pravice.

človeka in državljana, pač pa prej v državo – etnijo, torej državo, ki ji vlada monarhična oblast, ki pa svojo vladarsko legitimnost upravičuje z interesi oziroma branjenjem ter z zaščito interesov največje etnične, jezikovne skupine v državi. Tako stanje pomeni, da je taka (čeprav morda še vedno monarhistična) oblast postala bolj odvisna od lojalnosti prebivalcev, pripadnikov največje etnične skupnosti (formalno lahko še vedno podložnikov) ali vsaj najbogatejših slojev prevladujoče etnije. V predrevolucionarnih monarhijah pogosto sploh ni bila zahtevana podložniška identifikacije z državo in oblastjo. Znana je izjava francoskega kralja Država – to sem jaz (in nihče drug). In taka vladarska praksa se je ponekod vlekla še globoko v 19. stoletje. Ko je plebejski frankfurtski parlament sredi stoletja pruskemu kralju ponudil cesarsko krono, je ta ponudbo zavrnil, s spremljajočo podmeno, češ da on od plebejcev ne sprejema ničesar, tudi cesarske oblasti ne. Okrog leta 1880 pa je prišlo, pogojno rečeno, do demokratizacije politike oziroma politizacije množice, tj. v smislu nastajanja nacij in pojavljanja nacionalizma, šele okrog leta 1880 tudi med plebejci prevlada mišljenje nacionalnega (Hobsbawm 2007, 56-57), šele v tej množici, ki sprejme povečini etnotvorne diskurze (ker ti postanejo očitno praktična zavest), nacionalni projekti in programi končno dobijo svoje (zamišljene) nacije, šele v tej nacionalistični politizaciji množice pa se koncept, ki ga spočne in širi politična nacija, pravzaprav razširi na skupnost v državi oziroma na pripadnike največje etnične skupnosti v državi. Pojavnost nacionalnosti med letoma 1830, ko se uveljavi koncept nacije, in 1880 je torej drugačna od političnega fenomena nacionalizma po letu 1880, ko je med evropsko demokratizacijo in politiko množic postajal čedalje pomembnejši. In kot rečeno, problem, pred katerim se znajdejo vladajoči (v Evropi so to večinoma še vedno monarhi), pa je, da nihče ni mogel zagotoviti, da bodo demokratični volivci (tj. tisti del nacije, ki je imel volilno pravico, po navadi so bili iz premožnejših slojev oziroma tisti, ki so lahko plačevali davke) podpirali državne predstojnike oziroma državo, tj. da bodo lojalni državnim ideologiji in (monarhični) oblasti. Z demokratizacijo in s pri ljudeh čedalje dejavneje razumljenim državljanstvom se pokaže potreba po novi podporni fantazmi o ideji države ter novem razlogu upravičenja do oblasti monarha, ta nova fantazma pa se pogosto pojavi v obliki etničnega, rodingrudovskega nacionalizma. V večetnični monarhiji to lahko pomeni napetosti med etnijami, saj so vznikli občutki tujosti med njimi in občutki dominacije in zatiranja med privilegiranim rodod (ki mu je po navadi pripadal vladar) in (domnevno) podrejenimi oziroma zatiranimi rodovi v monarhiji.

3 Razsvetljeni Kranjci, restavratorji in nemška matrica

Dežela Kranjska je bila vse od 16. stoletja do konca Avstro-Ogrske (AO) ena izmed dednih habsburških dežel v Notranji Avstriji, s svojimi prebivalci vred (z ljudstvom in »burgerji«) je bila na očitno ne najvišjem mestu v hierarhiji posesti, držav in ljudstev, ki so pripadali omenjeni vladarski hiši, saj je Kranjska bila in ostala ena najnerazvitejših dežel v habsburški monarhiji vse do konca imperija. Industrializacija na Kranjskem je bila precej pozna in razmeroma šibka. Prebivalstvo je bilo večinoma neizobraženo, »burgerski« izobraženci in polizobraženci pa so delovali kot aparatčiki monarhije. Nekaj vsaj malo izobraženih prebivalcev Kranjske je bilo vključenih v v socialnem pogledu težko prehodni svet, ki pa je vsem članom »Bildungsbürgerkeit« v dolgem 19. stoletju⁵ vendarle zagotavljal mesta v državni in deželni administraciji, sodstvu in šolstvu (Rotar 2007, 75). Dežela je bila, odkar je obstajala, gospodarsko in demografsko šibka, čeprav se je velikost ozemlja dežele spreminjala. Ne posebno gosto naseljeno prebivalstvo je bilo ruralno, v obsegu, ki je odstopal od povprečja na celini, z majhnimi mesti, v katerih je živelo največ nekaj tisoč, včasih pa le nekaj sto prebivalcev. Očitno je dežela slabo spremljala demografske ritme srednje ali podonavske Evrope v svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti in poznejših državnih tvorb, ki so jim vladali Habsburgi. Meščanska in druge zavesti v drugi polovici 18. stoletja, na primer v Linhartovem času (1756–1795), so bile predindustrijske, atribut zavesti mestnega dela tretjega stanu, torej rokodelcev, organiziranih v cehe in gilde, če so bila mesta dovolj velika (in na Kranjskem povečini niso bila), je bil egoizem, ki se preoblači v religioznost in spolne restrikcije, v oblačilni kodeks, varčnost ipd., ter nikakor ni v kakem antagonističnem razmerju z ideologijo vladajočih stanov. Buržoazna razredna zavest, če je obstajala, zagotovo ni bila revolucionarna, prej povzpetniška (Rotar 2007, 122). Prebivalci so iz jezikovnega zornega kota tvorili heterogeno populacijo, toda deželne elite so bile v 17. in 18. stoletju prežete z lokalnim in regionalnim domoljubjem: jezike, ki so bili v rabi, so govorili simultano, vendar je bila raba socialno in funkcionalno diferencirana. Kranjska je bila večjezična dežela, vendar se vse do razsvetljskega vala problem kakršne koli etnične (kulture) avtonomije, temelječe na jezikovni posebnosti etnične skupine, sploh ni zastavljal. Promoviranje etničnosti je bilo stvar razsvetljskega navdiha (diskurza), a razsvetljsko uvajanje etničnosti v 18. stoletju ni bilo namenjeno jezikovni, rodingrudovski getoizaciji, avtarkiji in etničnemu šovinizmu v deželi, ki z vso silo izbruhnejo v 19. stoletju. Nasprotno.

⁵ Dolgo 19. stoletje: od francoske revolucije leta 1789 do konca prve svetovne vojne.

Ob koncu 18. stoletja je bila kranjska kultura pač dvojezična in deželani so se s kulturno dejavnim delom plemstva in duhovščine trudili, da bi bila oba glavna jezika deželi v ponos. Nikakršnega panslavizma (še) ni bilo niti v zametkih.⁶ (Rotar 2007, 118). Tudi v sklop delovanja Antona Tomaža Linharta, ki mu današnje slovensko mitomansko zgodovinopisje pripisuje slovenski izvor in celo osrednjo vlogo glede narodnobuditeljske dejavnosti, zagotovo ni spadalo nastajanje rodovno nacionalnih držav v srednji Evropi, niti slovenske ne, ker pač takih zamisli niti v njegovem najbolj razširjenem okolju ni bilo (oba atributa, tj. slovenstvo in narodno buditeljstvo, sta mu pripisana za nazaj, tj. Linhart ni bil narodni buditelj slovenskega naroda, slednje ni mogel biti že zato, ker akt bujenja predpostavlja, da tisto, kar budiš, že obstaja; (artikulacije) slovenskega naroda pa za časa Linharta in pred njim ni bilo, in ker je tako, mu Linhart tudi ni mogel pripadati). Prav tako ni bilo ideje o Slovencih kot kmečkem narodu ali kot narodu brez države in zgodovine. Razsvetljenstvo, kljub deželnemu in državnemu patriotizmu, ni bilo zametek ne rodingrudovskega geta in apartheida in ne inačice kake kranjske »Sonderweg« ali podobnih pridobitev nemške romantične reinterpretacije nekaterih nemških in nenemških razsvetljenskih filozofskih, literarnih in

⁶ Očitno pa so bili v svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti prisotni germanizatorski pritiski. Tako je npr. pater Marko Pohlin, zavedajoč se nevarnosti germanizacije, v v nemščini spisani Kraynski grammatiki, ki je izšla leta 1768, pozival sodeželane, naj se ne sramujejo svojega slovanskega kranjskega govora, hkrati pa je tudi izrazil zahtevo po tem, da naj se slovanska kranjščina poučuje v šolah enakovredno kot drugi jeziki in naj se uvede na vsa kulturna področja. Bilo bi napačno, če bi Pohlinovo pozivanje k rabi kranjščine tolmačili kot slovensko prebujanje ali celo kot slovenski nacionalizem, kajti Pohlin je trdil, da je kranjščina samostojen jezik, precej drugačen od drugih slovanskih deželnih jezikov v Avstriji, in da vsak od njih potrebuje svojo kodifikacijo. In bilo bi tudi zgrešeno, če bi njegov poziv razumeli kot dejanje rodovnega, etničnega ali romantičnega nacionalizma, ki bi naslovljence posredno pozival na jezikovno-etnične okope v deželi. Pohlinovo pozivanje k rabi slovenske kranjščine je treba razumeti kot pozivanje k ohranitvi identitete dežele Kranjske, saj je bila del te identitete tudi večjezičnost. Pohlinovo zavzemanje je nemara bolj podobno zavzemanju tistih slovenskih državljanov danes, ki podpirajo napore islamske skupnosti v Sloveniji glede gradnje džamije. Ti državljani, neislamske veroizpovedi in ateisti, ne podpirajo gradnjo džamije zato, ker bi s tem podpisali projekt islamizacije Slovenije, pač pa zato, ker verjamejo v multikulturno podobo dežele in načela človekovih pravic. Kot navaja Rotar (2007, 118), so tudi kranjski razsvetljenci tiste dobe (Anton Tomaž Linhart, Sigismund Zois, grof von Edling – vsi trije neslovanofoni Kranjčani) z uporabo kranjščine v literaturi nastopali zoper njihove dni prebujajoče se nemško etnobrajstvo oziroma romantični folklorizem. Omenjeni kranjski razsvetljenci so torej z rabo slovanske kranjščine nastopali zoper grožnjo kranjski večjezični situaciji, ki bi jo jezikovno utrjevanje za etničnimi barikadami nedvomno ogrozilo; na koncu jo tudi je, pa ne samo ogrozilo, pač pa povsem uničilo, kajti kranjske deželne identitete, občutka kolektivne pripadnosti danes ni več, kakor tudi ne tiste večjezičnosti, ki je bila nekoč lastna deželi. Deželno identiteto sta družno uničevala in skozi 19. stoletje bolj ali manj uničila slovensko in nemško etnobrajstvo ter poznejši nacionalizem; nemško etnobrajstvo, ki je (pod vplivom prebujenega folklorizma ter kot neke vrste odpor zoper (razsvetljenski) racionalizem in zoper francosko republikansko revolucionarnost, pospremljeno s frankofobijo) mutiralo v pangermanizem in v romantični, jezikovno-rodovni nacionalizem, ter slovensko etnobrajstvo, ki je dojelo svojo versko-stanovsko-etnično določeno pojavnost. Rotar ji pravi rodingrudovska; bila je narejena po matrici, ki so jo za vse nenemško govoreče na območju svetega rimskega cesarstva in poznejših državnih tvorb, ki so nastale na tem ozemlju, zakoličili nemški etnični in romantični etnobrajstvi ter nacionalisti. Rečeno drugače, nemško etnobrajstvo in pozneje nacionalizem sta postavila osnovno matrico, znotraj katere so se formirali in vzdrževali tudi razni drugi rodingrudovski projekti in oblike nacionalizma različno (etnično, rodovno, kulturno, jezikovno ...) zamišljenih skupnosti, ki so bile vzpostavljene z versko, s kulturno (z jezikovno) in (ali) s politično artikulacijo in prakso na ozemlju (nekdanjega) svetega rimskega cesarstva v srednji in vzhodni Evropi.

zgodovinopisnih teorij (Kramberger v Rotar 2007, 121, 122).

Nacionalna zavest v razsvetljenski perspektivi je drugačna od nemške matrice etnije – nacije, ki gradi na kulturno-rodovno determinirani nacionalnosti,⁷ v razsvetljenski perspektivi ni zavesti skupine, ampak posameznikov (nacionalcev). Temeljne pravice človeka in državljana namreč ne izhajajo iz pripadnosti naciji, pač pa je ta pripadnost subsidiarna, enako kakor religija, in spada med zasebna mnenja (Rotar 2007, 138). Pripadnost francoski naciji za časa francoske revolucije konec 18. stoletja v diskurzu revolucionarjev ni izhajala iz rodovne, verske, kulturne, zgodovinske, stanovske ali kake druge determiniranosti posameznikov, živečih na ozemlju Francije, pač pa iz posameznikovega sprejemanja republikanske paradigme. Ravno nasproten status je dobila nacionalnost v okviru ideologije krvi in grude. V rodingrudovski idejni horizont, meni Rotar (2007, 184), spada determinizem, ki določa posameznika po krvi, rodu in grudi, ki ga torej, hoče noče, umesti v rod in ta rod na grudo večstoletnih ognjišč naših dedov. Lahko bi torej zapisali, da rodingrudovstvo gradi na partikularizmu, ki determinira posameznika, naj si ta to želi ali ne; razsvetljensko pa koncipirana nacionalnost, kot jo idealnotipsko dojema Rotar, na univerzalnih konstruktih in racionalnosti. Slovansko-kranjski oziroma slovansko-notranjeavstrijski etnični projekt, ki sta bila pravzaprav nekakšna nusprodukta oblastno-restavracijske predmarčne diskurzivne in nediskurzivne prakse, nikoli nista zmogla zahteve po državni ureditvi, utemeljeni na v republikanskih diskurzih univerzalistično tolmačenih načelih ljudske suverenosti ter pravic človeka in državljana, in, čeprav etnično-partikularno razumljena, niti ne zahteve po na etničnem načelu združeni in vsaj deloma avtonomni (politični) entiteti znotraj avstrijskega cesarstva. To je logično, kajti tega projekta nista gradila na spolitiziranih množicah, na aktivnem državljanstvu ipd., pač pa na inertnih delih etničnega telesa, kot so apolitični in

⁷ V Nemčiji si je v 18. in 19. stoletju od razsvetljenstva razočarano meščanstvo (delno plemstvo) prizadevalo ustvariti etnično literaturo, ki bi izražala etnična čustva in ustvarila kulturo (nem. Kultur), ki življenja etnije ne bi prepojila le v duhu (nem. Geist), pač pa tudi v duši (nem. Gemut), in ki ne bi bila zgolj vezivo, pač pa samo substanca nemške nacionalnosti, in sicer s podmeno, da kulturne izmenjave v neki skupnosti lahko vzbudijo občutek solidarnosti, ki prodre povsod, še zlasti, če ga spremlja množična kulturna impregnacija, izvedljiva z nadziranim in usmerjenim množičnim šolanjem. Šele ko je nacionalna kultura prepojila velik del ljudstva, se je nacionalno čustvo pokazalo kot politična sila (Rotar 2007, 107). To pomeni, da nacionalna množična kultura ni produkt nekakšne spontane evolucije fenomena, imenovanega narodova kultura, nasprotno, je produkt vnaprejšnjega odbiranja in izločanja, je produkt diskurzivne in nediskurzivne prakse, ki, šele ko postane hegemonška, okrepi impregnacijske učinke ter pridobi na množičnosti in moči, tudi glede nacionalnega vprašanja. »Nacionalnost sestavlja skupek ljudi, ki so dobili specifično zavest prek skupne ali podobne vzgoje, zaradi katere se jim je zdelo, da imajo identično ali vsaj podobno zgodovinsko in kulturno imeje. Uvoz takšnih nemških koncepcij nacije in nacionalnosti pa se po vsej Evropi začne po letu 1830« (Rotar 2007, 107). Nemška matrica etnije – nacije je zaživela tudi na Kranjskem.

nepuntarski kmetje, Rimskokatoliška cerkev itd. Verjetno neinertnih delov etnije v predmarčni dobi niti ni bilo veliko, dodaten problem v slovenskem primeru pa je v tem, da se je gradnja v inertnih delih zavlekla (po zaslugi politike slogaštva, krekovskih klerikalcev) vse do prve svetovne vojne (in tudi po tem, pravzaprav vse do konca druge svetovne vojne, a v drugačnih političnih okoliščinah). Oblikovanje narodov v Evropi, kot navaja Žižek (1987), ni potekalo le med bojem z zunanjim sovražnikom, pač pa predvsem med notranjim (večkrat nasilnim) ideološkim bojem, med političnim in ekonomskim obračunom z vsemi oblikami (predmeščanskega) partikularizma. Nosilci oblikovanja nacionalne identitete sodobnih narodov večinoma niso bili inertni deli narodovega telesa, pač pa nosilci dinamičnega zgodovinskega gibanja, ki ruši partikularne pregrade (trgovci, kapitalisti in liberalno meščanstvo, ki skupaj tvorijo civilno družbo). V deželah Notranje Avstrije so slovanofoni etnobrambovci v predmarčni dobi (pa tudi krščanski socialci Kreka proti koncu 19. stoletja) gradili nacijo drugače, in sicer ravno z utrjevanjem inertnih sil (kmetje, Rimskokatoliška cerkev in katoliška inteligenca), torej na predmeščanskem partikularizmu, na izpostavljanju organskosti rodu ter podrejanju cerkvi in avtoriteti monarhije. (Žižek 1987, 41-42)

Slovansko-kranjski etnični projekt je nastajal v kontekstu endemičnega protiintelektualizma, ki je imel največjo zaslombo v Rimskokatoliški cerkvi in v sklopu njene »reconquiste« v predmarčnem obdobju, torej po padcu francoskih Ilirskih provinc do revolucije marca leta 1848. Vendar protiintelektualizem v deželah nemškega cesarstva ni samo stvar predmarčnega obdobja, pač pa sega v čas protireformacijskih versko-ideoloških čistk. Bil je posledica protireformacijske, potridentske reevangelizacije (Rotar 2007, 65), torej nekakšen trajajoč proces, ki pa je bil za časa Metternichovega režima v predmarčni dobi dodaten pospešek. V kontekstu nemške romantike in folklorne prebuje pa je prešel v svojo konjunkturo. Prišlo je do nekakšne konstruktivne interference protiintelektualizma, na eni strani cerkvenega oziroma verskega, na drugi pa romantičnega oziroma etnobrambovskega.

Predmarčno obdobje v stari Avstriji je torej zaznamovala neka nova situacija, ki bi jo težko označili le za novo obliko reevangelizacije, ki odpravlja pridobitve razsvetljskega obdobja (pa naj v to obdobje štejemo obdobje, ki sta ga zaznamovala razsvetljena absolutista cesarica Marija Terezija in njen sin Jožef II. v 18. stoletju, ali pa obdobje francoskih Ilirskih provinc). To novo situacijo zaznamujejo trije fenomeni: ob (i) reevangelizaciji (in z njo povezanim protiintelektualizmom) je treba upoštevati še (ii) poskus ideološke restavracije fevdalne oblasti, upravno-politične infrastrukture, diskurza, identitetnih točk, vključno s cesarjem kot

vladarjem po milosti božji, in (iii) romantični oziroma etnobrambovski, jezikovno-rodinogradovski vidik in z njim povezan protiintelektualizem (Rotar 2007, 84–87). Nova situacija v predmarčni dobi je bila zaznamovana s poskusom restavracije cerkvenega, fevdalnega ter upravno-političnega vpliva in moči konservativnih centrov oblasti. A ni šlo samo za to. Novo sceno je namreč določal tudi etnobrambovski, rodinogradovski diskurz, torej nemška matrica, ki je oblikovala novi tip entitet, dajala nove (tj. jezikovno-rodovne) poudarke in tako določala novi tip diferenciacije in vse bolj poglobljenega razlikovanja med novimi entitetami znotraj posameznih skupnosti. Ta situacija je posvetnim in cerkvenim oblastnikom narekovala nove diskurzivne in nediskurzivne prijeme, ki pa so prej kot odpravljali učinke rodinogradovstva te krepili. V avstrijskem cesarstvu so tako nastale razmere, ki so vzbudili občutek tujosti in kolonialnih razmerij med z artikulacijo in oblastniško prakso formiranimi etnijami. Skozi mentalno konstrukcijo etnobrambovskega in verskega protiintelektualizma – prvi je spremljal rodinogradovske strategije etnične izoliranosti, drugi pa kulturni boj zoper liberalno nemštvo, ki je vključevalo pobožnjakarstvo in nekakšen jezikovni apartheid v službi cerkvene, politične in ideološke restavracije starega reda, se je na večjezičnih območjih uveljavil novi tip diferenciacije, in sicer etnične, krvne. Najprej je bila diferenciacija na podlagi diskurzivne in nediskurzivne prakse restavradorjev utemeljena s socialnimi kriteriji (kot sta nižji stan in kmetstvo) in kulturnimi kriteriji (kot so jezik, izobraženost in pobožnjakarstvo), nato je bila izvedena naturalizacija, biologizacija etnij, pozneje še naturalizacija kulturnih in socialnostatusnih atributov, na podlagi katerih je bila etničnost zamejena in ločena, rezultat pa so bila občutenja razmerij t. i. notranjega kolonializma, ki so poudarjala, utrjevala in hkrati opravičevala zbiologizirane etnične razlike, in sicer v obliki na novo zastavljenih artikulacijskih verig ekvivalenc. Na Kranjskem so se tako ekonomska, znanstvena in druga razvitost, liberalizem in naprednost začeli na podlagi diskurzivne prakse enačiti z nemštvom in iz te verige ekvivalenc so nato izhajali predsodki o večvredni nemški kulturi in etniji, torej predsodki o nemškem gosposkem rodu. Konservativizem, zaostalost, pobožnjakarstvo, neizobraženost in protiintelektualizem pa so se začeli enačiti s slovanokranjstvom oziroma pozneje slovenstvom; iz te verige ekvivalenc pa so se širili predsodkarski diskurzi o zaostali, posledično manjvredni, hlapčevski slovanski oziroma slovenski kulturi in jeziku, skratka o kulturi podrejenega, tako rekoč koloniziranega slovanskega oziroma slovenskega rodu v habsburški monarhiji. Manjvrednostni kompleks, vzpostavljen na podlagi artikulacijske prakse centrov moči in diskurza dominantne kulture, vezan na slovenstvo, je bil tako močan, da je postal celo del simbolnega, imaginarnega in identitete nemalo pripadnikov slovenske etnije. Rečeno drugače, slovenski hlapci, ki so to

poslati zaradi diskurzivne in nediskurzivne prakse, so prevzeli diskurz nemških gospodarjev. Govor je torej o fenomenu manjvrednostne samopodobe koloniziranih, ki ga je teoretsko obdelal Frantz Fanon (1925–1961), teoretik pokolonialnih študij, psihoanalitik in revolucionar. Manjvrednostna samopodoba koloniziranih (premagancev) je najmočnejše orožje kolonizatorjev (gospodarjev) (Fanon 2004). Na Slovenskem je ta fenomen literarno obdelal Ivan Cankar v Hlapcih: »*Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni.*« Skratka, na podlagi diskurzivne in nediskurzivne prakse so se nekatere kulturne razlike, ki so zamejevale etnije, vključno z dejanskimi razvojnimi razlikami med posameznimi etničnimi območji v monarhiji, zbiologizirale, naturalizirale, zaradi česar se zdijo te razlike rodovno, krvno in biološko determinirane, tako rekoč neodpravljive, neprehodnost in nepomirljivost med rodovi pa je bila še toliko večja. Kako pride do biologizacije, je predstavljeno v naslednjem poglavju.

4 O biološkem metazgodovinskem – biologizacija in naturalizacija etnije

4.1 Metazgodovinsko in religiozno dožemanje etnije

Uvedba metazgodovinskega v mitološko zgodbo o etniji in naciji ter njunih izvorih je nujna, za etnobrambovce, nacionaliste in rasiste pa tudi priročna, in to iz več razlogov. Najprej zato, ker jim omogoča zanemarjanje epistemološkega vidika, ki določa oblikovanje različnih (zamišljenih) skupnosti v vsakokratnem zgodovinskem kontingentu. To zanemarjanje tako omogoča konceptualno sprehajanje skozi različne zgodovinske kontingente, torej omogoča neskončno sedanost. Kakor hitro etnija oz. nacija ni več dojeta kot konstrukt, pogojen z, kot bi rekel Foucault, zgodovinskim a priori posameznega zgodovinskega kontingenta in kakor hitro se dojema kot biološka entiteta, ki se genetsko, naravno reproducira, ne oziraje se na zgodovinska obdobja, režime in kontingente, se kontingentna zgodovina v tem genetskem, naravnem metazgodovinskem preprosto stopi. Koncept nacije oziroma etnije tako ni več pogojen z zgodovinskim kontingentnim, pač pa je entiteta, ki presega kontingentno, se postavi nad zgodovinsko kontingentnost, ne določa ga zgodovinsko, pač pa (biološko) metazgodovinsko. Konceptualno sprehajanje skozi različna obdobja preteklosti in metazgodovinsko operiranje z etničnim, rodom prakticirajo tako dvorni in amaterski mitomanski zgodovinopisci kot tudi etnobrambovci, rodingrudovski nacionalisti, šovinisti, rasisti, etnicisti in vsi drugi pripadniki različnih zamišljenih skupnosti, ki producirajo in hkrati nasedajo retrospektivnim poenostavitvam in posplošitvam fenomenov, ki zadevajo etnijo, ki ji pripadajo, in ki poskušajo (biološko, krvno) objektivizirati nacijo, etnijo in ju posledično iz

zgodovinsko-kontingentnih konceptov zvesti na metazgodovinsko dejanskost. Objektivizacija je v tem primeru posledica etnobrambovskega, rodovno-nacionalističnega metahistoriziranja zgodovinskega. Neskončna sedanost, ki se vzpostavi s krvnim metahistoriziranjem zgodovinskega, omogoča (mitomanske) zgodbe o etniji, naciji, od nekdanj in za večne čase avtarkični (če že ne izolirani od drugih nacij, etnij), ki bolj ali manj nespremenjena, med gensko reprodukcijo napreduje skozi prostor in večno sedanost. To biološko metazgodovinsko ravno z objektivizacijo etnije, nacije omogoča religiozno dojetje etničnosti, nacije, ki je pomemben vidik nacionalizma. Oblike nacionalizma v poznem 19. stoletju nadomestijo čustveno praznino in negotovost, ki je nastala zaradi umika, razpada in pomanjkanja organskih človeških skupnosti in mrež (tudi tradicionalnih religijskih). Negotovost, katere žrtev je, kdor ima opraviti z zgodovinsko kontingentnimi in morda celo nedojemljivimi dogodki, je mogoče ublažiti z redčenjem zgodovinskega dogajanja, ki ga je mogoče razumeti kot beg iz realnosti, ta pa se lahko manifestira kot zanikanje dogajanja ali kot tvorjenje nove resnice, in sicer tako, da zdajšnjo situacijo povežemo z nekim izvorom, arhetipom, začetkom vsega. Vendar to navezovanje na izvor ni nujno le v negotovih situacijah oziroma neka dejavnost, ki se odvija tukaj in zdaj, v tradicionalističnih družbah črpa legitimnost in vrednost iz trajne notranje povezanosti z nekim mitskim enkrat oziroma nekim prejšnjim stanjem, ki mu je podeljena arhetipska nespremenljivost, kot meni Virno (2007, 136). Tudi za rodovno-nacionalistični, etnobrambovski koncept nacije je značilna teza, podmena o nekem izvornem in nespremenljivem arhetipu, ki s svojo stalnostjo (ne glede na zgodovinski kontingent in težavne situacije, ki so zgodovinsko-kontingentno pogojene) in z večno sedanostjo pomirja. To stalnost pri etnonacionalizmu in rodingrudovstvu zagotavlja prav paradigma krvi (danes bi rekli genov), tj. rodovne kontinuitete, ki daljne prednike in še nerojene potomce veže tako rekoč v eno. Mimogrede rečeno, za rodingrudovske nacionaliste pripadniki nacije, rodu niso le trenutno živeči posamezniki, ki se imajo ali jih imajo za dele rodu, pač pa tudi vsi umrli v preteklih stoletjih (npr. srednjeveški kralj Samo je bil za rodovne nacionaliste Slovenec) in vsi še nerojeni.⁸ Etnološke raziskave kažejo, da so lahko v rod vštet

⁸ Pri sodobnih oblikah rodovnega nacionalizma in etnobrambovstva pride na osi umrli, predniki in še nerojeni potomci do zanimivega premika. Etnobrambovske, rodovno-nacionalistične mitomanske zgodovinske zgodbe gradijo na rodovni kontinuiteti rodu in na kontinuiteti bivanja v nekem prostoru (rod kontinuirano poseli grudo). V tej zgodbi o neskončni sedanosti, ki povezuje že umrle in še nerojene, v tej tako rekoč nečasovni, linearno nekontingentni zgodbi, ki je pisana kot neprekinjena kontinuiteta, so bili, se zdi, vedno pomembnejši skupni predniki, slavni praočetje, različni plemenski Adami, pogosto za nazaj spoznani kot pomembni za konstituiranje, za obstoj rodu. S temi predniki se danes pretežno ukvarjajo predvsem tisti rodovi, etnije, nacije, ki imajo še vedno težave s samopodobo in čutijo potrebo po dokazovanju drugim, da naš rod živi na grudi, ki jo zaseda že od vedno, in da so naši slavni predniki zasedli to grudo prvi, če niso že kar nastali iz nje, in so avtohtoni del grude, tako kot je avtohtona človeška ribica v Postojnski jami. Za nacije, etnije, ki so že presegle to fazo dokazovanja, pa se zdi, da so svojo pozornost iz slavne preteklosti usmerile v svetlo prihodnost (v Sloveniji bi

tudi predmeti in živali. V totemskih klanih je totemska žival (ali rastlina) dojeta kot sorodstvo pripadnikov klana. V rod so lahko všeti tudi predmeti (kamni ...), reke, ozemlja, gore (»*Triglav, moj dom ...*«). V takem dojetju stvari je več kot očiten genski oziroma rodovni arhetip. In ravno zaradi take vloge biološkega (reproduktivnega) metazgodovinskega v etnogramovskih in rodovno-nacionalističnih diskurzih je zvestoba, pripadnost etniji neredko rangirana višje kot pripadnost državi, v kateri biva etnija. Po tej logiki je namreč država, ki je največkrat razumljena kot institucija, brez biološko pomirjevalnega ozadja, medtem ko sta rod in gruda več kot neka minljiva institucija. To se seveda spremeni, če se na podlagi diskurzivne prakse iz države naredi Država. V tem primeru je država naturalizirana, postane Država, in je organski produkt ali del rodu. Podobno kot z naturalizacijo, se zgodi z grudo. Ta postane Gruda, produkt ali celo del rodu.

4.2 Rod in gruda

Vsak konkreten etnonacionalni, etnogramovski projekt je kljub destruktivnemu potencialu, ki je skupen vsem, rezultanta zelo različnih procesov, ki zaradi vrste okoliščin največkrat ne privedejo do drugih ekscesov (npr. osvajalnih ali iredentističnih vojn) kakor do ideološke in kulturne homogenizacije nacionalcev in avtoritarnosti režimov, skratka, do vsaj mentalnega teroriziranja prebivalstva (Rotar 2007, 86). Privede do notranje kolonizacije posameznikov in skupin, ki pa se ne izvaja in manifestira le z oblastnimi institucijami vseh vrst, z oblastno nediskurzivno prakso, z vzpostavitvijo omrežij socialne odvisnosti ipd., pač pa predvsem z diskurzivno prakso, artikulacijsko strategijo, s specifično produkcijo konceptov ter z materializacijo njihovih pomenov in že obstoječih konceptov, skratka s hegemonističnim obvladovanjem družbenega življenja, ki skozi prakso vse bolj določa in utrjuje rodovno razumljene razlike med etnijami. Novo verigo ekvivalenc, ki je določala slovansko prebivalstvo dežel Notranje Avstrije, tako v predmarčnem obdobju nista tvorila le versko-klerikalni in vladarsko-monarhistični diskurz, pač pa tudi etnogramovski, konkretnejše rodovno-jezikovni. Vidik notranje kolonizacije v (avstrijskem) cesarstvu torej zaznamuje

rekli v svetilniško prihodnost), saj so pri njih bolj kot slavni predniki postali pomembni še nerojeni potomci. Zgodi se torej premik od risanja podob slavnih prednikov do risanja podob svetilniške prihodnosti in posledično ustvarjanja življenjskih pogojev, prostora za še nerojene potomce, do varovanja in celo načrtovanja vsega v vezi z rodovnim metazgodovinskim. Gre torej za biopolitiko, ki je lahko eden izmed produktov logike biološkega metazgodovinskega, ki zadeva kontinuum rodu. Biopolitika je vtkana v novo politiko rodov, med katero pa lahko štejemo tudi različne pojavnosti fenomena, ki mu nekateri pravijo neokolonializem.

zasuk (najprej) k herderjevski⁹ ideji etnije kot skupine, vzpostavljene na podlagi jezika¹⁰ in kulture, kmalu zatem pa še k ideji etnije oziroma nacije, ki je hobsbawmovsko zamišljena kot skupina, vzpostavljena na podlagi rodovnika, dediščine in tradicije (Hobsbawm v Rotar 2007, 90) Do tega (sicer nenujnega) preskoka od jezikovne skupine k rodu je v slovansko-notranjeavstrijskem oziroma slovenskem primeru prišlo, ko je slovanska skupina, ki je bila zamejena na podlagi (dejansko govorjenega, pozneje standardiziranega, kodificiranega, tj. izmišljenega, sintetičnega) jezika, podvržena procesu naturalizacije, biologizacije. Romantični, etnični in rodingrudovski projekti se lahko v etnotvorni zgodbi prepletajo z vidikom biološkega metazgodovinskega, tj. metazgodovinsko si ne sposedijo v mitološkem arzenalu kake izmed t. i. tradicionalnih (krščanskih) religij, pač pa v naravi, biologiji, v genih rodu. Včasih celo t. i. tradicionalne religije svoje verske attribute in dokaze upravičujejo z biološkim metazgodovinskim. Tak primer je v Novi zavezi, ki božji atribut, ki naj bi dokazoval, da je Jezus Kristus božji maziljenec, dokazuje s pripadnostjo določenemu rodu. Nova zaveza se namreč sklicuje na Staro zavezo v delu, ki kot kriterij, ki določa, ali je nek posameznik božji maziljenec oziroma prerok ali ne, postavi pripadnost Davidovemu rodu. Kdor ni iz Davidovega rodu, ni pravi božji maziljenec. In tako sta v Novi zavezi kar dva evangelija, ki z navajanjem Jožefovega izvora vse do kralja Davida dokazujeta, da je tudi Jezus iz Davidovega rodu in da je zaradi tega pravi maziljenec, tj. tak, kot ga napoveduje Stara zaveza. Pustimo vnemar nelogičnost dokazovanja, da je Jezus iz Davidovega rodu, ter v isti zbirki evangelijev hkratnega priseganja na njegovo brezmadežno spočetje (ki priča o tem, da Jožef ni mogel biti Jezusov oče, saj ga ni spočel, torej Jezus ne more biti iz Davidovega

⁹ Logiki krvi in grude, kot tistega, kar določa neko etnijo, je pomagal na noge Johann Gottfried von Herder (1744–1803), eden izmed očetov nemške romantike (gibanja, ki je izšlo iz razočaranja nad razsvetljskim racionalizmom in industrializacijo ter tudi nad monarhijo), romantičnega patriotizma in izumitelj koncepta ljudstev (nem. Volk), ki ga je tolmačil kot (edini) razred v državi, ki mu pripadata tako kralj kot kmet. Herder, sicer podpornik francoske revolucije, hkrati frankofob in nasprotnik absolutistične monarhije, je trdil, da geografija določa naravno ekonomijo nekega ljudstva in oblikuje njegove specifične navade in družbo, a da meje med ljudstvi niso le stvar geografskih in političnih dejavnikov, pač pa predvsem jezikovnih in karakternih. Jeziki ločujejo, hkrati pa so (skupaj s kulturno tradicijo) vez, ki tvori etnije. Da je bila Herderjeva filozofija glede grudne determiniranosti ekonomije, navad (folklore) in družb posameznih etnij ter etnotvorne narave jezika navdih za (poznejše) etnične (oziroma rodovne) oblike nacionalizma, je verjetno, vendar je sporno Herderjev izum imeti za a priori nedemokratičnega (sam je verjel, da njegova koncepcija ljudstva podpira idejo demokracije), in tudi njegova perspektiva še ne pomeni nujnosti njene mutacije v rasizem in rodovni šovinizem (sam je verjel v kulturno, ne v rodovno različnost ljudi). Herder ne spada med radikalne rodingrudovce, saj je sam zavračal rasne teorije. Verjetno pa je res, da je imel epistemološko blokado do »Lumières« (tj. francoskega razsvetljenstva) (Rotar 2007, 85).

¹⁰ »Najpomembnejše pri jeziku je njegova zmožnost generiranja zamišljenih skupnosti s tem, ko v bistvu oblikuje specifične solidarnosti« (Anderson 1998, 148), ».../ ko je bila [jezikovna] nacija zamišljena, so jo oblikovali, prilagajali in transformirali« (Anderson 1998, 157).

rodu). Zanimivejši je drug vidik judovsko-krščanske tradicije. Gre za to, da je bilo vse do razvoja genetike razširjeno mnenje, da ženske pri spočetju novega bitja na nek način ne prispevajo ničesar, tj. ženske se je pojmovalo kot posode, v katere moški zasejejo svoje seme. To seme se potem razvije v plod. Spočetje novega bitja ni bilo dojeta kot skupni prispevek, spermija moškega in jajčeca ženske, pač pa kot zgolj krvni prispevek moškega, medtem ko je ženska nudila le storitev donošenja tega semena. Potomstvo je potemtakem lahko vezano le na moško vejo, ne na žensko. To je povsem očitna logika tudi v Novi zavezi, saj je Jezus lahko iz Davidovega rodu le po očetu Jožefu. Šteje moška linija, moško potomstvo. Ženska je torej po tej logiki nekakšna njiva na dveh nogah, moški pa sejalec. Tako kot moški orje in seje na njivi, ki nato rodi sadove, tako seje tudi v žensko, ki potem rodi potomstvo, bolje rečeno, ki potem rodi njegov rod (ne svojega, saj je bilo mišljeno, da ženske itak ničesar ne prispevajo). Tako kot je njiva (gruda) njegova last, tako je ženska njegova last. Na podlagi analogije žene kot grude in na podlagi moškega lastništva obeh, ki omogočata existenco in nadaljevanje reprodukcije rodu, se lahko gruda navezuje na rod. Tako je gruda zbiologizirana, naturalizirana in ni več le gruda, pač pa Gruda, ne več kot prostor bivanja ali kot površina, na kateri se prideluje hrana, gojijo živali, gradijo naselja ipd., pač pa kot nekakšno biološko dopolnilo rodu, podobno kot je ženska reproduktivno dopolnilo njegovemu rodu. Gruda postane del reproduktivnega procesa njegovega rodu in tako je porodovljena, postane naravni del rodu. Rod in gruda sta nerazločljiva, torej pravica določenega rodu do določene grude je nevprašljiva in večna oziroma se nek geografski prostor skozi etnobrambovske in nacionalistične (pogosto patriarhovsko obarvane) diskurze podvrže metazgodovinskemu nekega rodu.

4.3 Historiziranje biološkega metazgodovinskega

Sklicevanje na nek arhetip – če imamo v mislih religiozni vidik rodingrudovskega nacionalizma, je govor o arhetipu krvi –, je lahko namenjeno odganjanju vznemirjenosti zaradi paradoksov (težavnih situacij, npr. političnih in ekonomskih kriz, vojn ipd.), navzočih v neki družbenopolitični aktualnosti. Po mnenju Virna (2007) ima zatekanje k religijskemu arhetipu varovalno funkcijo, kajti ko človek ne ve več, kako delovati zgodovinsko, se zateče v sveti čas. (Virno 2007, 140) Sveti čas je pogosto neskončen ali skoraj neskončen, tako kot etnobrambovska, rodovno-nacionalistična neskončna sedanost. Oziroma: »*S posnemanjem arhetipov in ponavljanjem paradigmatskih dejanj je ukinjen čas.*« (Mircea Elidae v Virno,

140) Religiozni pojav ni odvisen le od družbenih odnosov in od njihove vsakokratne zaznamovanosti s krizami, z neenakostjo, s krivicami ipd., pač pa je odvisen od povezanosti med družbenim (npr. vojnami, ekonomsko produkcijo ...) in biološkim življenjem (npr. reprodukcijo ...), odvisen je torej od povezanosti med kontingentno zgodovino in nespremenjeno naravo (človeka), tj. biološkim. Zato antropolog in zgodovinar religij Ernesto de Martino (v Virno 2007, 138) pravilno ugotavlja, da kritike religije ni mogoče razrešiti le s kritiko določene zgodovinske družbe, ampak naj kritika zadeva način pojmovanja odnosa med zgodovino in metazgodovino oziroma družbeno prakso in biološko stalnico; na analizi teh odnosov naj torej temelji kritika religije. Ali še natančneje: po mnenju Virna (2007) naj bi kritika religije (in tudi religioznega vidika nacionalizma) temeljila na historiziranju metazgodovine (že prej pa je bilo ugotovljeno, da nacionalizem živi od metahistoriziranja zgodovinskega). Historizirati metazgodovinsko pa pomeni dojeti različne načine, na katere se nespremenljivo prepleta s spremenljivim (Virno 2007, 139). Historizirati biološko metazgodovinsko rodovnega nacionalizma torej pomeni odkrivanje načinov prepletanja med rodovno, etnično, nacional(istič)no mitologijo in zgodovinsko-kontingentnim. Povedano drugače: kritika rodovno-nacionalističnega mitomanstva naj temelji na denaturalizaciji rodu in grude oziroma na analizi diskurzivnih verig ekvivalenc in dekonstrukciji mitomanske artikulacije, ki jo uvajata etnobrajstvo in nacionalizem. Historiziranje metazgodovinskega konec koncev pomeni razgradnjo nacionalističnih mitov, soočenje mitske resnice z (epistemološkimi) dejstvi posameznega obdobja preteklosti.

Po de Martinu se v mitsko-religioznih predstavah izvor kaže najprej kot kaos, nedoločena potencialnost, bogoslužje pa to kaotičnost sistematično nadomešča s prikritim dvojnikom: z inavguralnim dejanjem, ki je začetek neke serije (prvi lov, prva žrtev, prvi ...). S tem se brezobličnost, kaos sprevrže v dodobra definiran arhetip. Ta nadomesti kaos, saj slednji ne ponuja nobenega operativnega modela oziroma ga ni mogoče posnemati, inavguralno dejanje pa je vzor, ki ga je treba ritualno ponavljati, da bi ublažil negotovost in nevarnosti v zgodovinsko-kontingentnem. Zatekanje k religijskemu arhetipu, ki nadomesti kaos, ima tako varovalno funkcijo, saj uvaja stabilnost in red, odpravlja krizo, omogoča nek smisel. Dehistoriziranje nekega kriznega momenta eksistence je mit o tem momentu (lahko bi dodali, da je dehistoriziranje oziroma metahistoriziranje zgodovinskega njegova mitologizacija). In dehistoriziranje kriznega momenta je tudi možnost ponavljanja mita (skozi ritual) vsakokrat, ko nastopi krizni trenutek. Sistem mitsko-ritualnega dehistoriziranja, ki zmore zaobjeti ponavljajoče se krizne trenutke nekega režima eksistence, tvori religijo. (de Martino v Virno

2007, 140) De Martino sicer piše o t. i. tradicionalnih religijah, vendar bi njegov opis delovanja zatekanja k arhetipu izvora, ki ponuja smisel, red, stabilnost in ne nazadnje identiteto, lahko uporabili tudi v tem razmišljanju o etnicizmu, rodovnem nacionalizmu in rodu. Religiozni vidik oblik etnicizma in nacionalizma vernikom, ki utrjujejo vero z oblastnimi rituali, rituali tradicionalne kulture in s produkcijo tradicije (ki ima posebno mesto v izobraževanih procesih in ki se dopolnjuje skozi medije) po eni strani zagotavlja smisel, red in domnevo o bolj ali manj nespremenljivi arhetipski identiteti in stanovitnosti. Tako jih z metahistoriziranjem zgodovinskega pomirja, po drugi strani pa omogoča privid samoobnavljanja (z reprodukcijo krvi). Pri t. i. tradicionalnih religijah (in družbah) se, po Virnu (2007), religiozna metazgodovina in profana zgodovina gibljeta na ločenih, vzporednih ravneh. Ko (če) posameznika zgodovinske okoliščine pahnjeno v krizno situacijo, s predpisanimi rituali zavije na religiozno metazgodovinsko raven, tj. v tistem trenutku zgodovinsko podleže religioznemu metazgodovinskemu. (Virno 2007, 139)

Zadeva pri etnicističnih in nacionalističnih vernikih je drugačna v tem, da ni razlike med religiozno metazgodovino in profano zgodovino, in sicer zato, ker je zgodovinsko profano vedno podano skozi (rodovno, krvno, biološko) metazgodovinsko. In metazgodovinsko kot rodovno, naravno, je večno prisotno, nobeno občasno zavijanje na raven metazgodovinskega ni potrebno, niti ni mogoče, saj iz nečesa, kar je dojeto kot naravno, biološko in gensko, ni mogoče zaviti, tako kot je to mogoče v primeru verske prakse v t. i. tradicionalnih religijah. Rečeno drugače: rodovni nacionalizem in etnicizem nista zmožna dojeti konstitutivne artikulacije kot zgolj (zgodovinsko-kontingentno pogojene) artikulacije, pač pa kot nenehno prisotno (biološko, rodovno) dejanskost, ki se skozi obdobja preteklosti ne spreminjajo. Veneti, Karantanci, Karniolci – to so za rodingrudovce (biološki) Slovenci, tj. predniki po krvi, ki so že samo zato, ker naj bi bili krvni predniki, del slovenstva. V rodingrudovskem diskurzu ni pravega razlikovanja med kulturno in genetsko pogojenimi fenomeni. Za rodingrudovce potomstvo ne deduje le genov, pač pa tudi kulturno izročilo in tradicijo starih ter nasprotno. Današnje attribute etnije prepoznajo že pri arhetipskih prednikih po krvi. Tudi jezik, kot zgodovinsko-kontingentni fenomen, je v procesu nacionalističnega metahistoriziranja zgodovinskega pahnjeno na področje neskončne sedanjosti, zato je razumljivo, da je jezik, uporabljen v Brižinskih spomenikih, v rodovno-nacionalističnih spisih označen za (staro) slovenščino.

5 Jezik

Pravzaprav je zanimiva dialektika med jezikom in rodом. Jezik je namreč kulturni, in ne biološki fenomen. Če je biologija stvar metazgodovinskega, jezik pač ni. Jezik je izrazito zgodovinsko-kontingentna pojavnost. Rodovnim nacionalistom uspe zvezati rod in jezik v metazgodovinsko povezavo tako, da spregledajo, da rod, v primerjavi z rodом, pravzaprav ni metazgodovinski dejavnik, pač pa zgodovinsko-kontingentni. Rod v rodovnem nacionalizmu, če gradi predvsem na jezikovni identiteti, je namreč lahko le konstrukt (tj. produkt označevalne prakse, ki pomensko materializira pojem etnije kot biološko entiteto). Tako kot je konstrukt jezik, ki rod v etničnih in nacionalnih projektih, ki kot dominantno identifikacijsko točko razglašajo jezik, identitetno sploh določa oziroma po herderjevsko zameji. Skratka, jezikovno-nacionalistična, etnicistična logika je naslednja: i) rod (družina, sorodstvo) je krvni, biološki fenomen, je torej metazgodovinski dejavnik (kar velja); ii) ker je rod biološki, posledično metazgodovinski dejavnik, pomeni, da je metazgodovinski dejavnik tudi skozi artikulacijo formiran rod (kar ne velja); iii) rod se od drugih rodov razlikuje predvsem po točno določenem jeziku, jezik določa rod; ker bi bilo nesmiselno verjeti, da bi jezik, kot zgodovinsko-kontingentni dejavnik, lahko določal metazgodovinsko interpretiran fenomen, kot je rod, je logično, da je tudi jezik lahko le metazgodovinski fenomen, saj zaznamuje rod že od vedno, je neločljivo povezan z njim in skupaj z rodом biva v neskončni sedanosti; od te logike pa do že omenjenih trditev, da so (bili) Karantanci stari Slovenci in da so (bili) Brižinski spomeniki zapisani v (stari) slovenščini, seveda ni daleč.

5.1 Zasedba zasebnega in javnega prostora – hegemonija etničnega

V zvezi z uvajanjem metazgodovinskega v mitološko zgodbo o etniji, naciji se pojavlja še en problem, problem, podoben verskemu fundamentalizmu. Sodobni verski fundamentalizem se ne distancira od sodobnih znanstveno-tehničnih pridobitev, nasprotno. Po mnenju Debeljaka (1995) gre pri fundamentalizmu za poskus spreminjanja sadov poindustrijske dobe, sodobne civilizacije s prijemi revolucionarnega aktivizma v skladu z božjo besedo, ki je nezmotljiva. Fundamentalizem na doktrinarni ravni sicer zavrača sodobnost, v praksi pa povsem izkorišča njene sadove. Fundamentalizem se torej s sodobnimi sredstvi (znanosti, tehnologije, sodobnih medijev itd.) bori zoper sodobnost, zoper verski in politični pluralizem ter zoper etiko relativizma, ki da načenja absolutno versko resnico. Odgovor, ki ga ponuja, je restitucija

religije v javno življenje (desekularizacija), kajti v središče zasebnega in predvsem javnega življenja je treba vrniti vero, religijo. (Debeljak 1995, 20-25)

Nekatere podobnosti med verskim fundamentalizmom in rodingrudovskim nacionalizmom so naslednje: zavračanje pluralizma, delno modernizma, tj. različnih novotarij (npr. ženske emancipacije), revolucionarni aktivizem, uperjen proti nevernikom, drugim in drugačnim (npr. homoseksualcem, ki so tako rekoč osumljeni reprodukcijske sabotaže), vrnitev religije v javno življenje, zavračanje etike relativizma.¹¹ Razlika med verskim fundamentalizmom in rodingrudovsko-nacionalistično religijo je torej v tem, da slednja pravzaprav nikoli ne zapusti javnega življenja – dojeta je kot biološka nenehna prisotnost, obstaja kot tradicija in (ali) kot biopolitika: skozi mitomansko zgodovinopisje in izumljeno tradicijo so v skupnost živih vključeni mrtvi in morda celo sveti predmeti, skozi biopolitiko pa tudi še nerojeni zanamci – in je vedno v osredju političnega prostora, v precejšnji meri določa način političnega (ekonomskega, družbenega, kulturnega ...) delovanja, tako diskurzivnega kot tudi nediskurzivnega (kljub vsem globalizacijskim procesom). Rečeno drugače: odsotna je nekakšna etnična sekularizacija v posameznih državah oz. družbah. Večina vlad držav še vedno sanja o etniji – naciji, družbe so še vedno zaznamovane z (ekonomsko, s politično, kulturno, z označevalno, identitetno ...) dominacijo ene etnije. Etničnost ne samo, da ni stvar zasebnosti (kamor so se vsaj v družbah držav članic Evropske unije bolj ali manj umaknile t. i. tradicionalne religije), pač pa so še vedno Bučarjeva absolutna resnica, ki še vedno (v imenu domoljubja, patriotizma ...) kolonizira osrednji prostor v državi oz. družbi. Zdi se, da bo proces sekularizacije, ki bi proizvedel nekakšno etnično-laično družbo, težje opravilo, kot je bila verska sekularizacija. Odčaranje sveta od etnij, bo težje opravilo, kot je bilo odčaranje od t. i. tradicionalnih religij. Države oz. družbe bodo težje zgubile svoj etnični značaj, kot je bilo v primeru odrekanja cerkvenih in verskih značajev družb oz. držav. Razlog tiči v logiki etnobrajnostva oziroma rodingrudovskega nacionalizma, ki sicer tako kot t. i. tradicionalne religije v javno (tam, kjer družba oziroma država ni bila izpostavljena sekularizaciji) in zasebno uvaja metazgodovinsko, vendar je razlika v naravi metazgodovinskega. Pri t. i. tradicionalnih religijah je to dojeta metafizično, transcendentalno in so mu verniki izpostavljeni občasno, pri rodovnem nacionalizmu in etnobrajnostski religiji pa je

¹¹ Ali kot je izjavil slovenski politik France Bučar na pogovorih pri predsedniku republike junija 2009 na temo domoljubja pri Slovencih: »Z ljudmi, ki so do kraja emancipirani in ne priznavajo nobene absolutne resnice, ni mogoče ustvariti kakršnekoli družbene integracije, ker je za takšno miselnost tudi nacionalnost oziroma narodnost – ovira« (Bučar v Horvat 2009).

metazgodovinsko predstavljano kot od krvi, tj. rodovno, gensko, biološko, torej kot nekaj, čemur se ne moreš odreči ali izogniti, tudi če bi hotel, in je dojeta kot dejansko (in ne kot stvar označevalne prakse). Rečeno drugače: desakralizacija (po Webru odčaranje) etničnega, rodu in nacije je po rodovno-nacionalističnem tolmačenju nemogoča, saj je metazgodovinsko, ki zagotavlja nacionalistično resnico, vendarle absolutno genetsko, biološko determinirano. Rodovno-nacionalistična resnica je naturalizirana in (včasih celo kvaziznanstveno) objektivizirana.¹² Tako interpretiranje zadev lajša rodingrudovsko-nacionalistično vzpostavljanje, vzdrževanje in širjenje hegemonije, ki jo je Williams (1998, 237) definiral kot *»osrednji sistem praks, pomenov, vrednot, ki je dominanten in efektiven. Dominanten sistem pomenov in vrednot, ki niso le abstraktni, pač pa so organizirani in udejanjeni v življenje«*.

Bistveno pri hegemoniji je, da ne gre le za artikulacijo, pač pa organizacijo in posameznikov občutek udejanjanja v življenju; hegemonija, po Marxu, deluje kot praktična zavest. Temelji na očitnosti, samoumevnosti, ki jo poda občutena izkušnja ljudi, torej vznikne na presečišču med neko artikulacijo, diskurzom in označevalno prakso na eni ter (vsakodnevno) izkušnjo in prakso na drugi strani. Če določena artikulacija ni izkušena, ne postane hegemonika. Tako kot je slehernik konec 16. in na začetku 17. stoletja lahko opazoval, kako sonce zjutraj vzide na vzhodu, čez dan približno napol obkroži Zemljo in zvečer zaide na zahodu, ter na podlagi opazovanja zaključil, da očitno Sonce res kroži okoli Zemlje, kar je takrat zagovarjala Rimskokatoliška cerkev, in ne nasprotno, kot je trdil nek zmešanec Galilei, tako očitni so tudi pomeni pojmov nekaterih kulturnih, političnih, ekonomskih, religioznih in drugih artikulacijskih, označevalnih praks, ki se zlivajo v hegemonijo znotraj posameznih skupnosti, družb, držav in kultur. Seveda pa očitnost ni nujno dejanskost. Še več, vrst očitnosti je lahko

¹² Naturalizacije svoje etnije so se lotili celo Judi, tako je del uradnega judovskega zgodovinopisja tudi biološko-genetska argumentacija, ki dokazuje, da judovstvo ni le kulturno-versko-zgodovinski fenomen, pač pa tudi, če ne kar predvsem, biološki. Lahko bi zapisali: veliki triumf Adolfa Hitlerja, čigar rasistična protijudovska politika je temeljila ravno na izumljeni judovski rasi, tj. nemški nacisti so Jude najprej naturalizirali, objektivizirali kot rod oziroma raso, nato pa ga (jo) skozi svoj rasistični diskurz še prepoznali kot nekaj (gensko, biološko) manjvrednega. S to argumentacijo so potem upravičili holokavst. Logika rodu, rodingrudovskega nacionalizma, etnicizma pač gradi na biološkem metazgodovinskem, ne glede na to, ali gre za nacizem ali rodingrudovski sionizem. Sicer pa lahko več o judovskem mitomanskem in rodingrudovskem zgodovinopisju najdemo pri sociologu Shlomu Sandu, profesorju na univerzi v Tel Avivu, ki je naredil uničujočo dekonstrukcijo izmišljene oziroma potvorjene, na verskih mitih, selektivnem spominu, kvaziznanstvenih genetskih raziskavah in izbranih kulturnih atributih utemeljene judovske etnotvorne zgodovine. V svetovnem spletu je več njegovih zapisov na temo, kako so izumili judovski narod. Njegovo delo je treba razmeti v kontekstu preseganja rodingrudovske logike, ki prevladuje v izraelskih oblastnih strukturah in dominantni kulturi (vključno z znanstvenimi institucijami), torej kot preseganje dominantnega etnotvornega judovskega diskurza, na katerem je utemeljen sodobni Izrael. Gre, poenostavljeno rečeno, za poskus preseganja logike etnije – nacije, ki privede do drugorazrednosti arabskih prebivalcev Izraela in neokolonialistične situacije, podobne apartheidu, ki jo Achille Mbembe imenuje nekropolitika.

nešteto, saj so posledica različnih oblik družbene prakse, posledica različnih interpretacij in izkušenj posameznikov ali skupin. Ko samoumevnost ni več samoumevna, ko očitnost ni več očitna, popusti tudi artikulacijska prepričljivost. Če gre za hegemonsko, torej popusti hegemonija. Uspešnost rodingrudovsko-nacionalistične pa je pogojena prav z biološko, gensko očitnostjo oziroma s samoumevnostjo, ki jo dokazuje. Ideologije, utemeljene na krvi in rodu, so uspešne zato, ker so kri, rod, družina ipd. interpretirani skozi biologijo, potomstvo, genetiko, rod in sorodstvo. In ravno genetska očitnost zagrne pogled na razliko med Rodom in rodom; razliko nadomesti enačaja, s tem pa zgodovinsko-kontingentni fenomen, kot je etnija, nacija, postane najprej biološki fenomen, stvar potomstva oz. reprodukcije. Ravno v tem je tudi razlog homofobije, ki je v etnošovinističnih krogih prisotna zaradi podmene o homoseksualnosti kot grožnji za rod, etnijo in nacijo, saj prevladuje prepričanje, da so homoseksualci nezmožni reprodukcije in da je homoseksualnost nenaravna; etnija, rod in družina pa, seveda, veljajo za naravne fenomene.¹³ Vendar v rodingrudovstvo in rodovno-nacionalistične okvire niso ujeti le homofobi in podobni nestrpneži, pač pa tudi nekateri intelektualci, ki gojijo prepričanje o svojem humanističnem delovanju oz. celo poslanstvu. Tako je sociologinja Hribarjeva (2009, 37) v eni izmed svojih večnih debat o med- in povojnih dogodkih na Slovenskem zapisala, da je *»vsakdo najprej človek – človek svojega naroda in šele potem je komunist, domobranec, levičar, desničar ...«*.

Na tem mestu se ne bomo ukvarjali z večnim partizansko-domobranskim sporom, pač pa s podmeno Hribarjeve, ki v maniri rodingrudovske pameti človeka lahko misli le skozi okvir naroda, kajti narod je očitno zanjo biološka, rodovna, naravna entiteta, ki odločilno določa posameznikovo eksistenco, tj. posameznik je prek naroda vpisan v metazgodovinsko, zato ni le eden izmed zgodovinsko-kontingentnih fenomenov, tako kot so to levičarstvo, desničarstvo, partizanstvo, domobranstvo itd., pač pa metazgodovinska referenca, ki je nad

¹³ Etnobrambovci in rodovni nacionalisti (pa ne samo oni) ne razlikujejo med (biološko) reprodukcijo na eni strani in zakonsko zvezo oziroma tipom družine na drugi. Družinski tipi so namreč kulturno, in ne biološko pogojeni. Rečeno drugače, heteroseksualna monogamna patriarhalna družina, kot jo (sicer vse manj) prakticira zahodnjaška kultura, ni ne naravna (biološka) družina ne nek univerzalen tip družine, ki bi veljal v vseh geografskih dolžinah in širinah ter v vseh časih in kulturah. Obstaja nešteto vrst družinskih tipov, vsi pa so kulturni produkti, ne biološki. Biološka je le reprodukcija, ki pa sama po sebi ne določa naravnosti družinskega tipa. Homoseksualnost se v skladu z etnobrambovsko logiko dojema kot jalovost, s tem pa se zanikata želja in zmožnost homoseksualcev po reprodukciji in svojem potomstvu. To je razvidno iz očitkov, češ da homoseksualci ne zagotavljajo potomstva. Te očitke na laž postavlja kar praksa homoseksualcev, ki imajo svoje otroke. V takem razmišljanju pa je mogoče razbrati še eno sporočilo, in sicer, da so zakonske zveze, naravne družine najprej tu zaradi reprodukcije (torej višjih etnično-bioloških ciljev), in ne zaradi kakega drugega (nemara bolj zasebnega) razloga, npr. prijateljstva, erosa. V tem se skriva logika rodovnega kolektivismu, posameznik je v tej paradigmi pravzaprav le del velikega poslanstva, tj. nadaljevanja našega rodu.

vsemi drugimi in je naravno določujoča. Izjava bi bila problematična tudi, če bi bil koncept naroda dojet kot nekakšen nadkoncept (a še vedno fenomen, ki ga iznedri zgodovinsko-kontingentno) oziroma kot produkt večvredne označevalne, diskurzivne in nediskurzivne prakse, medtem ko je npr. levičarstvu in desničarstvu določena le vloga manjvrednih diskurzov, ki se lahko v večvrednega le vpisujejo, ne morejo pa z njim tvoriti verig ekvivalenc. Problematična bi namreč bila zato, ker bi v tem primeru koncept naroda razumeli kot produkt nekakšne nadartikulacije, v katero se lahko vpisujejo manjvredne artikulacije. Nadartikulacijo bi lahko v tem primeru razumeli kot hegemonsko artikulacijo, taka pa je konec koncev lahko le zato, ker za njo stoji reproduktivna podmena, tj. ker jo za tako lahko naredi le biološko dojeta reproduktivna praksa, ki povzroča privid naravnosti naroda. Narod pa ni naravni fenomen, pač pa fenomen, pogojen z diskurzivno in nediskurzivno prakso, z označevalnimi strategijami, artikulacijo, je torej zgodovinsko-kontingentni fenomen. Kot produkt označevalne, artikulacijske prakse ni niti nadkoncept zgodovinsko-kontingentnega, ki bi sam po sebi vseboval nekakšno nadkakovost v primerjavi z drugimi koncepti, pač pa je kvečjemu koncept, katerega diskurzivna praksa in označevalne strategije, ki so ga spočele in ga vzdržujejo, so hegemonске, in to zato, ker je na podlagi družbene prakse, praktične zavesti povzročen privid rodovnosti, biološkosti, ki vzbuja občutek očitnosti koncepta naroda kot Naroda. Bolje rečeno, materializacija pomena koncepta naroda je zbiologizirana, s tem pa je koncept prestavljen v območje metazgodovinskega. In ravno ta pridih metazgodovinskega pri različnih sopomenkah vzbuja občutek očitnosti večvrednega koncepta, v katerega so lahko drugi koncepti, konstrukti le vpisani, ni pa npr. mogoče, da bi bila prioriteta konceptov s sopomenkami dojeta drugače, da bi bil posameznik npr. najprej komunist in šele nato, če sploh, pripadnik naroda, ali pa da sploh ne bi delal prioriteten seznamov, pač pa bi bil oboje hkrati in v enaki meri, tj. da bi bile identifikacijske čustvene naveze do več artikulacijskih zgodb, ki jim pripada posameznik, utemeljene na enakih čustvenih, identifikacijskih odmerkih. Rečeno še drugače, zdi se, da različne sopomenke (in bučarji) niso zmožni dojeti, da je koncept naroda nikoli dokončno materializiran koncept, da je torej večni konstrukt (in sploh ne absoluten), vedno le navidezno objektiviziran (npr. skozi rodingrudovski diskurz) in da je zaradi tega večno izpostavljen različnim interpretacijam ter da je lahko vključen v različne verige ekvivalenc. Npr. klerikalec Janez E. Krek je slovenstvo enačil s katolicizmom (po načelu kdor ni katolik, ni Slovenec), komunist Edvard Kardelj pa je dojel koncept naroda proletarca. Skratka, koncept naroda ne samo, da ni fenomen metazgodovinskega (rodovnega), ne samo, da ni nekakšen za vse čase pomensko materializiran nadkoncept, pač pa je zgodovinsko-kontingentni fenomen, ki je lahko podvržen različnim (ideološkim,

označevalnim, diskurzivnim ...) interpretacijam. Kateri interpretaciji uspe navidezna dokončna materializacija pomena in ali interpretaciji sploh uspe doseči očitnost metazgodovinskosti naroda, pa je odvisno od diskurzivne in nemara še bolj nediskurzivne oblastniške prakse in strategij, ki lahko s svojimi vzvodi (dominantne kulture, tradicije, izobraževanja, medijev ...) omogočajo tako prakso, zaradi česar koncept postane hegemonski, dominanten, samoumevno referenčen, celo očitno naraven.¹⁴

Naturalizacija etničnega je (bila) v službi poenotenja etnične skupnosti ter določena z diskurzi, ki so se in se še opirajo oz. vztrajajo pri biološkem metazgodovinskem, oziroma so določene kulturne attribute povezovali in jih povezujejo z biološkim (z rodом in raso ter s krvjo) ter so hkrati naturalizirane attribute zastavljali in jih zastavljajo kot tiste, ki utemeljujejo neko etnijo in po katerih se ta razlikuje od drugih, ter kot tiste, ki so v ospredju nabora identifikacijskih točk posamezne etnije. Ti diskurzi so se v stari Avstriji 19. stoletja prepletli s prakso t. i. notranjega kolonializma. A tokrat nas ne zanima občutenje razmerij tujstva, ki jih ustvarjajo, in kot so vznikla npr. v 19. stoletju v habsburški monarhiji, pač pa omogočanje občutenja bratstva in bratske povezanosti. Gre za pojav, ki ga nekateri imenujejo tudi narodni unitarizem. Etnounitaristični projekti so lahko uspešni le, če protagonistom etničnega projekta uspe (hegemonistična) zasedba zasebnega in javnega prostora v neki ciljni skupnosti. Nacionalni (ne samo rodingrudovski) projekti lahko zaživijo na podlagi dveh tipov spodbujenih občutij razmerij notranje kolonizacije: tistih, ki so prepoznani kot zatiralski, ki kličejo po uporuh zoper zatiralsko kolonialistično etnijo (ali kako drugo entiteto), in na drugi strani tistih, ki so prepoznani kot razmerja bratske solidarnosti (med zatiranimi). Narodni unitarizem je (kot vidik notranjega kolonializma) pogosto manj analiziran fenomen (še zlasti, če nacija ni poenotena z nasiljem), preprosto zato, ker se ga prikazuje kot nujnost in hkrati kot nevsiljiv, naraven, samoobrambni proces združevanja bratov in sester (po jeziku, grudi, zgodovini, usodi ...). Morda bi lahko zapisali, da je unitarizem neanaliziran zato, ker je samoumeven. Čeprav združevanje etnije ni le proces zoper tujega drugega, pač pa neredko tudi obračun znotraj neke (nastajajoče) etnije. Tako je tudi posledica nediskurzivne prakse

¹⁴ Hribarjeva koncept naroda dojema kot nekakšno polje poenotenja vseh njegovih pripadnikov (komunistov, protikomunistov, levih, desnih ...). Zaradi tega ne čudi logika Hribarjeve glede sprave slovenskega naroda (zaradi med- in povojnega dogajanja v štiridesetih letih 20. stoletja), njena sprava je lahko sprava le, če se narod dojema kot skupen nadkoncept, kot skupna usoda, kot skupno naravno ali kot polje poenotenja vseh različno mislečih. To, kar uide takemu dojemanju zadeve, pa je, da je razlog razdora v narodu (lahko) ravno to, da koncept naroda različni pošamezniki, ki se imajo za njegove pripadnike, dojemajo precej drugače. Ni (nujno) le enega polja poenotenja, ni ene artikulacije poenotenja. Sprava, kot jo nudi Hribarjeva, bi bila mogoča le v primeru enega polja poenotenja, enega in edinega konceptualnega dojemanja naroda, s katerim bi se strinjali vsi. Narod kot polje poenotenja njegovih pripadnikov ja torej privid Hribarjeve.

splošne situacije v neki družbi, regiji, državi ali na globalni sceni ter hkrati oblastne, hegemonске diskurzivne prakse oziroma označevalne prakse, prevladujočih skupin znotraj zamišljene etnije in vse bolj prevladujoče, etniji pripisane kulture (z izumljeno tradicijo, etnobrambovskimi mediji in morebitnim izobraževalni sistemom vred), ki producirajo, vzdržujejo in širijo svoja, partikularna omrežja simbolnega, imaginarnega in ki zasedbo zasebnega in javnega prostora (za nazaj) poimenujejo npr. kot narodno buditeljstvo, etnogenezo ali kot napredek, zedinjenje ipd. Iznajdena tradicija in izumljena posebna kultura zatirane etnije je pogosto adekvaten dogovor na tradicijo in kulturo etnije, ki je prepoznana kot dominantna in zatiralska. Kolonizacija ne pomeni le širjenja artikulacije, označevalne prakse, reprezentacije, ki so prepoznane kot kolonizatorske, pač pa tudi samooznačevalne in samoreprezentativne momente tistih, ki se prepoznajo kot kolonizirani. Protagonisti dekolonizacije skušajo pri nagovorjenem ciljnem prebivalstvu z artikulacijo in označevalno prakso v okviru nekega družbenogospodarskega, političnega sistema, ki je največkrat vsiljen oziroma, kot bi rekli kolonizatorji, dan, prebuditi želeno praktično zavest z etničnim predznakom. Rečeno drugače, tudi etnična, nacionalna zavest je lahko oblika praktične zavesti, ki pa ne sloni nujno, če sploh, na uničevanju stare kulture, identifikacijskih točk in sistemov vrednot, pač pa gre za to, da se to kulturo (ali vsaj nekatere attribute te kulture, npr. jezik) in (vsaj nekatere) vrednote preinterpretirajo, vpnejo v drugačne diskurzivne verige ekvivalenc, se prepletejo z biološkim metazgodovinskim, se vpnejo v omrežja simbolnega, v identifikacijske nabore. To ne poteka brez drugačnega dojetja neke situacije pri nagovorjenem prebivalstvu, tj. ne poteka brez spremembe v epistemoloških izhodiščih.

5.2 Ekskurz: agresorski kolonializem in rase

Pri t. i. notranjem kolonializmu torej ne gre nujno za klasično kolonizacijo, tj. fizično naselitev kolonistov (ob morebitnem hkratnem iztrebljanju staroselcev), pač pa za uveljavljenje in za utrditev nove, predrugačene dominantne kulture, oblastne prakse in hegemonističnih strategij, ampak tudi za nekakšno epistemološko kolonizacijo oziroma kolonializem, ki lahko prispeva k razumevanju povečini istega nabora simbolnih, imaginarnih, identitetnih fenomenov oziroma k njihovemu strukturiranju na drugačen način. Kulturne attribute npr. tolmači kot krvne, rodovne, biološke in naravne, v naslednjem koraku pa še kot več – manjvredne ipd., tako kot v primeru diskurza etnobrambovstva in etničnega, rasnega nacionalizma. Pri, recimo mu, agresorskem kolonializmu, kot so ga prakticirale

evropske države na neevropskih celinah, je naslanjanje etnounitarističnih projektov in protikolonialističnih strategij, koloniziranih na biološko metazgodovinsko, še nekoliko lažje (in priročno), predvsem zato, ker je tovrsten tip kolonializma skoraj vedno povezan s kolonizacijo (tj. s fizičnim preseljevanjem ljudi), ki povzroči iz sobivanja ponujeno očitnost morfoloških in fiziognomskih razlik med npr. belopoltimi kolonisti in temnopoltimi staroselci. Pri notranjem kolonializmu je zadeva drugačna, saj morajo etnicistični in nacionalistični diskurzi znotraj posameznih etnij najprej utemeljiti ločnice (običajno kar na podlagi različnih kulturnih atributov) in jih nato na podlagi prepletanja z biološkim metazgodovinskim še naturalizirati: na ta način so izumljeni rodovi, je izumljena kri. Na podlagi (ne)diskurzivno vzpostavljene več- in manjvrednosti pa je tem rodovom določena še vrednost, ki pa tudi določa, kdo je kolonizator in kdo koloniziran. Biološke razlike, očitne v primerih t. i. agresorskega kolonializma, same po sebi niso opravičilo naslanjanja kulturnih atributov na biološko metazgodovinsko, ta naslonitev se lahko zgodi le na podlagi (z rasno diverzifikacijo obremenjene) artikulacije. Gre za to, da se ta očitnost obstoja ras, povsem v maniri hegemonistične prakse, ki je brez očitnosti in samoumevnosti ne more biti, izkorišča za diskurze opravičevanja dihotomičnih pogledov na človeštvo, ki je, kot meni Južnič (1980), iz te perspektive razdeljeno na civilizirane in divjake, na kulturne in nekulturne, na večvredne in manjvredne rase. (Južnič 1980, 19) Takšna ideološka opravičila so še danes tesno povezana z rasnimi in rasističnimi teorijami. Gre za to, da se rodingrudovska dihotomija, ki je najprej vzpostavljena z rodovnimi diskurzi¹⁵ in šele pozneje z nediskurzivno prakso, vzpostavlja, utrjuje in vztraja predvsem zaradi naturalizacije kulturnih atributov, ki lahko vsebuje tudi predpostavko, da je intenzivna kulturna izmenjava, prehajanje med kulturami, nemogoče in škodljivo tako za večvredno kot tudi za manjvredno raso, rod, etnijo in kulturo. Natanko taka logika (ki se je npr. manifestirala v jezikovnem čistunstvu) je bila značilna tudi za nemške in slovansko-kranjske oziroma pozneje slovenske rodingrudovske projektante v 19. stoletju v habsburškem cesarstvu. Gre za logiko dominacije in podrejanja med rodovi, če ne tudi za logiko apartheida ali stanje avtizma. Skratka, biološko metazgodovinsko, ki je bistvo

¹⁵ Dihotomija ni vzpostavljena samo skozi rodovne oz. rasne diskurze, utemeljene na barvi kože, pač pa tudi skozi kulturne diskurze. Celo tiste, ki so jih širili razsvetljenci. Kot navaja Debeljak (2004), razsvetljenski pojem svobode pomeni individualizem in razumski nadzor nad divjimi strastmi, kajti le posameznik, ki je zmožen zatreti strasti, je osvobojen, je svoboden in razumen. Njemu vlada razum, ne divje strasti. Tako ne čudi, da so prav razsvetljenci avtorji dihotomične projekcije na globalni ravni, po kateri naj bi bili zahodnjaki racionalni, vzhodnjaki pa neracionalni divjaki. Montesquieu npr. Evropo opisuje kot delovno, Azijo kot vdano v usodo, Evropi vlada razum, Aziji strast. Strast, čutna spontanost, telesni užitki in lagodna vdanost v usodo so lastnosti, ki jih zahodnjaki pripisujejo drugemu – Aziji, Orientu. Voltaire je npr. pisal o francoskih kmetih kot o Azijcih ali napol Evropejcih. (Debeljak 2004, 89-92)

eticističnih, rodingrudovsko-nacionalističnih interpretacij koncepta etnije, nacije, dobi v podvigih t. i. agresorskih kolonializmov še očitnejša opravičila, ki so dokaz o obstoju rasno-biološke diverzitete človeštva, pri čemer pa naj bi ravno različna razvitost naturaliziranih kulturnih atributov dokazovala, katera rasa je večvredna (naprednejša, razvitejša) in katera manj. Ista logika velja v primeru t. i. notranje kolonizacije, le da tu dihotomija ni vzpostavljena kot razlika v barvi kože, pač pa kot kulturna razlika, npr. jezikovna.

5.3 Jezik kot orodje restavracije

Predpostavljeno biološko metazgodovinsko je v diskurzih rodingrudovskih projektov sredstvo naturalizacije kulturnih atributov neke skupnosti. Neredko je ta atribut jezik, dejansko govorjeni (kar je redkeje) ali zamišljeni (tj. arteficialen kod, jezikovni standard, ki ga izdelajo posamezniki ali skupine, ki zasedajo oblastniške ali z vplivnimi kulturnimi, ekonomskimi, cerkvenimi institucijami določene funkcije oziroma pozicije moči). Skratka, jezik je pri rodingrudovskih, kulturnih, etnobrambovskih projektih in programih pogosto (primarni) označevalec neke skupnosti, ki naj bi (ravno zaradi oziroma s tem označevalcem) tvorila jezikovno-rodovno entiteto, etnijo. Seveda avtor označevalnega diskurza, ki zameji neko skupnost na podlagi jezikovne posebnosti, ni ta skupnost, pač pa najpogosteje posamezniki ali skupine, ki jezik tolmačijo kot označevalec neke, z istim jezikom zamejene skupnosti. Ti posamezniki in skupine, ki zasedajo oblastne ali vsaj vplivne pozicije v oblastniških institucijah in drugih centrih moči, pa ne samo, da določajo tip označevalca (npr. jezik) in samega označevalca (kranjski, slovenski, ilirski ... jezik), pač pa označevalca neredko tudi formirajo, vzdržujejo in širijo. Če gre za jezik, ga formirajo skozi standardizacijo in kodifikacijo, vzdržujejo ga skozi oblastne in druge institucije, ki jih, seveda, obvladujejo (izobraževalne ustanove, cerkev, založniške ustanove, službe v administraciji ...) ter širijo skozi (cenzuriran) tisk (od informativnih publikacij do strokovne literature in leposlovja). Širjenje jezika, npr. skozi tisk, je lahko nadzorovano, ne samo zaradi strahu pred nepravilno rabo jezikovnega standarda, pač pa tudi zaradi vsebine besedil, ki bi prebivalstvo tako ali drugače pohujšala.¹⁶

¹⁶ Rotar (2007, 158) navaja, da so nemški časniki v Ljubljano v predmarčnem obdobju prihajali z zamudo in da je lokalni tisk s cenzuro sistematično skrbel za to, da je poročal o dogodkih, ki niso bili več aktualni in jih je okolje v najboljšem primeru sprejemalo kot kuriozitate, ne pa kot odseve realnosti, v katero je še mogoče poseči. Cenzura in zamujanje z novicami iz sveta sta bila torej sredstvi poneumljanja in pasivizacije prebivalstva

Deželni protonacionalizem na Kranjskem, ki je bil pri večini večjezičnega prebivalstva živ še najmanj do revolucionarnega leta 1848, zagotovo ni bil utemeljen v nekakšnem skupnem (in še manj v kodificiranem, standardiziranem) govoru, saj so ljudje govorili različne jezike, niso prakticirali jezikovne avtarkije,¹⁷ povrh vsega pa deželna pripadnost ni bila utemeljena na enojezičnosti in (ali) jezikovni dihotomiji znotraj deželne skupnosti, tj. deželni protonacionalizem sploh ni utemeljeval svoje identitete na (enem) jeziku. To stanje se (postopno) spremeni, ko slovansko-kranjski (pozneje slovenski) etnobrambovci, skladno z nemško matrico jezikovnih delitev, iz jezika, ki je bil zanje najprej le nekakšno zaščitno sredstvo, ki varuje povečini kmečko prebivalstvo pred razsvetljskimi, republikanskimi, protiklerikalnimi in podobnimi novostmi, naredijo osrednjo identitetno točko novega tipa entitete znotraj skupnosti dežele, tj. etnije (ki s postopno biologizacijo postane Etnija). Ker dejanski ali pravi materni jezik, ki so se ga slovanofoni posamezniki zamišljene etnije kot otroci naučili od nepismenih mater in ga uporabljali vsak dan, zagotovo ni mogel biti skupnostni, tj. etnični, saj je bilo teh materinih jezikov celo znotraj slovansko-kranjske etnije več, se pokaže potreba po skupnem jeziku (kot sredstvu cenzure in nadzora) ter posledično po kodifikaciji, standardizaciji in normiranju (kranjskega slovanskega) jezika. A ob tem je treba dodati, da tudi ko so bili jeziki normirani, je bil potreben daljši čas, da se je norma uveljavila. Skupnostni jezikovni standardi in kodi se uveljavijo šele z uvedbo splošnega obveznega izobraževanja, ki, seveda, mora potekati na celotnem etnično zakoličenem ozemlju. Etnobrambovstvo in nacionalizem, ki svoj projekt gradita na jeziku, z jezikovnimi mejami, ki jih postavljata, pravzaprav določata etnične, nacionalizem pa še politične meje. A o tem pozneje. Skratka, etnični jezikovni standardi so konec koncev posledica, rezultat etnobrambovskih, nacionalnih projektov, in ne njihov vzrok ali dejanski temelj, pa čeprav se protagonisti gibanj, tvorci projektov celo sklicujejo na nek (zamišljen skupnostni) jezik kot dominantno identitetno točko, in kljub temu da tega jezika ob času sklicevanja še ni. Rečeno drugače, tako kot so nacionalni projekti, programi privedli do nacij (in ne nasprotno),¹⁸ so

Kranjske, predvsem pa preventivni ukrep, ki bi ne zmešal glav kmetov z različnimi revolucionarnimi novostmi, npr. z republikanstvom ali brezboštvom (prav tam, 160).

¹⁷ Še sredi 19. stoletja ljudje zunaj ozke skupine literatov, ki so izšli iz razsvetljenstva, niso imeli narodnega čuta; tako je eden izmed nacionalističnih političnih voditeljev iz druge polovice 19. stoletja Josip Vošnjak v spominskih zapisal, da so v njegovi mladosti brez zadržkov govorili jezik, ki so ga zahtevale okoliščine oziroma sogovorec (Rotar 2007, 181).

¹⁸ Političnega projekta Zedinjena Slovenija ni z aklamacijo sprejela večina slovanofonega prebivalstva, živeča na ozemlju t. i. Notranje Avstrije in samozavedajoča se svojega slovenstva, pač pa peščica posameznikov, nekakšna mini politična nacija, ki je spregovorila v imenu vseh pripadnikov nacije, ne gleda na to, ali so se vsi slovanofoni sploh prištevali med Slovence in ali so sploh sprejemali slovenski politični program.

pogosto privedli tudi do nacionalnega standardiziranega jezika. Etnični, nacionalni jezik (ki je vedno kodificiran konstrukt) in njegova raba sta takrat, ko sta v središču nacional(istič)nega projekta, ko sta dominantna fenomena tega projekta, pravzaprav stvar politične in (ali) rodovne lojalnosti.¹⁹ Tako je bilo tudi v primeru slovenskega nacionalnega projekta in slovenščine. Vendar je treba dodati, da deželni slovanski govor na Kranjskem v 19. stoletju ni bil že od začetka instrument lojalnosti do etnije, pač pa prej instrument, ki je zagotavljal lojalnost takratni posvetni in cerkveni oblasti ter učinkovitost restavracijskih, klerikalnih podvigov, ki so se jih lotile omenjene avtoritete.

Rotar (2007) navaja, da slovansko kranjsko etničnost vsaj na začetku restavracije ni določal jezik, tj. jezik ni bil mišljen kot označevalec ali instrument zamejitve etnične skupnosti, niti ne kot dominantna identifikacijska točka, pač pa je ta vloga pripadala (kmečkemu) stanu in pobožnjakarskemu odnosu so (katoliške) vere. Slovanska kranjščina je bila na nek način zlorabljena, in sicer kot nekakšen nadzorovan medij, na podlagi katerega bi posvetni in verski centri moči lahko nadzorovano širili tisto vedenje oz. znanje, ki bi bilo povezano z njihovimi interesi, hkrati pa bi omejevali dostop do vedenja oz. spoznanja, ki bi tem interesom škodovala. S slovansko kranjščino je bilo mogoče nadzorovati vedenje in spoznanja prebivalstva, kar je v praksi pomenilo omejevanje vedenja in spoznanj razsvetljenskega značaja, ki so bila po mnenju centrov moči politično nesprejemljiva (republikanske ideje, pravice človeka in državljana, civilna družba, liberalizem, demokracija ...) ali pa so bila versko nesprejemljiva (ateizem, sekularizacija, desakralizacija, protiklerikalizem ...) in so povečini prihajala iz zahodnoevropskega prostora. Tovrstna cenzura in nadzor vedenja in spoznanj je bila takrat v nemščini že nemogoča. Oviranje širjenja razsvetljenskih, revolucionarnih idej idr. novih spoznanj se je lahko oviralo na podlagi slovanske kranjščine, seveda pod pogojem, da je bil šolski sistem nadzorovan, da se je preprečeval razvoj zahtevnejšega literarnega in znanstvenega ustvarjanja v slovanski kranjščini, da se v ta govor (oziroma skupino govorov) niso prevajala zahtevnejša dela in najnovejša spoznanja tedanje dobe, skratka, da so bile vsebine novosti cenzurirane. S takima jezikovno politiko in prakso se je torej i) omejeval dostop do različnih informacij in novosti; ii) omejevala izobrazbena

¹⁹ Na avstrijskem Koroškem so v slovenskih dolinah še danes ohranjeni različni slovenski govori, ki pa se tako razlikujejo med seboj, da se prebivalci Roža, Podjune in Zilje med seboj ne razumejo, zato pogosto govorijo nemško, če ne znajo govoriti zborne slovenščine (Buch v Kremžar 2009, 13). Slovenci na avstrijskem Koroškem se v svojih družinah učijo knjižno slovenščino (ki ni njihov materni jezik) in hkrati ohranjajo lokalne slovenske govore. Prve se učijo zaradi politične lojalnosti slovenstvu, drugih pa zato, ker so za njih jeziki srca, tj. materni jeziki (Wakounig v Kremžar 2009, 13).

stopnja prebivalstva (in to z najabotnejšimi izgovori, o katerih bo še govor v nadaljevanju); iii) vse bolj kot kulturno-etnična risala in poglobljala meja med nemško in slovansko govorečimi Kranjci, ki pa (sprva) ni bila toliko jezikovna kot stanovsko-pobožnjakarska, poenostavljeno rečeno, meja med entitetami se je risala glede na delitev med naprednim (ki je postalo nemški moment na Kranjskem) in nazadnjaškim (ki je bilo lastno slovansko-kranjskemu).²⁰ Slovanska etničnost na Kranjskem se je skonstruirala skozi pripadnost religiji oziroma zvestobo cerkvi in kmečkemu stanu.²¹ Jezik v tej zgodnji fazi ni bil identitetna točka, pač pa instrument v službi boja zoper različne nevarne in neprimerne diskurze, ki so prihajali z razsvetljensko, revolucionarno-republikansko paradigmo, torej sredstvo (jezikovne) ločitve, izolacije in avtarkije slovanofonih kmetičev od drugih govorcev. Slovansko-kranjski jezik je postal dominantna identitetna točka šele sčasoma, prav tako je prišlo šele sčasoma do naturalizacije jezika.

Etničnost, v nasprotju z dojemanjem, ki ga širijo etnonacionalisti, ni biološka, rodovna, naravna entiteta, ki samo čaka, da se prebudi, tj. da postane entiteta zase, pač pa je konstrukt, in sicer konstrukt artikulacijskih strategij in označevalne prakse, podprtih z določeno družbeno prakso in pogojenih z razmerji (oblastne) moči, ki so na delu v nekem zgodovinskem kontingentu; etnija je torej konstrukt, ki ga določa diskurzivna in nediskurzivna praksa. Je fantazma, ki potrebuje svojo (vsaj eno) podporno fantazmo. Kot meni Rotar (2007), sta slovenski etnični fantazmi (v 19. stoletju) kot podpora namenjena predvsem kmetstvu (kmetski stan) in katolištvo (vera). Etnični diskurz (pospremljen s cerkveno-posvetno oblastno prakso) po koncu razsvetljenega absolutizma in še bolj po propadu Ilirskih provinc na Kranjskem je omogočal konstrukcijo slovansko-kranjske etnije na

²⁰ Provincialne mentalitete (kulture, imaginarija) ne opredeljuje toliko to, kar obsega, kakor tisto, česar v njej ni (Kramberger v Rotar 2007, 161). V tem smislu je v kranjskem okolju mogoče govoriti o destrukciji razsvetljenske dediščine v prvi polovici 19. stoletja, ko so izumili načelo popolne kulturne izolacije in avtizma. Na novo vzpostavljen odnos med državo, cerkveno hierarhijo in etnično skupnostjo oziroma etnijo Slovencev je bil zaradi administrativne podrejenosti Kranjske, zaradi nezmožnosti jasnega koncipiranja pri mnenjskih in drugih voditeljih, zaradi blokade urbanizacije in zaradi skrbno gojene podredljivosti etničnih elit slej ko prej ambivalenten. Po letu 1848 pa je postajal čedalje polnejši sovražnega »resimenta«. Že zaradi narave rodovnega nacionalizma (ki sta mu pripadala v 19. stoletju in mu še danes slovenski in nemški nacionalizem) je nastajalo izključevalno razmerje oziroma razmerje vzajemne ogroženosti (Rotar 2007, 161–164).

²¹ Na avstrijskem Koroškem sta ta dva elementa ostala značilnost slovenske etničnosti tudi v 20. stoletju: »Utrakvistična šola z začetka dvajsetega stoletja, ki je cele generacije oropala celovite uporabe slovenščine [izobraževanje, omejeno na primarno šolanje, op. p.], je šla z roko v roki tudi s tedanjim gospodarskim in družbenim razvojem in prepričanjem, da je slovenščina jezik nazadnjaških kmečko-klerikalnih krogov, nemščina pa jezik naprednega, blaginja ustvarjajočega meščanstva« (Kremžar 2009, 11). Skratka, na Koroškem je v glavi ljudi še danes ločnica med nemškim naprednim in slovenskim nazadnjaškim.

temelju stanovske in verske pripadnosti. Različni slovansko-kranjski govori, ki jih (pozneje) v skupnostni (slovenski) jezik bolj kot medsebojna podobnost in relativna razumljivost med govorce združi različnost od nemških govorov, vključno z nekaterimi poskusi standardizacije, pa so bili najprej instrument podrejanja plebsa v rokah oblastnikov in nekaterih (v poznejših obdobjih retrospektivno prepoznih) narodnih buditeljev, ki jih je v boj za ohranjanje slovenskih govorov in proti zahtevnejšemu obvladovanju nemškega govora na strani kmetskega prebivalstva vodila skrb, povezana z njihovimi interesi oziroma interesi institucij, ki so jim služili. Znanje nemščine bi namreč slovansko govoreče prebivalce Kranjske in drugih dežel habsburškega imperija, kot so bili prepričani, lahko npravstveno pokvarilo in celo zapeljalo v ateizem oziroma jim glave napolnilo z revolucionarnimi idejami, ki so se takrat širile predvsem iz Francije. Starozavezni verski mit uči, da je bog zaradi mogočnega, do neba segajočega babilonskega stolpa, ki ga je zgradilo takrat še enojezično človeštvo, ustvaril jezike, in sicer zato, da se različno govoreči ljudje ne bi razumeli med seboj (Mojzes 1 Mz 11). Zmožnost komunikacije ter izmenjavo idej in znanja je bog prepoznal kot nevarnost, ki bi ogrozila ali pa vsaj konkurirala njegovi vsemogočnosti. To nevarnost je bog odpravil z izumom različnih jezikov, ki naj bi v praksi delovali kot nekakšna informativna blokada, saj bi bile človeške skupnosti izolirane, zaprte v jezikovne gete, avtarkične jezikovne entitete, ki bi preprečevale komunikacijo, izmenjavo idej in znanja ter posledično človeško vsemogočno kreativnost. Iz zelo podobnih razlogov je Rimskokatoliška cerkev na Kranjskem spodbujala jezikovno diferenciacijo med prebivalstvom, ustvarjanje jezikovnega apartheida. Taka jezikovna politika naj bi sabotirala izmenjavo razsvetljskih, revolucionarnih, republikanskih, brezbožnih ipd. idej, spoznanj in novega znanja.

Rimskokatoliška cerkev je iz omenjenih razlogov sprva celo nasprotovala izobraževanju podložnikov. Izobraževalni sistem na Kranjskem, ki so ga vzpostavili protestanti, je bil zavidanja vreden v primerjavi s tem, kar je sledilo njihovemu izgonu: puščava na področju izobraževanja; šele razsvetljska prizadevanja kranjske trojice (Blaža Kumerdeja, Janeza Nepomuka grofa von Edlinga, Antona T. Linharta) so vzpostavila nekaj primerljivega na tem področju (Rotar 2007, 201). Leta 1772 na Kranjskem ni bilo več kot sto ljudi, ki bi znali pisati in brati, če ne štejemo klera in plemstva (tako piše v pismu razsvetljenca Blaža Kumerdeja (1738–1805) cesarici Mariji Tereziji) (Rotar 2007, 200). Kljub temu je takratni ljubljanski škof Karl von Herberstein (skupaj z deželnimi stanovi) nasprotoval Kumerdejevi zamisli osnovnošolske mreže, celo kljub pritiskom dvora in cesarice, češ, *»kam bo prišla religija, če bo prepametni kmet znal brati in pisati«* (Rotar 2007, 218). Prior Franz Xaver Taufferer (ki je

tudi zavračal zamisli sodobnika Blaža Kumerdeja) pa je o reformi osnovnih šol menil: »Kmeta ne smemo siliti k nobeni zaposlitvi, ki ga odvrča od njegove usodne določenosti in povzroča, da postane len državljan. Dovolj je, če se le bežno ozremo na tiste kmete, ki so večji branja in pisanja. Zasedili bomo, da so leni, da se jim ne ljubi opravljati ročnega dela ...« Prior je, meni Rotar (2007), izobrazbo razumel kot kulturni kapital, ki ne pritiče kmetom: »Daleč sem od tega, da bi hotel s tem zagovarjati nevednost ali se upirati razcvetu znanosti. Trdim le, da je treba preprečiti zlorabljanje le-te in ne dovoliti, da bi na pota znanosti, ki so tudi jasnim glavam tako nevarna, stopil od svojega Stvarnika za trdo delo v potu svojega obraza določeni kmet, zlasti če prinaša takšno znanje takšnemu kmetu več škode kot koristi ...« in dodaja, da bi bila pismenost ljudstva nevarna za vero: »Kaže, da meri projektant (Blaž Kumerdej) na uvedbo nemščine ... Zmeraj sem smatral kranjski jezik za dragotino, ki jo z njo Večna Previdnost obvarovala Kranjsko, da bi tu tujih zmot ne razumeli. Kako lahko bi bila prava vera ogrožena, če bi se med podeželskim ljudstvom razširilo branje dandanes žal le preveč sprijenih nemških knjig ...« (Taufferer v Rotar 2007, 215). Torej nemščina je nevarna, slovanski kranjski jezik pa je sam božji dar, saj varuje pred novostmi, ki kmetom mešajo glave. Ljudi je treba opismeniti v slovanski kranjščini zaradi štirih razlogov: i) da se jih obvaruje pred znanstvenimi novostmi; ii) da služijo pravi (tj. katoliški) veri, iii) da razumejo v svojem jeziku zapisane odločbe oblasti in iv) da se ne zavejo svoje bede: »/.../ nikakor ne gre, da bi čistost vere in častni blagor vse kranjske dežele utrpela samo najmanjšo nevarnost zaradi neke novotarije /.../ bi bilo koristno naučiti kmete po kranjsko brati, da bi mogli doumeti krščanski nauk in iz najvišjega mesta izdane odločbe v svojem jeziku; pisanja in nemščine pa iz zgoraj navedenih razlogov nikakor ne morem odobravati /.../ Sicer pa je za kmeta sreča, da ne pozna svoje bede« (prav tam). Tudi plemstvo je nasprotovalo izobraževanju kmetov, ker da je izobraževanje škodljivo in celo nevarno. Za plemiške stanovce tudi ni nobenega dvoma, da intelektualno delo ni združljivo s fizičnim, poleg tega pa ljudi, ki so po rojstvu določeni za mehanična opravila, kvarji in jih onesrečuje, ker se s šolskim izobraževanjem navzamejo slabih navad in se seznanijo z različnimi potrebami, ki jim jih nikoli ne bodo mogli zadovoljiti (Rotar 2007, 215).

Z uveljavitvijo omrežja za obvezno osnovno izobraževanje v obdobju razsvetljenih absolutistov je dežela na začetku 19. stoletja prešla od skoraj popolnega analfabetizma ljudskih slojev do t. i. osnovne skolarizacije sedemdesetih odstotkov otroške populacije in nato, po zapovrstnih reformah javnega osnovnošolskega izobraževanja in po tem ko je visoka duhovščina v deželi opustila sovražno držo do osnovnega izobraževanja kmetov, do skoraj

popolnega opismenjenja prebivalstva sredi stoletja, torej v trenutku narodnega prebujanja. Rimskokatoliška cerkev je dolgo načrtno vzdrževala neukost; ta je bila posledica potridentskih dejavnosti v okrilju protireformacijske reevangelizacije (Rotar 2007, 201, 202). Rimskokatoliška cerkev na Kranjskem (in tudi v drugih deželah svetega rimskega cesarstva ter nato avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske) je (razsvetljskim) izobraževalnim pobudam (za časa razsvetljenega absolutizma v 18. stoletju in po njem), ki bi mislile uvesti izobraževalni sistem mimo njenega vpliva, zavračala. Obnova krščanstva, ki naj bi ga prizadele jožefinske reforme ter navzočnost revolucije in njenih korporacij v Ilirskih provincah in severni Italiji, se je v predmarčnem obdobju dogajala v obliki katoliške restavracije, oprte na blišč liturgije, na emocionalnost in protiintelektualizem ter seveda na sredstva prisile: cenzuro, nadzor šol in dijaškega življenja itd. (Rotar 2007, 126). Šolanje mimo nadzora cerkve je lahko nevarno in škodljivo, tudi za tiste, ki se šolajo. Ali, kot je zapisal narodni buditelj iz 19. stoletja Anton M. Slomšek (1800–1862): *»Če bi ločili šolo od cerkve in vzeli cerkvi vzgojo mladine, bi vzgojili brezbožen, puntarski rod, propadle ljudi, ki bi se ne bali Boga in tudi ne nobene oblasti ...«* (Slomšek v Rotar 2007, 207). Tudi za Slomška, ki je razglašal, da je najprej katolik in nato Slovenec, je bil pouk nemščine škodljiv za kmečko ljudstvo, tudi zanj je bilo slovenstvo predvsem instrument zadrževanja določene skupine ljudi v neznanju in verski indoktrinaciji. Šolanje tudi ni smelo biti pretirano; tako je Slomškov sodobnik škof Vidmar izrazil skrb za blagor kmečkega ljudstva, ki da ga ogroža pretirana izobrazba (Rotar 2007, 207). Boj zoper pretirano izobrazbo, ki ga je treba razumeti kot obračunavanje s sodobno filozofijo, z znanostjo, je potekal skozi vse 19. stoletje. Od omenjenih do škofa Jakoba Missije (1838–1902) in Antona Mahničiča (1850–1920), ki je v reviji Rimski katolik obračunaval s slovenskimi literati, sodobno filozofijo, Kantom, z liberalnimi politikami, oba z Messijo pa sta uprizarjala križarski pohod zoper revolucijo, razsvetljenstvo in liberalizem ter občasno celo zoper konservativce okrog Bleiweisa, ki so se udeleževali spravaštva (Rotar 2007, 208). Vesten Mahničičev učenec, ki je na svoj način celo presegel kulturno-bojevnisko zagnanost v boju zoper liberalne, socialnodemokratske, judovske idr. zoprnike učitelja, je bil Janez Evangelist Krek²² (1865–1917). Enciklika Pija IX.

²² Kreka od Slomška, Missije in Mahničiča ne loči le večja kulturno-bojevniska zagnanost, pač pa tudi bolj goreče rodingrudovstvo. Medtem ko je npr. Mahničič bil katoliški univerzalist, ki je vero postavljaj nad etnični partikularizem in je nacionalizem dojemal kot novo obliko poganstva, je Krek med slovensko etničnost in katoliško religioznost postavil enačaj. Razlika med Mahničičem, Messijo in Slomškom na eni ter Krekom na drugi strani je v tem, da prvi slovenski jezik vidijo kot babilonsko orodje, ki bi omogočalo jezikovno avtarkijo slovensko govorečih in jih tako obvarovalo pred brezbožnimi novostmi, torej jezik vidijo kot sredstvo nadzora, cenzure in obrambe vere ter tradicionalizma; Krek pa je tej namembnosti jezika dodal še rodingrudovsko namembnost in identitetno funkcijo. Katoliško pobožnjakarstvo med Slovenci je lahko (pre)živelo le, če je

Syllabus errorum iz leta 1864 je, po mnenju Rotarja, vrhunec prej omenjene skrbi za varovanje deželanov pred kvarnimi tujimi vplivi; v njej so za grešne (»peccaminose«) razglašeni tisk, literatura in laična znanost (Rotar 2007, 181). Prebivalstvo, povečini kmetско, naj se ne muči z znanostjo, bolj mu pritiče nekakšen rokodelski utilitarizem (ki so se ga na Kranjskem šle Kmetijske in rokodelske novice), kmet naj bere koristne nasvete in si ne utruja glave z leposlovjem in s filozofijo, od branja take literature postanejo kmetje le leni. In ljudje naj ne berejo zahtevne literature, pač pa poljudno ali ljudsko književnost, ki pa je ne piše zares ljudstvo samo. Tako imenovana ljudska književnost ni stvar ljudske produkcije, pač pa so poneumljajoči spisi klerikalnih, državnih in deželnih elit, rečeno drugače: šlo je za produkcijo (ideoloških) artefaktov struktur dominantne kulture in oblasti, ki so namenjeni pridobivanju ljudstva in konstituiranju etnije po merilih, za katera posvetni in cerkveni oblastniki menijo, da so prava. Kot navaja Rotar (2007, 203), je bila Mohorjeva družba ustanovljena izrecno z namenom poseganja v kulturno dogajanje oziroma utrditve klerikalnih okvirov kulturne politike; klerikalci so bili namreč prepričani, da zlo nastaja zaradi npravstvene izprijenosti, ta pa nastaja zaradi preveč (zahtevne) kulture in (znanstvenega) racionalizma. Protiintelektualizem je tako postal endemičen, postal je integralen del slovenskega narodovega značaja oziroma identitete (na avstrijskem Koroškem velja kmečko-katoliška omejenost še danes za značilnost slovenstva), obenem pa se je postopno uveljavljalo prepričanje, da narodotvornega pomena sredi 19. stoletja ni mogoče več razlikovati od dobrega katolicizma, ki je glavni nosilec protiintelektualizma (Rotar 2007, 151).

Cilj razsvetljskega kulturnega horizonta s konca 18. in z začetka 19. stoletja, ki je spodbujal učenje slovanske kranjščine (in drugih slovanskih jezikov v cesarstvu), ni bil izumljanje posebne, nove slovanske (še manj slovenske) etnične dediščine Kranjcev, ta horizont je bil prej v službi ohranjanja, vzdrževanja deželne etnične dediščine in identitete, katere del je bila tudi dvojezičnost. Zavzemanja kranjskih razsvetljencev, povezana s kodifikacijo in širjenjem kranjskih slovanskih govorov, torej niso bili akcije in pozivi, usmerjeni k tvorjenju in utrjevanju nove etničnosti na podlagi jezikovnih razlik, pač pa so bili usmerjeni k ohranjanju deželnih posebnosti in identitete, ki je takrat ni ogrožal slovenski ali slovanski etnični zastavek, pač pa so razsvetljenci (Anton T. Linhart, Valentin Vodnik, Blaž Kumerdej in grof

Rimskokatoliški cerkvi uspelo diskurz poganškega nacionalizma preplesti z verskim diskurzom, oziroma če ji je uspelo božansko metazgodovinsko preplesti z biološkim metazgodovinskim.

von Edling) potencialno grožnjo očitno opazili v širjenju germanskega romantičnega, na jeziku in folklori utemeljenega etnobrambovstva.

Z zatrtjem razsvetljenskega kulturnega horizonta in z indukcijo rodovnega etnicizma, izpeljanega iz nemškega protirazsvetljenstva, pa je bila izdelana ideološka situacija, ki je potem za več kakor stoletje in pol določala polje kulture in ključne termine in ki je bila kakor nalašč za kariero slabo izobraženih osebnosti, ki so po ovinku ideološke ustreznosti prišle do položajev nacionalnih političnih voditeljev, tj. do kariere prvakov (Rotar 2007, 155). Prvaki so v obdobju protirazsvetljenskega vala, to je predvsem po padcu Ilirskih provinc in še zlasti za časa vladavine protiliberalnega avstrijskega politika in državnika Klemensa Wenzla von Metternicha, spadali med monarhiji in oblasti zveste aparatčike in (ali) med cerkvene ljudi, ki so skladno s konservativno, protirevolucionarno politiko Rimskokatoliške cerkve in avstrijske oblasti v ponapoleonskem, predmarčnem obdobju odpravljali razsvetljenske pridobitve, ki bi lahko pokvarile preproste ljudi, jih opismenile, seznanile z znanstvenimi novostmi in zahtevno literaturo, jim zmešale glave z republikanskimi in ateističnimi idejami oziroma protiklerikalizmom. Etnobrambovski prvaki predmarčne dobe na Kranjskem so bili povečini nasprotniki francoske revolucije in republikanizma (in z njim povezanih konceptov človekovih in državljanskih pravic, ljudske suverenosti, laične družbe ipd.), oblasti lojalni zagovorniki starega fevdalnega reda, monarhije in krščanskih vrednot ter privilegijev Rimskokatoliške cerkve. Prvake tiste dobe lahko delimo na laike in cerkvenjake. Oboje lahko umestimo med etnobrambovce, ki jih označuje protinemštvo. Razlikujejo se v razlogih za svojo, na poudarjanju jezikovnih razlik utemeljeno etnobrambovsko držo. Cerkvjenjaki v jeziku vidijo instrument nadzora, cenzure in osamitve slovansko govorečih kmetov, njihovo protinemštvo pa je pravzaprav kulturni boj zoper prodor liberalizma in novosti, ki da se širijo z nemščino. Laiki, ki etnični diskurz že prepletejo z biološkim metazgodovinskim, pa svojo protinemško igro igrajo na terenu in po pravilih, ki jih določa herderjevska nemška matrica. Kot rečeno, to, kar družijo oboje, je protinemštvo, ki pomeni tudi nasprotovanje združitvi nemških dežel, posledično torej lojalnost avstrijskemu cesarstvu in Habsburgom ter nasprotovanje liberalizmu, republikanstvu in francoskemu razsvetljenstvu.

Poskusi kodifikacije in standardizacije slovanskega jezika na Kranjskem, pozneje slovenskega jezika, so bili sprva vezani na deželni patriotizem znotraj razsvetljenskega diskurza, ko so se razsvetljenci s kulturnim delovanjem v lokalnem slovanskem deželnem jeziku postavili v bran deželnih identitet, ki jih je zaznamovala tudi večjezičnost, ter se tako (ne)posredno uprli

logiki nemške romantike, ki je spodbujala etnotvornost, temelječo na jezikovnih zamejitvah posameznih skupnosti, kar je povzročilo oblikovanje novih enojezičnih etničnih identitet. Razsvetljsko literarno angažiranje slovanske kranjščine bi nemara lahko opisali tudi kot kultiviranje jezika.²³ Po padcu Napoleona, z ideološko-fevdalno, s politično-institucionalno in cerkveno-protisekularizacijsko restavracijo, ki jo je zaznamovalo tudi izganjanje nevarnih in pohujšljivih razsvetljskih, republikansko-revolucionarnih, brezbožnih zamisli, se je začela tudi v južnih avstrijskih deželah dokončno uveljavljati nemška kulturno-jezikovna matrica formiranja etnij. Vendar spočetka in pri vseh restavracijah lokalni slovanski govori niso bili dojeti kot nove identifikacijske točke v procesu formiranja etnij, pač pa kot priročno protirazsvetljsko in protirevolucionarno sredstvo, s katerim bi protirazsvetljski, protirepublikanski, cerkveno-monarhični oblastniki lahko nadzirali in dozirali tako i) vrsto informacij in spoznanj, ki bi bili dostopni pretežno kmečkemu prebivalstvu, kot tudi ii) stopnjo izobrazbe taistega prebivalstva, ki pa naj bi ne smela biti pretirana, saj bi se sicer prebivalstvo polenilo. Predvidevalo se je namreč, da se izobraženi kmet poleni, to pa ni dobro, je celo nevarno. Ker tako cenzuriranje ter omejevanje informacij in spoznanj (ki so prihajala povečini iz zahodne Evrope) v nemškem jeziku ni bilo več mogoče, je bilo za restavracije pomembno predvsem to, da se na nek način omeji znanje nemškega jezika pri slovanofonih prebivalcih. Tako se je izobraževanje kmetskega stanu, ki naj bi potekalo v lokalnem slovanskem jeziku, omejilo le na primarne stopnje, medtem ko je bilo zahtevnejše izobraževanje (in s tem dostop do zahtevnejših vsebin na področju leposlovja, znanosti, filozofije itd.) dostopno v nemščini. Še dodatno se je povečala in utrdila stratifikacijska pregrada med slovanofonimi in nemško govorečimi deželani. Sprva je bila socialnostatusna, ker pa sta bila z etnobrambovskim diskurzom jezik in etnična skupnost vse bolj naturalizirana, so se vse bolj naturalizirale tudi socialne razlike. Tako se te niso več zdele pogojene s pripadnostjo stanu, pač pa bolj s pripadnostjo naturalizirani etniji, tj. rodu. Rodovne, krvne razlike in pregrade se zdijo v primerjavi s socialnimi in z nenaturaliziranimi kulturnimi razlikami tako rekoč neprehodne, neodpravljljive. Znotraj deželnih skupnosti so se skozi rodingrudovske naturalizacijske diskurze vse bolj vzpostavljali novi načini razmejevanja med ljudmi.

²³ A ne samo jezika. Kultura, ki so jo razsvetljenci Sigismund Zois, Anton Thomas Linhart, grof Edling uveljavljali, je bila univerzalistična in elitistična, torej intelektualizirana. Razsvetljski projekt je bil namenjen družbeni restrukturaciji na podlagi osamosvojenih in vsaj minimalno kultiviranih oseb, ki bi lahko suvereno odločale o svoji usodi (Rotar 2007, 267).

5.4 Kodifikacija slovanskih govorov v deželah Notranje Avstrije

Kolonizacija torej ne zajema le vidika širjenja kolonizatorske artikulacije, označevalne prakse in reprezentacije, pač pa tudi samooznačevalne in samoreprezentativne momente tistih, ki so kolonizirani. Samoreprezentacija lahko pomeni pristajanje na omalovažujoče podobe in je lahko emancipacijska. Emancipacija na jeziku utemeljene etnije pomeni nek skupni jezikovni standard. Etnijo družita vsaj dva fenomena: unitaristični program in skupni jezik. Etnični unitarizem pomeni uniformiranje, normiranje jezika subalterne etnične skupine. Na Kranjskem je od pojava in razmaha protestantizma dalje več različic govora, prvo slovensko slovnico v slovanskem kranjskem jeziku v 19. stoletju je leta 1811 spisal Valentin Vodnik (1758–1819). Slovanski govori v deželah Notranje Avstrije in na ozemlju današnjega Prekmurja so se precej razlikovali, in sicer glede jezikovnih podlag (panonske, alpske), spregatev, sklanjatev, izgovarjanja in zapisovanja glasov, sposojenih izrazov iz neslovanskih govorov ipd. Razlik v govorni in pisni praksi je bilo (za razmeroma majhno območje) veliko. Že Sebastijan Krelj (1538–1567) je opazil, da so slovanski govori na zahodu (ozemlju današnje Primorske) manj kontaminirani z nemškimi izrazi, da pa na vzhodu (Koroškem, Kranjskem) govorijo napol nemško. V 19. stoletju je zato prišlo do velikega jezikovnega čiščenja, enotenja in normiranja. Verjetno ni treba posebej poudarjati, da je bil glavni čistilec Bartholomäus Kopitar (1780–1844). Vendar nečisti deželni govori niso (bili) edini problem za etnobrambovce. Dolgo ni bilo niti skupne pisave, ta je bila uvedena šele z ilirskim gibanjem, ko so slovansko govoreči deželani na ozemlju Notranje Avstrije sprejeli s Hrvaškega uvoženo gajico. Še za časa Kopitarja so bile kar štiri različice knjižnega jezika, kar štirje slovanski kodi (kranjski, koroški, štajerski in prekmurski) na ozemlju Notranje Avstrije in današnjega Prekmurja, šele germanski pritisk pa je prisilil jezikoslovce v poenotenje jezika, tj. v oblikovanje skupne knjižne norme. Govorna podoba slovenskega knjižnega jezika je mlada, dokončna podoba se je izoblikovala sredi 19. stoletja. Leta 1850 so bile v Janežičevo slovnico²⁴ vpeljane zadnje korekture, t. i. nove oblike, na podlag katerih so bila kompromisno rešena vprašanja oblikoslovja, ki je bilo razlikovalno v vseh deželah oziroma deželnih slovnica; tu so se poenotili, od takrat naprej je se izoblikovala enotna knjižna norma, tj. vsi

²⁴ Anton Janežič (1828–1869), rojen in delujoč predvsem na Koroškem, je bil velik podpornik projekta Zedinjena Slovenija. Skupaj z nekaterimi drugimi jezikoslovci je uvedel t. i. nove slovnične oblike, ki so od 6. februarja 1851 postale obvezno gradivo šolskih učbenikov za poučevanje slovenskega jezika. Nove oblike naj bi bile kompromis med tedanjim kranjskim pisnim jezikom in koroško-štajerskimi oblikami. Leta 1854 je izšla njegova nova in dokončna slovnica slovenskega jezika, ki se je uporabljala v šolah nadaljnjih 62 let oziroma do Breznikove slovnice.

pišejo enako glasove ter sklanjatvene in spregatvene oblike, vsi oblikujejo skladnjo tako, kot je bila takrat zasnovana. In od takrat je knjižni jezik nenehno pod nadzorom slovnikačarjev (Orožen na Radiu Slovenija 2009). Normirana slovenščina je torej nastala po eni strani zaradi strahu pred ponemčenjem, po drugi strani pa zato, da so se govorniki, ki jih je unitaristični politični program, na podlagi enotnega, skupnostnega jezika opredelil kot posebno etnijo oziroma rod, sploh razumeli. Paradoks je v tem, da skupni jezik, na katerega se je kot na identifikacijsko točko skliceval projekt Zedinjena Slovenija, ob obelodanjenju tega političnega programa sploh ni obstajal. In tudi ko je bila z novimi oblikami modificirana Janežičeva slovnica, je knjižna slovenščina le počasi osvajala deželne govorce; npr. v Prekmurju se je uveljavila šele po prvi svetovni vojni, in še to ne spontano, pač pa kot posledica izobraževanja v tem, za večino takratnih Prekmurcev še vedno tujem jeziku.

Janežičeva slovnica iz leta 1850 ni bila dejavnik, iz katerega bi izhajala nekakšna nujnost in večno zagotovilo, da bo ta norma obveljala kot končni slovenski nacionalni standard, še manj pa, da bi iz te slovnice izhajali nekakšna dokončna materializacija in potrditev konstrukta slovenskega rodu oziroma nacije. Istega leta je bil namreč sprejet tudi t. i. dunajski dogovor, ki ni prav nič skrival svojih političnih ambicij oziroma politične pogojenosti. Dunajski dogovor je bil posledica podobnih političnih procesov in razmišljanja tiste dobe in geopolitičnega prostora, kot je bilo razmišljanje privržencev projekta Zedinjena Slovenija v deželah Notranje Avstrije, ki ni zavračal združitve slovenskega naroda z južnoslovanskimi. Leta 1850. sprejet dogovor na Dunaju, ki so ga dosegli možje knjige Vuk Karadžić, Djuro Daničić, Fran Miklošič, Vinko Pacel, Stjepan Pejaković, Dimitrij Demeter, Ivan Kukuljević in Ivan Mažuranić (t. i. bečka osmorka), je bil dogovor o istosti srbskega in hrvaškega jezika. Avtorji tega dogovora so si zadali sestaviti pravno-politično terminologijo za slovanske jezike v Avstriji. Ta terminologija je nato izšla leta 1853, njen temelj pa je bil ijekavsko-štokavski govor, ki naj bi postal skupni jezik vseh južnoslovanskih narodov v tedanji habsburški monarhiji (Južnič 1983, 201-202). Verjetno ni treba posebej poudarjati, da bi ob drugačnih razmerjih moči in razvoju dogodkov v habsburški monarhiji v drugi polovici 19. stoletja (npr. če ustavne reforme avstrijskega cesarstva leta 1867 ne bi bile dualistične, pač pa nemara trialistične in bi zagotavljale obstoj južnoslovanske državne enote znotraj monarhije) ijekavska štokavščina lahko res obveljala za skupni jezikovni standard južnoslovanske tvorbe. Da so bile vse jezikovne karte res še odprte in je bilo zato ne samo jezikovno, pač pa tudi rodovno zlitje južnoslovanskih plemen mogoče, pa pričajo izjave očetov naroda še dolgo po

dunajskem dogovoru, tja do prvih desetletij 20. stoletja.²⁵ Če bi dogodki krenili v nakazani trialistični oziroma južnoslovanski smeri, bi morda bila danes Janežičeva slovnica opisovana kot nekakšen partikularni poskus kodifikacije podalpskega dialekta, ali iz obupa v boju zoper germanske pritiske, iz izdajalskih separatističnih namenov ali pa zaradi nečesa tretjega. Južnič (1983, 175) dialekt opiše kot poražen, drugorazredni jezik, standardiziran, kodificiran jezik pa kot jezik moči in oblasti. Dominantna ali podrejena vloga nekega govora, naj bo normiran ali ne, ne izhaja iz kakovosti govora, pač pa jo določajo politična arbitrarnost, politična stvarnost in nediskurzivna praksa dominantnih skupin v družbi. Tako šibka literarna tradicija, primernost za tehnološko rabo, izbrušenost v šolskem sistemu, dovršenost za birokratske namene državne uprave, za sodstvo, politiko sploh ni nujno stvar samega govora, pač pa neke zgodovinsko-kontingente (politične) stvarnosti, ki vzpostavlja in utrjuje stratifikacijo med jeziki. Razlogi, ki so pripeljali do tega, da slovenska kranjščina ni dosegla navedenih standardov in izbrušenosti, pa so že bili navedeni in pojasnjeni v delu besedila, ki opisuje protiintelektualistično zavzemanje in težnje restavratorjev predmarčne dobe.

²⁵ Naj najprej omenim Kopitarja, čeprav je umrl že 1844, a si je za časa življenja prizadeval za poenotenje pisave za južnoslovanske jezike (zagovarjal je pisavo, sestavljeno iz prilagojenih latinskih črk, ki bi jo uporabljali vsi Slovani v avstrijskem cesarstvu) in za samo en slovanski literarni jezik: »/.../ duhovne sadove enega plemena bodo uživala vsa plemena /.../ Tako bi živela vsa (slovanska) narečja – kakor nekoč grška narečja – drugo ob drugem do trenutka, ko bi se najbolj uveljavljeno izmed njih naposled spremenilo, kakor pri atenskih Grkih, v obči literarni jezik« (Kopitar v Rotar, 190- 191). Združitev (pa ne le jezikovno) z južnoslovanskimi narodi v Avstro-Ogrski je leta 1890 zagovarjal tudi Janez E. Krek. Ta je še leta 1912 skupaj s hrvaškimi pravaši spisal resolucijo, v kateri je poudarjeno, da »tvorijo Hrvati in Slovenci eno narodno enoto, zato bosta obe stranki skupno delovali v duhu in pravcu programa Stranke prava«. (Vodopivec 2005, 53) Politično in jezikovno združitev s Hrvati so Krekovi privrženci (krekovcev) dojeli kot zgodovinsko priložnost, da Slovenci postanejo spoštovan in upoštevanja vreden politični dejavnik v federalistično urejeni monarhiji (to je bila drža Kreka, Ušeničnika in Šušteršiča). Leta 1912 je bila celo razglašena Hrvaško-slovenska stranka prava. Krekov sodelavec Ušeničnik pa je združitev s Hrvati opisal tako: »Če bi se mi pod gotovimi pogoji združili s Hrvati, ne bi pravzaprav svoje narodnosti žrtvovali, ampak bi svojo narodnost šele dobili.« (Ušeničnik v Vodopivec 2005, 54) Mimogrede rečeno, tudi hrvaški pravaši so razumeli spojitev slovenskih dežel in hrvaških dežel kot združitev hrvaških dežel, tj. kot obuditev hrvaške državnosti v Zedinjeni Hrvaški. A v hrvaškem saboru v Zagrebu večine niso imeli pravaši, pač pa hrvaško-srbska koalicija, ki je zaradi realpolitičnih razlogov Slovence puščala zunaj svojih političnih avtonomističnih projektov; krekovsko-pravaški projekt, opravičevan in utemeljevan na hrvaškem državnem pravu, potemtakoem ni dobil podpore. Privržencev t. i. novoilirizma v tistem obdobju slovensko-pravaškega bratstva je bilo nemalo, tudi med slovenskimi liberalci. In izobraženci. Tako so Ivan Hribar, Ilešič, Turner, Heric in Milčinski (v reviji Veda) menili, da bi Slovenci brez škode opustili svoj jezik. Cankar je bil proti takemu pojmovanju (Vodopivec 2005, 56). Vendar pa bi na podlagi zapisanega sklepali narobe, če bi menili, da so se liberalci in krekovci odpovedali razmejevanju etnij na podlagi jezika, namreč če bi bilo tako, bi ne hiteli pod hrvaško streho, pač pa bi preprosto pristali na ponemčenje. Razlog za hitenje pod hrvaško streho je ravno logika krvi oziroma (enotnega) rodu, torej predpostavke, da je med Slovenci in Hrvati nekakšno bratstvo. Ta očitnost bratstva pa je bila izpeljana iz skozi diskurz izbranih in opravičevanih kulturnih podobnosti, ki da manifestirajo skupno slovensko-hrvaško rodovno metazgodovinsko.

6 Politični projekt Zedinjena Slovenija, razmerja tujstva in notranji kolonializem

V deželah Notranje Avstrije se je postopno utrdila meja med slovansko govorečo etnijo na eni in nemško govorečo na drugi strani, a ne več samo na podlagi pripadnosti stanu, odnosa do različnih novosti, do vere in sekularnosti ter do stopnje izobraženosti, pač pa tudi na podlagi jezika, ki je postopoma postajal identifikacijska točka oziroma kulturni atribut, ki vse bolj riše in utrjuje meje med na novo koncipiranimi rodovi. Če so bili spočetka slovanski govori v deželah Notranje Avstrije kazalnik in sredstvo protiintelektualizma, nadzora in cenzure, sčasoma, združeni v skupni jezik, so postali identifikacijska točka (pripadnikov) etnije. S političnim projektom Zedinjena Slovenija, ki je sicer upravičeval terjatve zamišljene skupnosti Slovencev s t. i. naravnim pravom,²⁶ a ki je hkrati kot identifikacijsko točko izpostavil prav slovenski jezik kot naturalizirani kulturni atribut rodu, je bila tudi v politični projekt slovenstva vključena rodovna paradigma. Etnobrambovci so s kulturnimi atributi najprej zamejili skupnost, rodingrudovci so jo naturalizirali v rod in retrospektivno še jezik kot njegov določujoči atribut. S tem so odbran kulturni atribut na podlagi naturalizacije vezali na biološko metazgodovinsko, medtem ko so privrženci političnega projekta Zedinjena Slovenija na rodovno metazgodovinsko vezali sam politični projekt. Bolje rečeno, rodovno metazgodovinsko so prepletli s političnim programom (kar pomeni, da so posredno spolitizirali kulturne attribute in identifikacijske točke (tj. simbolno) rodu). Tako so od cesarja sicer zahtevali (ustavno) pogodbo, ki bi Slovence prepoznala kot politični subjekt, ki ima pravico do svojega kraljestva znotraj cesarstva, po drugi strani pa je očitno, da bi to kraljestvo

²⁶ Konstrukt naravnega prava je prvi omenil oz. koncipiral Richard Overtone (v delu Puščica proti vsem tiranom, 1647), in sicer: vsakemu individuumu v naravi je narava dodelila zasebno lastnino, saj je osebnost lahko le nekdo, ki ima lastnino, sicer ne more biti osebnost; kdor drugemu jemlje lastnino – krši in žali načela narave ter pravila enakosti in pravičnosti med človekom in človekom. Nihče nima moči nad mojimi pravicami in svoboščinami ter jaz nimam moči nad pravicami nikogar, lahko sem le posameznik, uživam svoj jaz in ne morem ničesar nameravati zoper drugega – če to storim, sem kršilec in kratim pravico drugega, do česar nimam nobene pravice (Overtone v Alasdair MacIntyre 1993. 156). Očitno je, da je bil koncept naravnega prava najprej vezan na individualne pravice glede posedovanja zasebne lastnine. Ta pravica naj bi bila univerzalna, torej naj bo pravica vseh, kajti le kdor ima zasebno lastnino, je osebnost, tj. je subjekt, ki razpolaga z lastnino. Kot navaja MacIntyre, naravno pravo napada tisto pravo, ki lahko privilegira določene družbene skupine in se pri tem opravičuje in sklicuje na kako univerzalno in objektivizirano silo, kot je bog. Naravno pravo pravzaprav nasprotuje logiki tradicionalnih (npr. verskih) metazgodovinskih pravic in privilegijev le za nekatere. Pravice so lahko stvar dogovora vseh (ki imajo zasebno lastnino), in ne samovolje le nekaterih. Ali, kot tudi piše MacIntyre, bistvo sklicevanja na naravne pravice je v tem, da nihče ne more uveljavljati pravice proti meni, če ne more citirati neke pogodbe, mojega pristanka nanjo in izvršitve svojih dolžnosti iz pogodbe. (MacIntyre 1993, 156-159) Naravno pravo torej implicira: i) suverenega subjekta, ki svobodno stopa v pogodbeno razmerja, ter ii) pogodbo, ki določa pravice in dolžnosti subjekta. Tako racionalnost oziroma racionalno odločanje kot svobodno stopanje v pogodbeno razmerja dojemata kot neko zgodovinsko-kontingentno situacijo (in ne biološko metazgodovinsko). Čeprav bi lahko nekdo tako sklepal, naravno pravo samo po sebi ni fenomen, ki bi bil vezan na naturalizacijo, biologizacijo, glede na njegovo prvotno pomensko materializacijo gre prej za fenomen, vezan na ekonomijo in osebne svoboščine.

bilo organski podaljšek rodu, in ne na ljudski suverenosti in pravicah človeka (individuuma) ter državljana²⁷ utemeljena državna tvorba. Politični projekt Zedinjena Slovenija je bil nenavadno zastavljen projekt, saj je zasnovan tako, da naravno pravo zadeva predvsem rod (kot subjekt), ne pa posameznike tega rodu. Ti so v maniri rodingrudovske logike dojeti kot del organizma, zato jim gredo predvsem kolektivne, rodovne pravice, individualne pa so v drugem planu. Kljub zapisanemu pa projekt Zedinjena Slovenija ni povsem identičen predhodnemu rodingrudovstvu, kajti prišlo je do premika. Medtem ko so bili etnobrambovci izumitelji in varuhi slovansko-kranjske in slovenske etnične tradicije predmarčne dobe in so rodingrudovci z naturalizacijo objektivizirali rod, grudo in jezik, so privrženci projekta Zedinjena Slovenija v svojem diskurzu politično subjektivizirali rod, jezik je v njihovi režiji postal tudi politični (emancipacijski) atribut, slovenska gruda pa ne več nek predvsem na biološko-metazgodovinsko vezan fenomen, pač pa politično poimenovana in zamejena državna tvorba, tj. kraljestvo s svojim deželnim zborom: »*Da se politiško razkropljeni narod Slovincov na Kranjskim, Štajerskim, Primorskim in Koroškim kakor jeden narod v eno kraljestvo z imenom 'Slovenja' zedini, in da ima zase svoj deželni zbor.*« (Zedinjena Slovenija 1848) S političnim programom rod, gruda in jezik niso bili več le produkti podmene biološkega metazgodovinskega, pač pa tudi stvar političnega, torej zgodovinsko-kontingentnega. Jezik s političnim programom ni bil več le kulturni in (ali) etnično-rodovni označevalec, pač pa tudi politični. S političnim projektom se je že od prej naturalizirani kulturni atribut jezik še spolitiziral, s tem pa je postal tudi stvar politične lojalnosti oziroma neloyalnosti. Jezik v politični skupnosti, ki je konstituirana kot rod, torej ni le označevalec etničnosti oziroma pripadnosti rodu, pač pa je s politizacijo postal ena temeljnih referenčnih točk političnega programa slovenstva in politične lojalnosti; politična lojalnost pa ne zadeva le zasebnega, ampak tudi in predvsem javnega, tj. politična lojalnost predvideva nek javni prostor in svobodo izrekanja oz. izražanja pripadnosti. Od tod tudi zahteva po pravici do polne rabe jezika, slovenski jezik kot uradni jezik naj bo rabljen v šolah, državnih uradih, v javnosti, uradnih listinah, rabi naj se na vseh področjih, tudi v umetnosti in znanosti. V takih (političnih) zahtevah pa ni več sledu o protiintelektualizmu, ki ga Rotar opazi pri etnobrambovstvu predmarčnih restavradorjev. Jezik ni več mišljen kot sredstvo nadzora in cenzure, pač pa kot sredstvo afirmacije in napredka naroda. Poleg tega (jezikovna, politična)

²⁷ Nacionalna zavest v razsvetljski perspektivi ni zavest skupine, ampak posameznikov (nacionalcev); enako je s pravico do nacionalnosti. Drugače rečeno, iz nacionalnosti ne izhajajo temeljne pravice, nacionalnost je subsidiarna enako kakor religija in spada med zasebna mnenja. Ravno nasproten status ima v okviru ideologije in grude (nem. Blut und Boden) (Rotar 2007, 138).

lojalnost oziroma nelojalnost tudi nista fenomena neke naturalizirane, genske, biološke objektivne danosti, pač pa sta svobodna volja, svobodno (racionalno) odločanje in identifikacijsko občutenje (subjekta). Politični program Zedinjena Slovenija, čeprav utemeljen na paradigmi roda in na zanemarjanju individualnih pravic posameznika, je dopuščal, da je posameznik (vsaj politično) izstopil iz tega roda oziroma se do njega (kakor tudi jezika in grude) tako ali drugače opredelil. Posameznik ni bil več po krvi večni pripadnik etnije, pač pa se je lahko drugače politično opredelil in izstopil iz slovenskega bratstva, kljub temu da je morda še naprej (v zasebnosti) govoril in rabil slovenski jezik oziroma svoj materin (slovanski) jezik (ki ga nacionalistični projekt, ki deklarativno utemeljuje svojo identiteto na skupnem (normiranem) jeziku, politično arbitrarno uvršča med svoje dialekte). Primer političnih izstopnikov bi lahko bili Vindišarji (na avstrijskem Koroškem) ali pa tisti Rezijani (v Italiji), ki zavračajo jezikovno slovenstvo kot tudi (oziroma in s tem) politično slovenstvo, saj se ne izrekajo za Slovence in svojega slovanskega govora nimajo za slovenščino.²⁸ Rodingrudovci na Slovenskem se še danes težko sprijaznijo s tem, da bi Vindišarjev in neposlušnih Rezijanov ne prištevali v slovenski rod, in to celo v primeru, če se tako prvi kot drugi izrecno odrekajo slovenstvu. Rodingrudovska logika pač ne zmore doumeti, da so etnije, nacije zamišljene skupnosti in da je pripadnost tem skupnostim stvar svobodne odločitve, lojalnosti in identifikacije z idejo nacije, in ne nek, s krvjo objektiviziran fenomen, ki ljudi zaznamuje mimo in celo v nasprotju z njihovo voljo, lojalnostjo in identificiranjem. Slovenci na avstrijskem Koroškem se v svojih družinah učijo knjižne slovenščine (ki ni njihov materin jezik) in hkrati ohranjajo lokalne slovenske govore. Slovenščine se učijo zaradi politične lojalnosti slovenstvu, in ne zato, ker bi jim bil na voljo kak drug skupni jezik, v katerem bi se lahko sporazumevali (če se že v svojih maternih jezikih zaradi vzajemnega

²⁸ Kot navaja antropolog Južnič, je med t. i. dialekti in osrednjim jezikom napetost, ki pa ne izhaja iz govorov, pač pa je posledica politično pogojenih arbitrarnih pogledov na zadevo oziroma produkt jezikovne standardizacije ni le skupni nacionalni jezik, pač pa tudi stranski produkt v obliki t. i. dialektov. S standardizacijo postanejo dialekti degradirani govori. Medtem ko je jezikovni standard jezik moči in oblasti, so dialekti poraženi govori. Temeljna naloga standardizacije je zmanjšati (časovno in prostorsko) različnost jezikovnih oblik, kar pa se počne s podmeno, ki neredko obstaja pri etnonacionalistih in etnobrambovcih, o dialektih kot razpršenem jeziku in standardnem jeziku kot nekakšnem povratku v normalno, izvorno stanje, ko da so vsi pripadniki rodu govorili enotni jezik. Standardizacija je v tem smislu nekakšna ponovna obuditev nekoč že enotnega jezika, tj. predstava, da se dialekti diahronično razrastejo kot veje na drevesu nekdanj enotnega jezika, je bajka. Že iz takega dojemanja je očitno, da je odnos med dialektom (maternim, govornim jezikom) in (standardnim) jezikom arbitrarno, politično vzpostavljen. Tudi izbiranje govorne različice, ki bo postala nacionalni jezik, je politično arbitrarno. Načini izbiranja so lahko različni, lahko gre za postopno ali (politično) nasilno uveljavitev neke govorne različice. Nacionalni standard lahko postane govor elit, nek lokalni govor, ki je preprosto razglašen za nacionalni jezik, ali pa gre za sintetiziranje več (sorodnih) govorov. Nacionalizem v enotnem nacionalnem jeziku, kot navaja Južnič, naj bo ta že dejansko standardiziran ali ne, lahko najde svoje simbolične temelje (in ideologijo). Jezikovna lojalnost, ki odloča o mejah med jeziki in političnimi entitetami, pa postane eden izmed temeljev etnične zavesti. (Južnič 1983, 193-198)

nerazumevanja ne morejo).

Politično slovenstvo od nagovorjenih Slovencev torej zahteva politično lojalnost (in ne več cerkvene ali stanovske). V kontekstu nemško-slovenskega natezanja v drugi polovici 19. stoletja v deželah Notranje Avstrije to pomeni odločitev glede pripadnosti (veliko)nemštvu ali slovenstvu. Politična lojalnost naciji – etniji torej implicira zavestno določitev glede etnične pripadnosti, implicira etnično, nacionalno zavest, tj. zavest (oziroma samozavedanje) vsakega posameznika glede pripadnosti tej ali oni spolitizirani, a še vedno rodingrudovsko interpretirani skupnosti. Politična lojalnost rodu pomeni pripadnost, ki je postavljena nad (socialne in celo nekatere kulturne) partikularne fenomene, kot so stan, pobožnjakarstvo itd., torej celo nad partikularnost, ki je bila nekoč v preteklosti rabljena kot označevalec neke etnične skupnosti in jo je diskurzivno zamejevala od druge. Tudi v tej točki se kaže, da diskurz političnega slovenstva ni identičen diskurzu etnobrambovskih restavratorjev predmarčne dobe. Politična lojalnost torej zahteva dejaven odnos tako rekoč vsakega posameznika (ne glede na stan, vero ...) do političnega projekta slovenstva in ne glede na to, kako je to slovenstvo dojeta, ali kot strategija, ki vodi v trialistično združitvev južnoslovanskih plemen, kot protinemštvo, rusofilski panslavizem, velikohrvatstvo oziroma ilirizem, avtonomen podalpski projekt ipd. Politizacija rodu torej predvideva ljudske množice, ki se politično opredelijo in so opredeljene glede pripadnosti rodu in mitu o njem. Politična lojalnost, opredeljenost (množic) in nacionalna politična zavest med pripadniki skupnosti so atributi delovanja (ne pa nujno tudi diskurzov) nacionalizma, ne pa tudi etnobrambovstva, ki v cerkveni izvedbi zahteva politično nepuntarsko in pasivno držo oziroma držo brezpogojne lojalnosti do Rimskokatoliške cerkve in monarhije. Prednacionalistično etnobrambovstvo lahko producira koncepte rodu, določujoče attribute (pobožnjakarstvo, stan, jezik ...), vendar je skozi svoje označevalne diskurze njen diskurzivni predmet (tj. rod, etnija) objektiviziran, in sicer v smislu, da je aktivna pozicija posameznikov, ki jih diskurz umešča v rod, pozabljena. Nasprotno nacionalizem predvideva dejavno pozicijo posameznika in spolitiziranih množic. Posamezniki so v nacionalističnih projektih povabljeni k političnemu projektu, k njegovemu dopolnjevanju (seveda, še vedno v okvirih, ki ne presegajo logike rodu, grude in (ali) jezika). Rodovni nacionalizem torej ne samo politično zamejuje od drugih, pač pa tudi politično mobilizira (za rod in proti drugim). Jezik (v primeru programa Zedinjena Slovenija) pa ni sredstvo v službi protiintelektualizma in bogaboječnosti, pač pa dominantna identitetna točka ter sredstvo afirmacije in napredka rodu. Opredeljevanje (množic), ki ga razume nacionalizem, pa prispeva k zaostrovanju odnosov med nacionalno različno opredeljenimi

pripadniki skupnosti.

Dokler idej etničnih, nacionalnih projektov v deželah Notranje Avstrije niso dojele slovenske množice, je bila pripadnost posameznikov slovenski skupnosti podana skozi objektivizirano diskurzivno in nediskurzivno (oblastno) prakso, zaradi česar je bila bolj ali manj nepolitična ali pa je šlo za lojalnost, pripadnost predmodernim partikularnim dejavnikom (ki jih uvede oblastni restavratorski diskurz predmarčne dobe), vpetim v etnično verigo ekvivalenc. Take rodingrudovske projekte pa je bilo mogoče skozi diskurzivno prakso še vedno umeščati v oblastniške verige ekvivalenc, ki jih tvorijo skupaj z idejo npr. absolutistične monarhije, konfesionalne cerkve ipd. Rodingrudovski, etnobrambovski diskurz, ki objektivizira skupnosti, zato največkrat sploh ni spolitiziran. Lahko živi tudi brez množice dejavnih podpornikov diskurza, lahko živi le kot projekt političnih nacij, kot projekt očetov naroda, in ne dejavnih množic. Še več: prednacionalistično etnobrambovstvo je diskurzivna in nediskurzivna praksa, ki sama po sebi ne uvaja spolitizirane diskurzivne in nediskurzivne prakse, še manj politične lojalnosti (množic). Gre za to, da je prednacionalistično slovansko deželno in slovensko etnobrambovstvo v deželah Notranje Avstrije brez večjih težav sobivalo z deželnimi identitetami (čeprav jih je po drugi strani obsodilo na propad, saj je etnobrambovstvo ponujalo novo obliko kolektivnega, utemeljenega na jezikovnih razlikah) in njim lastno deželno politično lojalnostjo večine ljudstva, ki ga je v svojih diskurzih objektiviziralo v rod. Politični projekt Zedinjena Slovenija je pravzaprav načel ravno to deželno lojalnost. Presegel jo je, saj je zahteval politično združitev politično razbitega, a v svojem naturaliziranem jeziku že itak združenega rodu. Napad na deželno lojalnost pa je pomenil zahtevo vsaj po institucionalni reformi. Politični program Zedinjena Slovenija ni bil le poziv k institucionalnim reformam, naslovljen na oblast, pač pa morda še bolj mobilizacijski poziv, naslovljen na Slovence, tj. na množico, na politično dejavno ljudstvo. Prednacionalistično etnobrambovstvo ljudstvo obravnava kot nevednega šolarčka, ki potrebuje svoje posvetne in cerkvene pastirje, ki mu kažejo pot. Spolitiziranost množic je prednacionalističnemu etnobrambovstvu odveč. Morda je dejavnost množic celo dojeta kot nevarna motnja, ki bi lahko razdrila dominantno diskurzivno verigo ekvivalenc in oblastniško nediskurzivno prakso. Tako etnobrambovsko dojemanje slovanofonega rodu v predmarčni dobi na Kranjskem ni pomenilo novosti, kot so ljudska suverenost, aktivno državljanstvo, spolitizirane množice, ozemeljska združitev ipd. Kot opaža Rotar (2007, 69), si je etnobrambovstvo na Kranjskem v večini 19. stoletja prizadevalo v okviru organsko, korporativno ustrojene družbe doseči harmonijo in enotnost med naslednjimi entitetami: med

učinkovito državo, discipliniranim slovanofonim ljudstvom in povezovalno religijo. Etnobrambovsko na Kranjskem je etnični korpus videlo kot organski del monarhije, ne pa kot prihodnjo nacionalno državo, temelječo na suverenosti ljudstva.

Etnobrambovstvo je bilo najprej brambovstvo pred ideali razsvetljenstva, francoske revolucije ipd., pozneje brambovstvo pred velikonemštvom in brambovstvo avstrijske monarhije. Politični program Zedinjena Slovenija, čeprav je bil utemeljen na rodingrudovstvu, je zahteval politizacijo množic, njihovo mobilizacijo, dejaven odgovor na politično dogajanje v monarhiji in v Evropi na splošno, ponujal je nov tip politične lojalnosti, ne več lojalnost posamezni deželi, pač pa slovenskemu zedinjenemu kraljestvu, za katero se zahteva politična avtonomija. Vendar se avtonomija ni zahtevala samo za slovensko kraljestvo znotraj avstrijskega cesarstva, pač pa je bila izražena tudi zahteva po avtonomiji oziroma, pravilneje, neodvisnosti Avstrije od Nemčije. Svojevrsten paradoks je v tem, da je slednja zahteva nemško govorečim Avstrijcem pravzaprav branila to, kar se je zagovornikom in privržencom programa Zedinjena Slovenija zdelo samoumevno, in sicer, da bi se na podlagi jezika formirali kot rod, ki bi se tudi politično združil v enotni državni tvorbi.

Sredi 19. stoletja je že bilo mogoče opaziti pojavnost nekaterih oblik evropskega čezmorskega kolonializma na medetnični sceni v avstrijskem cesarstvu, ki je, podobno kot v nekaterih čezmorskih deželah, povzročil politični (nacionalistični in protikolonialistični) aktivizem in mobilizacijo koloniziranih. Predpogojev antagonizma, značilnega za kolonije, je kar nekaj, nedvomno pa antagonizem potrebuje kolonizatorje in kolonizirane, slednji pa morajo biti zmožni oblikovati za razmere primeren emancipacijski diskurz. Še pred tem morajo opaziti, da so v neenakopravnem in (ali) neenakovrednem položaju, in to stanje prepoznati kot zatiranje. Ni dovolj, da se nekdo zave svojega manjvrednega, podrejenega položaja, ta položaj in zavedanje o njem sama po sebi ne spodbujata željo po spremembi, še manj pa organizacijske priprave za politično delovanje, oborožen upor, zahtevo po avtonomiji, neodvisnosti, dekolonizacijsko vojno ipd. Bogaboječ hlapec v srednjem veku se je npr. zelo dobro zavedal, da je podrejen fevdalcu, pa vendar to zavedanje ni vodilo v upor, saj bi bil npr. napad na kralja, ki je, kot je učil takratni oblastniški diskurz, vladal po milosti božji, tolmačen tako rekoč kot napad na boga oziroma skrunitev božje volje. Za kakršno koli akcijo ni dovolj zavedanje o podrejenosti, pač pa zavedanje, da je to stanje podrejenosti pravzaprav stanje krivic in zatiranja. Šele ko se nekdo čuti zatiranega, ne glede na to, ali je institucionalno, pravnoformalno, skozi prakso ali kako drugače podrejen ali ne, bo izpolnjen pogoj (ki pa ne

pomeni samoumevnosti) za emancipacijsko protizatiralsko akcijo. Za emancipacijsko akcijo je torej potrebno zavedanje, zavest o lastni poziciji zatiranega. Te zavesti pa ni mogoče pridobiti le v neki dani situaciji, ki je družbenozgodovinskokontingentno pogojena, pač pa med emancipacijskim diskurzom. Šele ko se nek emancipacijski diskurz, ki podrejenemu pove, da ga situacija, v kateri je, sili v vlogo (krivično) zatiranega, prešije z občuteno prakso podrejanja, praktična zavest zatiranega razkrije resnico o njegovem položaju. Prednacionalistični etnobrahmovci na Kranjskem – pretežno iz vrst restavratorjev, najsi gre za cerkvene ali tiste, zaposlene v deželnih in državnih institucijah – so pogosto tolmačili pravice rodu v okviru božjega prava, pri katerem je nujen kompromis z božjim poslanstvom vladarja in od boga danim razmerjem med vladarjem in podrejenimi etnijami (ali drugimi entitetami). Cerkevni, konservativni diskurz, temelječ na korporativni logiki, podrejenosti ne tolmači kot zatiranja, pač pa kot božjo ureditev, ki vsakemu udu, organu nameni svojo vlogo in položaj v telesu monarhije. Vsak ud, ki bi hotel dojeti drugačno vlogo, kot mu po milosti božji gre, bi ogrozil ves organizem monarhije. Zato je treba vsakršno spreminjanje in vsakršno puntarstvo zatreti. Npr. t. i. nižji stanovi pač ne morejo prevzeti vladarskih funkcij in oblasti, tako kot roka ne more na vratu zamenjati glave. Take revolucionarne (republikanske) transplantacije bi ogrozile ves družbeni oziroma državni organizem. Vendar v Avstriji sredi 19. stoletja ni šlo le za napetost (na podlagi neenakovrednosti in neenakopravnosti) med t. i. nižjimi stanovi in vladajočimi sloji, pač pa predvsem za napetost med etnijami; nekatere so bile skozi diskurzivno in nediskurzivno prakso razumljene kot gosposke, druge pa kot suženjske. Nekateri posamezniki in skupine, ki so se prištevali med slednje, so začeli zatečeno politično situacijo dojemati kot zatiralsko, kot kolonizatorsko situacijo, v kateri dominantni rod, kultura in jezik zatirajo nek drugi rod, kulturo in jezik, ki so skozi diskurzivno in nediskurzivno prakso dojeti kot manjvredni, in to nemara celo na grudi, ki jo zatirani rod šteje za svojo od vedno. Tako ne preseneča, da je v delu besedila programa Zedinjena Slovenija, ki ga je obelodanil Slovenski zbor na Dunaju, zapisana tudi naslednja analogija, ki primer zaslužjenih Slovencev v cesarstvu postavi v kontekst evropskega kolonizatorskega osvajanja in zatiranja ljudstev v čezmorskih kolonijah tiste dobe:

Večna pravica nam kaže, da imajo vsi narodi enake pravice. Komu od nas bi na misel padlo, govoriti, da so imeli Evropejci pravico, vboge zamorce v Afriki kakor živino loviti in v daljno služnost peljati. Človek, božja podoba, nima nikdar služen drugiga človeka biti. Toliko bolj gerdo ravna, božjo podobo in božjo voljo z nogami tare tisti narod, kateri druge narode, zapopadek toljko oseb, zatira in v jekleni jarm britke

sužnosti vprega. Dolgo je našo narodnost nemško zatiranje terlo, alj časi krivic so minuli, zato tirjamo za nas večne pravice. (Zedinjena Slovenija 1848)

7 Zaključek

Etnobrambovski diskurz med prebivalci dežel Notranje Avstrije v predmarčnem obdobju je bil diskurz, ki je nastal v kontekstu protirevolucionarnega, protirepublikanskega in protirazsvetljskega pohoda, na katerega sta med restavracijo (na podlagi označevalne prakse, artikulacije in institucionalnih ukrepov) krenili Rimskokatoliška cerkev in takratna posvetna oblast. Po padcu Napoleona (in z njim Ilirskih provinc) je ta pohod omogočal obujanje in ohranjanje starih oblastnih struktur, restavracijo ideologije starega reda in (korporativnih) oblik vladanja. Zajemal je tudi projekt oziroma proces reevangelizacije, ki odpravlja bogokletne in protiklerikalne pridobitve razsvetljskega obdobja (pa naj v to obdobje štejemo obdobje, ki sta ga zaznamovala razsvetljena absolutista cesarica Marija Terezija in njen sin Jožef II. v 18. stoletju, ali pa obdobje francoskih Ilirskih provinc). Poleg reevangelizacije in politično-institucionalne ter ideološke restavracije (in z njima povezanega protiintelektualizma) je treba upoštevati, prav tako v kontekstu protirazsvetljenstva oziroma bitke zoper racionalizem, še nemško (romantično) matrico jezikovno zamejenih etnij, ki je ponujala svoj način razmišljanja o kolektivni pripadnosti, tj. ponujala je svoj odgovor na vprašanje o tem, kako misliti kolektivno. Nemška matrica omogoča mišljenje etnije skozi jezik. Predvsem jezikovne razlike določajo tip diferenciacije: vse bolj poglobljena razločevanja med novimi jezikovnimi, kulturnimi entitetami znotraj posameznih skupnosti so utemeljena na podlagi (govorjenega oziroma normiranega, standardiziranega) jezika.

Na Kranjskem so nekateri razsvetljeni posamezniki (npr. zbrani v Zoisovem krožku) že v 18. stoletju opozarjali na učinke nemške matrice, za katero so menili, da bi lahko povzročila ponemčenje dežele. Glede na to, da je bila Kranjska takrat večjezična,²⁹ da je bila del njene identitete tudi večjezičnost in da je nemška matrica po njihovem mnenju večjezičnost (in z njo

²⁹ Francoski filolog in pesnik Charles Nodier, ki je za časa Napoleonovih Ilirskih provinc služboval v Ljubljani, je še več let po padcu Napoleona z navdušenjem pisal o Ljubljani in njenih meščanih, ki so ga očarali z večjezičnostjo in s poznavanjem jezikov. Zagotovo je bila pismenost med Kranjci in Ljubljančani za časa Ilirskih provinc (1809–1913) večja kot v 18. stoletju oziroma pred šolskimi reformami cesarice Marije Terezije in Jožefa II., gotovo je k večji omikanosti v deželi prispeval tudi ta razsvetljski prosvetni projekt oziroma proces, vendar večjezičnost ni bila toliko posledica šolanja, kot je bila preprosto del kulturne dediščine dežele. Bila je nekakšno normalno stanje dežele, njen atribut, del njene identitete.

podobo dežele) ogrožala, so razsvetljenci svoje delovanje usmerili v uveljavitev slovanske kranjščine in načrtovanje organizacije vsaj osnovnega izobraževanja za povečini nepismeno prebivalstvo dežele. Za časa vladanja razsvetljene Marije Terezije in Jožefa II. se je zamisel o šolski organizaciji uresničila, saj je bila uvedena splošna šolska obveznost. Zavzemanje razsvetlencev 18. stoletja in prvih desetletij 19. stoletja (do padca Ilirskih provinc) je bilo delovanje, ki je bilo vezano na deželni protonacionalizem in razsvetljijsko razumljen napredek v deželi, in ne, kot tolmači slovensko mitomansko zgodovinopisje danes, na narodno buditeljstvo, vezano na slovenski narod. Njihova diskurzivna veriga ekvivalenc je združevala ideje razsvetljenstva (poudarjanje moči človeškega razuma, spodbujanje kulturnega, znanstvenega in izobraževalnega delovanja) in različne druge novosti, ki so izhajale iz razsvetljijske paradigme; deželni protonacionalizem (tj. občutek pripadnosti deželi, ki so si ga delili z večino sodeželanov tiste dobe); delovanje zoper romantično nemško matrico, pa naj je bilo dojet kot razsvetljijski racionalizem ali pa kot poskus uveljavitve slovanskega govora dežele (s tem, da ta uveljavitev ni bila namenjena uvajanju in poglobljanju medjezikovnih pregrad, še manj pa na jeziku utemeljenim etnotvornim projektom, pač pa je bila namenjena po eni strani prosvetnemu delovanju, na podlagi katerega naj bi se opismenila večina nepismenega prebivalstva in se posledično dvignila njena omika, po drugi pa tudi ohranjanju deželne večjezične podobe). Slovansko-kranjski jezik za razsvetlence ni bil instrument zamejevanja in ločevanja slovanofonih deželanov od neslovanofonih, tudi ne (ponujena) identifikacijska točka rodingrudovsko-jezikovnega projekta slovanofonih deželanov in še manj temelj političnega narodnobuditeljskega programa.

Razsvetljenci (ne samo kranjski) so imeli velike nasprotnike že v obdobju razsvetljenega absolutizma. Že takrat so konservativci iz Rimskokatoliške cerkve, dela plemstva, oblastnih deželnih in državnih struktur nasprotovali razsvetljijskim novostim, sprva celo splošnemu izobraževanju, ki naj bi po mnenju konservativcev polenilo kmete, jim napolnilo glave z nevarnimi (liberalnimi, razsvetljijskimi, brezbožnimi ipd.) idejami in ki bi iz kmetov naredilo puntarsko drhal. Skratka, konservativci so v izobraževanju (kmečkega stanu) videli nevarno, škodljivo in (ali) nepotrebno početje, še zlasti, če šolanje ne bi bilo pod nadzorom in vplivom Rimskokatoliške cerkve. Protirazsvetljijski diskurz v svetem nemškem cesarstvu se je začel krepiti s francosko revolucijo leta 1789, še zlasti po smrti cesarja Jožefa II. (1741–1790), še bolj pa po prihodu Napoleona na oblast in z njegovimi vojnimi pohodi. Vrhunec je dosegel po padcu Napoleona in z njim njegove dediščine, torej v predmarčnem obdobju, ki sta ga

zaznamovala vladavina reakcionarnega cesarja Franca I. Avstrijskega (1804–1835) in Metternichov absolutizem (1835–1848), ko je protirazsvetljenski diskurz postal del ideologije oblasti. To je vplivalo tudi na dogajanje v deželah Notranje Avstrije in na delovanje slovanofonih izobražencev, takrat povečini aparatčikov v cerkveni, deželni ali državni oblasti infrastrukтури. Njihovo delovanje je bilo zaznamovano predvsem z novim reakcionarnim, protirazsvetljskim diskurzom, ki je dobil potrditev tudi skozi nediskurzivno prakso restavracije. Izobraženi nastavljeni so, poenostavljeno rečeno, slovanske govore v deželah Notranje Avstrije postavili v službo restavracije, in sicer naj bi ti, še precej nekultivirani govori bili nekakšne jezikovne ograde, ki bi kmetске ovčice varovale pred revolucionarnimi, razsvetljskimi novostmi. Slovanski govori so bili postavljeni v službo boja zoper republikanske, liberalne, demokratske, protifevdalistične, ateistične in tako ali drugače prevratniške novosti. Vanje še niso bila prevedena zahtevnejša znanstvena, literarna, filozofska, politična ipd. dela, zato so bili prepoznani kot razmeroma učinkovito sredstvo za preprečevanje širjenja omenjenih nevarnih, škodljivih in nepotrebnih novosti. Zaradi tega so bili ti govori dojeti kot priročno cenzorsko sredstvo in hkrati tudi sredstvo nadzora ljudi oziroma njihove vednosti, znanja, omikanosti, in razmišljanja (z nadzorovanjem jezika se je dalo nadzirati tudi epistemološko polje). Kultivirana in izbrušena nemščina tem cenzorko-nadzorstvenim namenom ni mogla biti več namenjena. Na Kranjskem in v drugih deželah Notranje Avstrije sta taki praksa in artikulacija povzročili začetek procesa jezikovne razmejitve in ločitve med posameznimi govornimi entitetami večjezičnega prebivalstva posameznih dežel. Ta jezikovna razmejitev je nekakšna prvotna raven etnobrambovskega diskurza. V diskurzivno verigo ekvivalenc prve ravni, ki so jo artikulirali porazsvetljenski slovanofoni razumniki, mnogi od njih aparatčiki posvetne ali cerkvene oblasti, so bili vpeti naslednji členi: kmetstvo; pobožnjakarstvo in lojalnost Cerkvi; restavracijsko protirazsvetljenstvo, ki ga zaznamuje nasprotovanje različnim naprednim novostim (v tem smislu tudi ideološko nasprotovanje velikonemštvu, ki je bilo pogosto enačeno z liberalizmom); lojalnost deželi in monarhiji (in v tem smislu tudi politično nasprotovanje pangermanizmu, tj. nasprotovanje združitvi avstrijskega cesarstva in drugih nemških dežel). Ta veriga je povzročila diskurzivne elemente, kot so slovanska/slovenska kmečkost, nenemštvo, vera, nepretirana izobraženost/protiintelektualizem, neliberalnost/konservativizem. Primerjava diskurza razsvetljencev na Kranjskem iz 18. stoletja ter obdobja do padca Ilirskih provinc in njihovih restavratorskih naslednikov predmarčne dobe kaže pomembne razlike in opozarja na antagonizem, npr. v zvezi z jezikovno-etnično diferenciacijo prebivalstva. Tako restavracijska veriga ekvivalenc ni

delovanje zoper nemško matrico, pač pa z nasprotovanjem velikonemštvu pristajanje nanjo. Nasprotovanje nemštvu iz reakcionarnih in rodingrudovskih razlogov je nemara celo več kot pri razsvetljencih, vendar to nasprotovanje ni tudi nasprotovanje nemški matrici, prej gre za prevzemanje logike te matrice, in sicer tako glede na njeno protirazsvetljensko kot tudi glede na jezikovne razmejitve prebivalstva v večjezični (deželni) družbi. Glede diferenciacije je mogoče trditi, da je bila med diskurzivno in nediskurzivno prakso deželnih in državnih restavradorjev najprej utemeljena s socialnimi kriteriji (nižji stan), z ideološkimi (konservativnost, neliberalnost), s političnimi (zavračanje republikanstva, lojalnost monarhiji) in s kulturnimi kriteriji (jezik, nizka izobraženost, pobožnjakarstvo). Jezik ima v tej verigi ekvivalenc posebno mesto, pa ne zato, ker bi bil na tej ravni že uporabljen kot identitetna točka in zato tudi točka ločitve od nemštva, pač pa zato, ker je bil namenjen ohranjanju vseh drugih konservativnih členov verige ekvivalenc. Samo če bo slabo izobražen kmet razumel predvsem slovanski govor (in slabo nemškega), bo ostal priden kmet. In samo če bo razumel slovanski govor (ter slabo nemškega), mu različne novosti, ki bodo zanj ostale nedostopne, ne bodo zmešale glave, in bo ostal veren, ponižen, nepuntarski, lojalen cerkveni in nedemokratični monarhični oblasti ipd. Nekultiviran jezik je bil torej namenjen drugim članom v diskurzivni verigi ekvivalenc, ki pa niso bile vzpostavljene zaradi nekakšnih etnotvornih razlogov, pač pa zaradi reakcionarnih razlogov restavradorjev predmarčne dobe. Bile so torej v službi oblasti, ne zoper njo.

Značilnost druge ravni je bila, da so člani verige ekvivalenc in diskurzivni elementi na podlagi negativne in pozitivne identitetne artikulacije (ki je bila vzpostavljena v epistemološkem okvirju vse bolj zbiologizirane nemške matrice in je potekala v znamenju vse večjega nemško-slovanskega antagonizma) postali označevalni atributi skupnosti, ki so jih zamejevali. Tako je postalo nemštvo sinonim za naprednost, kultiviranost, odličnost ipd., slovanstvo pa za zaostalost, nekultiviranost, pobožnjakarstvo ipd. Ne gre torej le za jezikovne razlike, ki da določajo neko etnijo, pač pa za nize, verige ekvivalenc, ki postanejo najprej dejavnik razmejitve in sredstvo nadzora in cenzure, nato kar atribut etnij, na koncu pa celo del identitetne (samo)podobe (pripadnikov) etnije. Na tej ravni jezik tako ni bil le instrument boja zoper novosti, pač pa je vse bolj postajal tudi točka negativne identifikacije; torej etnična identitetna točka, katere določujoči atribut je bilo nenemštvo (ki je v 19. stoletju v avstrijskem cesarstvu in pozneje Avstro-Ogrski pogosto pomenilo tudi nerazvitost, nazadnjaštvo in zaostalost). Etnobrambovstvo ni bilo več le obramba pred novostmi, ki da se širijo z nemškim jezikom, pač pa obramba v maniri kulturnega protinemštva, saj je bilo nemštvo razumljeno

tudi kot grožnja skupni slovenski kulturni identiteti in politični samobitnosti habsburške monarhije. Ob tem mora biti jasno, da etnobrambovska skrb za slovensko kulturno identiteto v tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja ni bila enaka skrbi razsvetljencev iz 18. stoletja in z začetka 19. stoletja glede večjezične deželne identitete, saj je prva efekt epistemološke logike nemške matrice, druga pa ne. Jezik je z nemško matrico nastopil kot epistemološki indikator; epistemološki indikatorji so produkt dominantne kulture ter diskurzivnih in nediskurzivnih praks družbenih centrov moči.

S prepletanjem navedene označevalne artikulacije in rodovnega metazgodovinskega dejavnika je bila v kontekstu druge ravni izvedena še naturalizacija, biologizacija etnij, ki je zajela tudi naturalizacijo kulturnih in socialnostatusnih atributov, na podlagi katerih je bila etničnost zamejena, ločena. Prej navedeni artikulacijski verigi ekvivalenc je bil torej dodan biološko-metazgodovinski člen, ki, mimogrede, izloča Nemce, a lahko predpostavlja različne oblike in pojavnosti slovanskega bratstva (od ilirizma, prek avstroslavizma in jugoslovanstva do rusofilskega panslavizma). Biologizacija etnij je zajeta v paradigmi krvi, ki je zelo pogost fenomen nacionalističnih diskurzov, njeno bistvo pa sloni na reproduktivni izkušnji. Vsi ljudje so namreč v določenem zgodovinskem obdobju na vrhu specifičnih reproduktivnih, genealoških verig, ki na podlagi krvi segajo (daleč) v preteklost. Rodingrudovski nacionalizem te verige podvrže označevalni praksi, ki pa ni biološki, genealoški metazgodovinski, pač pa je kulturno pogojeni fenomen, produkt, določen z epistemologijo določenega obdobja, s specifičnim zgodovinskim a priori obdobja. Medtem ko so hoteli etnično-nacionalistična označevalna praksa in njeni zgodovinsko-kontingentno pogojeni atributi biti namenjeni označevanju tudi v preteklih obdobjih, je rodingrudovska artikulacija zbiologizirala, naturalizirala, genealoško objektivizirala tudi označevalno prakso in njene diskurzivne elemente (npr. koncepte in njihovo pomensko materializacijo družbenih, kulturnih in podobnih fenomenov), saj lahko taka praksa in njeni elementi le tako sledijo genealoški verigi v preteklost. Ker etnotvorna artikulacija v določenem zgodovinskem obdobju na podlagi kulturnih atributov (npr. jezika, vere ...) zameji svojo etnično skupino od drugih, se ta zamejitev, skupaj z genealoškim metazgodovinskim, seli v pretekla obdobja. Pravzaprav gre za implantacijo epistemološkega dojemanja iz poznejših obdobji v obdobja pred njimi, čeprav so bile v teh obdobjih na delu druge oblike epistemologije. Nacionalistična praksa izvaja implantacijo na podlagi mitomanskega zgodovinopisja (ki piše slavno zgodovino etnije, opisuje njene arhetipske izvore ...), sfabricirane tradicije, zanemarjanja epistemoloških vprašanj, povezanih s preteklimi obdobji ter pojmovnim in pomenskim

poenostavljanjem.

Z naturalizacijo rodu, jezika in grude so se naturalizirale tudi (diskurzivno, s kulturnimi sredstvi) vzpostavljene meje med nemškim in slovenskim rodom; prestopanje iz roda v rod je bilo zdaj videti še toliko bolj nemogoče, saj so bile razlike zbiologizirane. Nastala je rasna situacija, kot je bila v čezmorskih kolonijah, situacija, v kateri je očitnost rodovnih razlik takoj opazna in se ob taki očitnosti razlik zdi prestopanje med rasami nemogoče oziroma nedopustno. Ko postanejo razlike očitne, se lahko okoli dveh nekompatibilnih diskurzivnih in zbiologiziranih verig ekvivalenc oblikujeta dominantni, gosposki rod in podrejeni, hlapčevski rod (ali rodovi, kar je odvisno od situacije). Vzpostavljena so torej razmerja, ki so bila v predmarčnem obdobju razumljena kot kolonialna razmerja podrejanja, nato pa vse bolj kot razmerja zatiranja. Leta 1848 je prišlo najprej do idejno-programske, pozneje, še zlasti s taborskim gibanjem (1869–1871), pa še terenske politizacije rodu. Neposreden povod za začetek taborskega gibanja je bilo nestrinjanje t. i. mladoslovencev z dualistično preobrazbo cesarstva leta 1867, povod pa je bil nastanek Avstro-Ogrske, ki je po njihovem mnenju privilegiral le dva rodova, nemškega in ogrskega. Nova politično-upravna ureditev Avstro-Ogrske je bila pomembna za Slovence zato, ker je vse do razpada te dualistične tvorbe leta 1918 preprečevala rešitev slovenskega vprašanja tako v sklopu srbsko-hrvaških in velikohrvaških kot tudi dualističnih političnih projekcij.

Politizacija rodu ni neko samoumevno, nujno, logično nadaljevanje biologizacije rodu, pač pa (nenujen) odgovor na politično situacijo v državi (in regiji) ter posledica (nenujnega) dojetanja emancipacijskih diskurzov, na podlagi katerih je situacijo rodovnega podrejanja sploh mogoče tolmačiti kot situacijo zatiranja. Politizacija rodu, poenostavljeno rečeno, zajema politični program oziroma manifest, mobilizacijo, dejavno sodelovanje pripadnikov rodu in politično diskurzivno verigo ekvivalenc. Veriga ekvivalenc političnega slovenstva je bila v primerjavi z verigo ekvivalenc prve etnobrambovske ravni zelo drugačna. Tako v njej ni bilo več mesta za pobožnjakarstvo, (privilegirano) kmetstvo in protiintelektualizem, odpravljen je bil deželni protonacionalizem, saj je slovenski politični projekt zase zahteval slovensko kraljestvo, ki je pomenilo celo razbitje, odpravo zgodovinskih dežel. Nova oblika kolektivnega občutenja in pripadnosti naj bi bilo slovenstvo, in ne več pripadnost deželi. Veriga ekvivalenc političnega slovenstva nima z verigo ekvivalenc prve etnobrambovske ravni tako rekoč ničesar skupnega, kakor je tudi res, da nima veliko skupnega z diskurzom razsvetljske dobe. Politično slovenstvo je bilo puntarsko, ker se je zavedlo svoje kolonialne

sužnosti in zatiranja, ki so ga izvajali Nemci v cesarstvu, politično puntarstvo je bilo del protikolonialističnega, etnično-emanipacijskega diskurza. Jezika ni videlo kot sredstva za cenzuro in nadziranje Slovencev, tudi ne kot sredstva, ki bi še naprej onemogočalo dostop do nevarnega znanja in vedenja s področja znanosti, literature, filozofije ipd. Jezik je politično slovenstvo videlo kot identifikacijsko točko in kot sredstvo uveljavitve ter napredka naroda. Tudi kmetijski stan (kot nekakšen dežurni nosilec konservativnih nazorov in podpornik konservativne politike) ni bil več ideal avtorjev programa Zedinjena Slovenija, ki so se pogosto spogledovali z liberalnimi (meščanskimi) idejami in ideali, tudi z brezbožnimi. V politično verigo ekvivalenc pa sta bila zajeta zbiologizirana etnija in rod, ki ne zagotavljata le trajne razmejitve z drugimi (npr. Nemci, Madžari), pač pa tudi pomirjajočo podmeno rodovnega metazgodovinskega in na njo povezano mitomansko zagotovilo stanovitnosti in večnosti slovenskega naroda. Rodovno metazgodovinsko ustvarja pomirjajoč kontekst, ki, podobno kot t. i. tradicionalne religije, ponuja nek smisel (obstoja). Člen krvi in grude v politični verigi ekvivalenc je slovenski projekt zadrževal v zbiologizirani nemški matrici. V kontekstu te matrice je politično slovenstvo prepoznalo razmere kolonialnega zatiranja Slovencev, ki so ga izvajali gospodovalni Nemci, opazilo je tudi, da vladajoči (tj. nemški, tudi ogrski) del države obravnava (nenemške, neogrške) skupine ali regije v cesarstvu kot tujo kolonijo. Tujstvo se je izražalo v (krvnem, političnem, kulturnem ...) prepadu med rodovi, ki je v programu Zedinjena Slovenija primerjan s kolonialnimi razmerami. Čeprav so vsi (tako gosposki kot tudi suženjski) rodovi živeli v isti državni tvorbi in so v rodingrudovskih diskurzivnih izpadih prisegali na svojo trajno prisotnost v teh prostorih že od vekomaj, so pripadnikom teh rodov šele nacionalni projekti s sredine 19. stoletja in nacionalistična gibanja oziroma nacionalistične oblike zavedanja in pripadnosti v poznem 19. stoletju nakazali in dokazali, da so pravzaprav v vzajemnem razmerju tujstva že od vedno. Rodingrudovskemu nacionalizmu v 19. stoletju je uspelo pripadnikom različnih rodov ne samo vcepiti zavest o razmerjih tujstva med rodovi v takrat danem trenutku, pač pa s specifično interpretacijo takrat aktualnih razmer vcepiti tudi vedenje o občutkih razmerij tujstva v preteklih obdobjih. Od tod potem mitomanske zgodbe, češ da so Slovenci, metaforično rečeno, že od krsta pri Savici bili podrejeni nemškemu tujcem, nazadnje Habsburgom, in da so se s slovensko državo uresničile tisočletne sanje. Večstoletna habsburška posest (ljudi in zemlje) sama po sebi ni dokaz kolonializma, ta se je rodingrudovskim nacionalistom prikazal, ko se je med diskurzivno in nediskurzivno prakso najprej konstruiral rod, nato pa se je spočela še praktična zavest o zatiranju, o različno vrednih rodovih in o razmerjih tujosti med njimi. Prišlo je še do diskurzivne retrospektivne vsaditve razmerij tujstva v preteklost, čeprav entitete, ki so se

formirale v deželah Notranje Avstrije v okviru restavracije predmarčne dobe, nemške matrice, rodovnega metazgodovinskega in nacionalizma 19. stoletja v tej preteklosti sploh niso obstajale. Taka implantacija je mogoča na podlagi izumljene tradicije in potvorjenega (mitomanskega) zgodovinopisja, ki preteklost zreducirata na linearno kontinuirano, bolj ali manj mitsko zgodbo, ki omogoča občutke neskončne sedanjosti³⁰ in tako sedanjost kroji po aktualni epistemološki pameti. Uvedba biološkega metazgodovinskega v mitološko zgodbo o rodu, etniji in naciji ter njihovem izvoru etnobrambovcem in rodingrudovskim nacionalistom (ter njihovim zgodovinopisnim izpostavam in različnim graditeljem tradicije) omogoča naslednje: i) neukvarjanje s svojo epistemološko pozicijo (epistemološka problematika jih očitno niti ne zanima); ii) genetsko objektivizacijo etnije, nacije in rodu ter religiozno dojetje etničnosti; iii) metahistoriziranje zgodovinskega, ki religiozno, teleološko pomirja, daje smisel, omogoča večno identiteto, omogoča občutek neskončne sedanjosti. Očitno pa je, da zagotavlja tudi večne sovražne tujce (tj. konstitutivne druge), ki da so naš rod že od vedno zatirali in (ali) kolonialistično ogrožali.

³⁰ »Zgodovina se je ustavila. Nič ne obstaja več, razen neskončne sedanjosti« (Orwell 1967).

Literatura

- Debeljak, Aleš. 1995. *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2004. *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Sophia.
- Fanon, Frantz. 2004. *The wretched of the earth*. New York: Grove Press.
- Foucault, Michel. 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Hobsbawm, Eric. 2007. *Nacije in nacionalizem po letu 1780*. Ljubljana: Založba /*cf., Rdeča zbirka.
- Hribar, Spomenka. 2009. Opravičevanje revolucije. *Sobotna priloga Dela* (4. julij).
- Hrženjak, Majda in Valerija Vendramin. 2003. *Kulturna vzgoja*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Južnič, Stane. 1980. *Kolonializem in dekolonizacija*. Maribor: Obzorja.
- --- 1983. *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: FSPN.
- Kremžar, Barbara. 2009. Prisluskovanje slovenščini. *Sobotna priloga Dela* (27. junij).
- MacIntyre, Alasdair. 1993. *Kratka zgodovina etike*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mojzes. *Prva Mojzesova knjiga, 11*. Dostopno prek: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?m=1+Mz+11&id0=1&pos=0&set=2&l=sl> (31. avgust 2009).
- Orwell, George. 1967. *1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Radio Slovenija, Val 202. 2009. *Nedeljski gost* (intervju s slovenistko Martino Orožen). Ljubljana, 8. februar. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/play/posnetek-brez-naslova/ava2.27939105/> (7. julij 2009).
- Rotar, Drago Braco. 2007. *Odbiranje iz preteklosti*. Koper: Založba Annales.
- Virno, Paolo. 2007. *Človeška narava in zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
- Vodopivec, Peter. 2005. Jugoslovanska ideja v slovenski politiki. V *Slovenska novejša zgodovina: 1848 – 1992*, ur. Jasna Fischer, Jurij Perovšek in Žarko Lazarevič, 43-58. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- *Zedinjena Slovenija*. 1848. Dostopno prek: http://sl.wikisource.org/wiki/Zedinjena_Slovenija (20. julija 2009).
- Žižek, Slavoj. 1987. *Jezik, ideologija, Slovenci*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Williams, Raymond. 1998. *Navadna kultura: izbrani spisi*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij: SH Zavod za založniško dejavnost.